

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto  
Baudžiamosios justicijos katedra**

Gabijos Lengvinaitės,  
V kurso, baudžiamosios justicijos  
studijų šakos studentės

**Magistro darbas**  
**Liudijimo ypatumai baudžiamajame procese**  
**Testimony Peculiarities in Criminal Procedure**

Vadovas: doc. dr. Andrej Gorbatkov  
Recenzentė: doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė

Vilnius  
2024

## ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas liudijimo ypatumų institutas Lietuvos baudžiamajame procese, aptariant istorinę liudijimo raidą bei liudytojo sąvoką ir jo procesinį statusą. Analizuojant nacionalinius teisės aktus, mokslo doktriną ir teismų praktiką atskleidžiamas santykis tarp liudijimo ypatumų ir liudijimo imunitetų. Taip pat magistro darbe atliekama atskirų rūšių: asmens, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, šeimos narių ar artimųjų giminaičių, Lietuvos Respublikos Prezidento, nepilnamečių ir mažamečių, asmenų, kuriems taikomas anonimiškumas liudijimo ypatumų ir jų įgyvendinimo, užtikrinimo teorinės bei praktinės problemos.

**Pagrindiniai žodžiai:** liudijimas, liudytojo sąvoka, liudijimo ypatumai, liudijimo imunitetai, baudžiamasis procesas.

This paper analyses the institute of the peculiarities of testimony in Lithuanian criminal proceedings, discussing the historical development of testimony and the concept of a witness and his/her procedural status. An analysis of national legislation, academic doctrine and case-law reveals the relationship between testimonial peculiarities and testimonial immunities. The theoretical and practical problems of the specific types of testimony: a person who can testify about his/her own possible criminal offence, family members or close relatives, the President of the Republic of Lithuania, minors and minors, persons subject to anonymity, the peculiarities of the testimony of a person subject to anonymity, and the implementation of these immunities, as well as problems of their implementation, are examined.

**Key words:** testimony, the concept of a witness, peculiarities of testimony, immunities of testimony, criminal procedure.

## TURINYS

IŽANGA .....	2
1.Liudijimo samprata .....	6
1.1. Istorinė liudijimo raida Lietuvos baudžiamajame procese .....	6
1.2. Liudytojo sąvoka ir procesinis statusas.....	17
2.Santykis tarp liudijimo ypatumų ir liudijimo imunitetų baudžiamajame procese .....	24
3.Atskiros liudijimo ypatumų rūšys .....	34
3.1. Asmens, kuris gali duoti parodymus apie savo paties glimai padarytą nusikalstamą veiką, liudijimo ypatumai .....	34
3.2. Šeimos narių ar artimųjų giminaičių liudijimo ypatumai .....	39
3.3. Lietuvos Respublikos Prezidento liudijimo ypatumai .....	43
3.4. Nepilnamečių ir mažamečių liudijimo ypatumai .....	47
3.5. Asmenų, kuriems taikomas anonimiškumas, liudijimo ypatumai .....	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	62
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS .....	65
SANTRAUKA .....	72
SUMMARY .....	73

## Ižanga

**Temos aktualumas.** Siekiant greitai, tinkamai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką, nustatyti ją padariusį asmenį, be kita ko, tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, kartu teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir kad niekas nekaltas nebūtų nubaustas, vienas iš reikšmingiausių baudžiamojo proceso veiksnių yra liudytojų apklausa, be kurios neretu atveju nėra ištiriama nė viena nusikalstama veika. Iš esmės, būtent liudytojų apklausa yra ganėtinai svarbus ikiteisminio tyrimo ir įrodymų rinkimo veiksmas, nes būtent jo metu gaunami liudytojo parodymai apie tam tikras aplinkybes, galinčias turėti reikšmės bylai teisingai išspręsti, o kartu – nulemti ne tik patį nusikalstamos veikos tyrimą ar jo eigą, bet ir galutinį sprendimą byloje. 2002-03-14 priimto Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 1 str. be jau minėtų baudžiamojo proceso tikslų, išskiriamas dar vienas, ne ką mažiau svarbus tikslas – tai žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, visuomenės ir valstybės interesų gynimas. Šiuo atveju dera paminėti, kad tokių teisių ir laisvių gynimas baudžiamojoje teisenoje iš tiesų reiškia ne tik konkretaus asmens interesų, bet ir apskritai viešo intereso gynimą, kadangi būtent demokratinėse valstybėse yra suvokiama, jog kiekviena nusikalstama veika iš tikrųjų yra pažeidžiami ne tik nuo tam tikros nusikalstamos veikos nukentėjusiojo, bet ir visuomenės ir tuo pačiu valstybės interesai (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 2003, p. 10). Iš tiesų, galima sakyti, kad būtent dėl pastarojo baudžiamojo proceso tikslo reikia numatyti ir šiek tiek kitokį negu įprastai taikytiną bendrąjį liudytojų apklausos reglamentavimą atskiroms asmenų grupėms. Kitaip tariant, kitoks reglamentavimas turi būti nustatytas pirmiausiai asmenims, kurie iš tikrųjų galėtų tam tikra prasme pakenti savo, kitų asmenų, visuomenės ar valstybės interesams, jeigu atskleistų tam tikrą informaciją, gautą, pavyzdžiui, dėl vienokių ar kitokių santykių su įtariamuoju (kaltinamuoju) ar dėl jų sąlygojamo, sakykime, išskirtinio procesinio ar profesinio statuso. Taipogi ir tokiems asmenims, kurių parodymų davimas jų apklausos metu galėtų sukelti faktišką pavojų ne tik jų pačių, bet ir jų šeimos narių, artimųjų giminaičių turtui, sveikatai ar netgi pastarųjų gyvybei. Dar daugiau, ir tokiems asmenims – nepilnamečiams ar mažamečiams, kurie iš esmės dar nėra pakankamai subrendę, todėl juos apklausiant įprasta, bendrąja tvarka kaip visus liudytojus, tai vėlgi galėtų ne tik jiems patiems padaryti atitinkamos žalos, kaip antai, sukelti trauminius bei sunkius psichologinius išgyvenimus, bet kartu pasunkinti ar netgi sutrukdyti atliekant nusikalstamos veikos tyrimą. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad liudytojų parodymų davimas apklausos metu yra susijęs ne tik su nemaloniais išgyvenimais, prisiminimais, bet ir galbūt netgi pakenkimu, pavojumi sau, kitų žmonių, visuomenės ar pačios valstybės interesams, BPK normos numato bei apibrėžia liudijimo ypatumus – specialias tam tikrų asmenų

apklausos taisyklės, siekiant tiek ir užtikrinti atitinkamų asmenų apsaugą baudžiamojo proceso metu, tiek ir norint gauti objektyvios, patikimos, išsamios, reikšmės bylai teisingai išspręsti turinčios informacijos apie nusikalstamą veiką, kadangi vienas iš reikšmingiausių informacijos šaltinių, kaip jau minėta, yra liudytojo parodymai, gaunami atliekant jų apklausas, o kadangi taikant baudžiamojo proceso teisės normas, reglamentuojančias specialias atskirų asmenų apklausos taisyklės praktikoje, daugiau ar mažiau, bet tenka susidurti su atitinkamais neaiškumais, problemomis, todėl būtina detaliau paanalizuoti ir tam tikrų asmenų apklausos ypatumus.

**Darbo tikslas.** Šio darbo tikslas – išanalizavus BPK ir kitų įstatymų nuostatas, specialią literatūrą, teismų praktiką atskleisti baudžiamajame procese numatytų liudijimo ypatumų esmę bei su jais susijusią teisinio reguliavimo ir teisės normų įgyvendinimo problematiką, pasiūlyti atitinkamus nustatytos problematikos sprendimo būdus.

**Darbo uždaviniai.** Darbo tikslui įgyvendinti keliami tokie uždaviniai:

1. Atskleisti liudijimo sampratą baudžiamajame procese;
2. Išanalizuoti santykį tarp liudijimo ypatumų ir liudijimo imunitetų;
3. Apžvelgti asmens, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, liudijimo ypatumus;
4. Išnagrinėti šeimos narių ar artimųjų giminaičių liudijimo ypatumus;
5. Apibūdinti Lietuvos Respublikos Prezidento liudijimo ypatumus;
6. Aptarti nepilnamečių ir mažamečių liudijimo ypatumus;
7. Išsiaiškinti asmenų, kuriems taikomas anonimiškumas, liudijimo ypatumus.

**Darbo metodai.** Šiame darbe naudojami sisteminis, istorinis, lyginamasis, teleologinis bei loginis metodai. Pirma, *sisteminis* metodas buvo naudojamas analizuojant tiek teisės normas kaip visumą, tiek ir kaip atskirus elementus. Antra, *istorinis* metodas buvo taikomas siekiant atskleisti liudijimo raidą baudžiamajame procese. Trečia, *lyginamasis* metodas buvo naudojamas lyginant BPK nuostatas tarpusavyje, taip pat BPK normas lyginant su Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008-01-09 įsakymu Nr. I-8 „Dėl rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ (toliau – 2008-01-09 Rekomendacijos), Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009-09-16 įsakymu Nr. I-126 „Dėl Rekomendacijų dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo“ (toliau – 2009-09-16 Rekomendacijos), Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008-08-11 įsakymu Nr. I-110 „Dėl Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo“ (toliau – 2008-08-11 Rekomendacijos), nuostatomis, lyginant BPK ir užsienio šalių (Vokietijos Federacinės

Respublikos, Italijos Respublikos, Suomijos Respublikos, Turkijos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Prancūzijos Respublikos) baudžiamojo proceso įstatymus bei tarpusavyje lyginant skirtingų mokslininkų idėjas. Ketvirta, *teleologinis* metodas buvo naudojamas siekiant išsiaiškinti ir atskleisti įstatymo leidėjo keliamus atitinkamus tikslus bei nuostatas, siejamas su liudijimo ypatumais. Penkta, *loginis* metodas buvo naudojamas atskleidžiant šio darbo tikslą, analizuojant atitinkamų teisės normų turinį, teismų praktiką, mokslinę literatūrą, darant apibendrinimus, išvadas.

**Tyrimo objektas.** Šio darbo objektas yra liudijimo samprata, santykis tarp liudijimo ypatumų ir liudijimo imunitetų bei atskirų liudijimo ypatumų rūšys ir su tuo susijusi problematika baudžiamajame procese. Liudijimą galima apibrėžti plačiąja ir siaurąja prasme. Plačiąja prasme liudijimas gali būti suprantamas kaip veiksmas, kurio metu baudžiamojo proceso dalyvis paprastai žodžiu perduoda kokią nors informaciją atitinkamiems įrodinėjimo subjektams. Siaurąją (įstatymine) prasme liudijimą galima apibūdinti kaip procesinį veiksma, kurio metu tam tikras baudžiamojo proceso dalyvis – liudytojas, įrodinėjimo subjektams duoda parodymus apie kokias nors jam žinomas, jo suvokiamas, reikšmės tiriamam įvykiui turinčias aplinkybes. Visgi, šiame darbe liudijimą pasirinkta aiškinti bei analizuoti siaurąją, įstatymine prasme.

**Darbo originalumas.** Pažymėtina, kad atskira liudijimo instituto baudžiamajame procese tematika Lietuvos teisinėje literatūroje susilaukia sąlyginai nemažo įvairių autorių dėmesio. Dažnu atveju autoriai, pavyzdžiui, A. Juozapavičius, M. Gušauskienė, E. Losis, nagrinėja atskirus liudijimo ypatumų aspektus, o dar dažniau, pavyzdžiui, R. Jurka, E. Šapalaitė atskirai paanalizuoja būtent liudijimo imunitetus ir jų tam tikrų ypatumų problematiką baudžiamajame procese. Per pastaruosius penkerius metus Vilniaus universiteto Teisės fakultete buvo rašyti tik magistro darbai tokiomis temomis kaip „Liudijimo imunitetai baudžiamajame procese“, „Specialusis liudytojas: samprata ir teisių užtikrinimo probleminiai aspektai“, taip pat buvo rašytas M. Gušauskienės ir E. Losio mokslinis straipsnis „Šeimos nario sampratos ir baudžiamojo proceso kodekso 82 straipsnio pakeitimai“. Tačiau iki šiol nebuvo atlikta jokio baigtinio tyrimo, kuriame būtų sistemiškai ir kompleksiškai išanalizuota ir atskleista liudijimo samprata, santykis tarp liudijimo ypatumų ir liudijimo imunitetų bei atskiros liudijimo ypatumų rūšys, dėl to, galima sakyti, šis darbas yra pirmas bandymas atlikti išsamų mokslinį, teisinį liudijimo ypatumų instituto tyrimą baudžiamajame procese.

**Svarbiausi šaltiniai.** Šio darbo temai atskleisti buvo remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) jurisprudencija, Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu

(toliau – BK), Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijomis, kai kuriais kitais nagrinėjami temai aktualiais teisės aktais. Taip pat remiamasi šios temos kontekste svarbiais Lietuvos Respublikos teismų praktikos pateikiamais kai kurių aspektų išaiškinimais. Be to, darbe buvo remtasi Lietuvos teisės mokslininkų R. Jurkos, G. Godos, R. Merkevičiaus, E. Šapalaitės, R. Ažubalytės, P. Kuconio, P. Danisevičiaus ir kt. moksliniais darbais.

## 1. Liudijimo samprata

### 1.1. Istorinė liudijimo raida Lietuvos baudžiamajame procese

Šventajame rašte yra rašoma: „Jėzaus Kristaus Apreiškimas, kurį Dievas jam davė, kad jis atskleistų jo tarnams, kas turi greitai įvykti. Per savo pasiųstą angelą jis padarė jį žinomą savajam tarnui Jonui. Šis paliudijo Dievo žodį bei Jėzaus Kristaus liudijimą – visa, ką buvo matęs“ (Šventasis Raštas, Pradžios knyga (Apr 1,1-20)). Ši citata iš Šventojo rašto iš tiesų tarsi sąlygoja, kad liudijimas kaip toks, turi ne tik ganėtinai galias istorines šaknis bendroje žmonių savimonėje, bet kartu yra ne vien tik teisinis bet ir savotiškas socialinis reiškiny. Be kita ko, pastaroji citata tam tikra prasme atskleidžia ir paties liudijimo sampratos esmę – ką nors mačiusio, girdėjusio, žinančio asmens pateikiamas parodymas arba asmens pateikiamas patvirtinimas dėl kokio nors įvykio ar fakto tikrumo. Ir dabartiniame lietuvių kalbos žodyne pats terminas „liudyti“ iš esmės yra apibūdinamas panašiai: kaip tikrumo rodymas, skelbimas arba kaip parodymų davimas kito byloje (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas). Atsižvelgiant į tai, patį liudijimą galima būtų apibrėžti kaip tam tikrą procesinį veiksma, kurio metu atitinkamas subjektas – liudytojas, įrodinėjimo subjektams duoda parodymus apie kokias nors jam žinomas ir jo suvokiamas reikšmingas tiriamam įvykiui aplinkybes. Be to, įstatymų leidėjas liudijimo ypatumus nagrinėja siaurąją prasme BPK 82 str., V skyriaus I skirsnyje apie liudytojus.

Būtų sunku nesutikti, jog teisės raidai didelę įtaką turi ir istorinė atitinkamos valstybės raida. Nesuklysimė teigdami, jog Lietuva yra ganėtinai sena valstybė, menanti dar pagonybės laikus. Apskritai, per tokį ilgą, gana sudėtingą savo gyvavimą, valstybė patyrė tiek ir pakilimų, tiek ir visokiausių nuopolių: ne vieną kartą keitėsi Lietuvos teritorija, vienose ar kitose jos dalyse, o vėliau, atitinkamai, ir visoje teritorijoje pasikeitė religija, valstybei ne kartą teko išgyventi didesnius ar mažesnius padalimus, patirti ne vieną okupaciją, metų metus ginti savo nepriklausomybę, kol galiausiai buvo sukurta šių dienų demokratinė respublika. Dėl to, norint suprasti, paanalizuoti ir įvertinti liudijimo ypatumų instituto sąlygojamą problematiką ne ką mažiau reikšminga būtų apžvelgti ir paties liudytojo instituto istorinę raidą Lietuvos teisinėje sistemoje skirtingais jos valstybingumo laikotarpiais: ikistatutiniu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK), statutiniu LDK, tarpukario ir sovietiniu.

Pažymėtina, jog Lietuvoje iki maždaug pirmosios LDK statuto redakcijos, vyravęs teisės raidos periodas įprastai vadinamas ikistatutiniu laikotarpiu. Paminėtina ir tai, kad baudžiamąjo proceso teisės raidos laikotarpiu vyravo paprotinė teisė, kuri daugeliu atvejų nebuvo užrašyta (Machovenko, 2004, p.49). Visgi, nors tiesioginių šaltinių, kuriuose būtų užfiksuota atitinkamų liudytojo institutui būdingų požymių iš esmės nėra išlikusių, tačiau



vienokių ar kitokių užuomazgų siejamų su šiuo institutu galima aptikti. Šiuo atveju, LDK paprotinę teisę bent jau iš dalies tam tikra prasme rekonstruoja būtent kaimyninėse žemėse galioję gentinės ir vietinės teisės užrašai, teisingiau sakant, XI-XV a. rytų slavų vietos teisės ir prūsų genties paprotinės teisės užrašai (Machovenko, 2004, p. 49).

Ikistatutinėje LDK teisėje liudytojų institutui buvo ganėtinai artimas priesaikos pagalbininkų institutas, būdingas ir kitų feodalinės Europos valstybių teisei (Machovenko, 2004, p. 56). Trumpojoje redakcijoje ir Plačiojoje redakcijoje Rusų tiesoje yra paminėti vidokai ir posluchai, kurie pagal savo vaidmenis tam tikra prasme galėjo būti siejami būtent su liudytojo institutu (Jurka, 2009, p. 24). Įprastai kaip vidokai (pažodžiui – mačiusieji) būdavo apibūdinami asmenys, kurie liudijo jų pačių matytą tam tikrą konkretų, tiesiogiai su bylos esme susijusį dalyką, o kaip posluchai (pažodžiui – girdėjusieji) būdavo apibrėžiami asmenys, kurie liudijo iš kitų girdėtą faktą, kartais – gerą proceso šalies reputaciją (Maksimaitis, 1998, p. 243). Vidokais galėdavo būti ir nelaisvieji asmenys, posluchais – tik laisvieji asmenys, be to, vidokais įprastai tapdavo asmenys atsitiktinai atsidūrę atitinkamoje vietoje arba sužinoję tam tikrą faktą ir dėl to būdavo kviečiami liudyti teisme, o posluchais daugiau būdavo ieškovo ar atsakovo kvietimu prisiekiantys asmenys, patvirtinantys kviečiančiojo gerą reputaciją (Jurka, 2009, p. 24). Iš esmės posluchų patvirtinta asmens gera reputacija tarsi leisdavo teismui preziumuoti, jog atitinkamas asmuo konkrečiu atveju elgėsi sąžiningai, kitaip tariant, posluchų priesaika pagrįsdavo arba paneigdavo kitais įrodymais visiškai nepagrįstą arba ne visai pagrįstą reikalavimą ar kaltinimą, tiesa, asmuo, patvirtinantis gerą kito asmens reputaciją, turėjo būti tokios pat reputacijos (Machovenko, 2004, p. 50). Būtent dėl to, įstatymas posluchams numatė tam tikrus reikalavimus ir apibrėžė jų skaičių, kurį nulemdavo bylininko pilietybė bei bylos rūšis, tuo tarpu vidokams įstatymas jau nekėlė kokių nors reikalavimų, nenumatytas buvo ir jų skaičius (Machovenko, 2004, p. 50). Atsižvelgiant į tai, manytina, jog posluchams buvo būdingas priesaikos pagalbininko, kuris buvo kartu su bylininku prisiekiantis asmuo bei patvirtinantis gerą jo reputaciją, vaidmuo, o vidokai labiau atitiko liudytojo vaidmenį. Tokios pozicijos laikosi ir J. Machovenko akcentuodamas, kad abiejų šių subjektų iš esmės sutapatinti negalima, bet reikia juos skirti ir laikyti savarankiškais teisės institutais, pabrėžiant, kad posluchus, kompurgatorius ir kitus analogišką vaidmenį atliekančius asmenis dera vadinti priesaikos pagalbininkais (padėjėjais), o jų duodamus pareiškimus ritualine priesaika (kompurgacija) dėl geros asmens reputacijos, nes atitinkamai liudytojų parodymų turinį sudaro reikšmingos bylai faktinės aplinkybės (pasak jo, analogiškos nuostatos vertinant šiuos subjektus yra įtvirtinamos ir 1340 metų Pamedės (Prūsų) teisyne) (Machovenko, 2004, p. 50). O, pavyzdžiui, V. Andriulis teigia, kad Pamedės (Prūsų)

teisyne liudytojai buvo skirstomi į tiesiogiai žinančius įvykio aplinkybes ir į liudytojus – priesaikos pagalbininkus, iš kurių būtent pirmieji išties buvo vertinami labiau, o įrodinėjant kaltę, šių reikėdavo netgi ir mažiau, todėl liudytojai ir priesaikos pagalbininkai tarsi sudarė savotišką kompleksinę liudytojo instituto visumą, kadangi abiejų rūšių liudytojai būdami atitinkamos informacijos apie padarytą nusikalstamą veiką ar ją padariusį asmenį šaltiniu, buvo reikšmingi ir įrodinėjimo procese (Andriulis *et al*, 2002, p. 53). Nėra daug tiesioginių nuostatų apie liudytojo institutą ir Kazimiero teisyne. Nors tam tikruose šaltiniuose yra pažymima, kad įrodinėjant asmens kaltę pagal aptariamąjį teisiną, reikšmingi būdavo vadinamieji gerieji liudytojai. Visgi, kadangi Kazimiero teisynas pastarųjų liudytojų sąvokos nepaaiškino, mokslininkas V. Andriulis nagrinėdamas Kazimiero teisyne nuostatas akcentavo, jog gerieji liudininkai turėtų būti suvokiami kaip asmenys, žinantys apie nusikaltimą ar galintys apibūdinti patį nusikaltėlį (Andriulis *et al*, 2002, p. 91).

Maždaug XVI a. greta paprotinės teisės vis didesnę reikšmę pradėjo įgauti rašytiniai šaltiniai. Nesuklysimė teigdami, kad šiuo feodaliniu laikotarpiu išleisti Pirmasis (1529), Antrasis (1566) ir Trečiasis (1588) Lietuvos Statutai (toliau – Lietuvos Statutai) iš esmės reiškė ir naują baudžiamojo proceso teisės raidos etapą, kuriame bene ryškiausiai ir atsispindėjo liudytojo instituto sąlygojami požymiai. Lietuvos Statutai taip pat skyrė liudytojus ir priesaikos pagalbininkus. Be to, greta pastarųjų Pirmasis Lietuvos Statutas išskyrė ir oficialiuosius liudytojus – vadinamuosius vižus, kurių svarbiausia funkcija buvo iš esmės oficialiai paliudyti tam tikrus faktus ir išduoti suinteresuotam asmeniui atitinkamą raštą, kuriuo remdamasis šis galėtų kreiptis į teismą ginti savo teisių (Machovenko, 2003, p. 93). Oficialaus liudytojo institutas kaip toks išties neišnyko ir Antrajame bei Trečiajame Lietuvos Statutuose, tačiau pastaruosiuose oficialaus liudytojo statusą jau parėmė vaznys (Jurka, 2009, p. 30). Visgi, terminologiniu požiūriu liudytojams ir priesaikos pagalbininkams apibūdinti buvo vartojamas tas pats terminas – *svietki*, kuris įprastai literatūroje verčiamas kaip liudytojas, nors iš tiesų, daugeliu atvejų Lietuvos Statutų normos pastaruoju terminu, vis tik atspindėdavo būtent priesaikos pagalbininkus (Machovenko, 2004, p. 52). Manytina, kad tokį šių subjektų skirtingą vertinimą nulėmė Lietuvos Statutuose pabrėžiama tuomet vyravusi luominė visuomenės struktūra, be kita ko, bajorų luomų viešpatavimas, poreikis ginti savo politines teises, kitaip tariant, liudytojų reikšmės sumenkinimas, o priesaikos pagalbininkų vaidmens sustiprinimas buvo savotiškos priemonės, naudojamos siekiant stiprinti ir ginti būtent luomines bajorų privilegijas (Machovenko, 2004, p. 52). Pastebėtina, kad Pirmasis Lietuvos Statutas iš esmės nekėlė kokių nors formalių reikalavimų liudytojams, abstrakčiai buvo formuojami ir reikalavimai priesaikos pagalbininkams, pavyzdžiui, vienais atvejais pabrėžiant, kad jais

gali būti tik bajorai, kitais atvejais jie turi būti geri, patikimi žmonės, o tarnai ir kiti priklausomi žmonės galėjo būti tiek liudytojais, tiek priesaikos pagalbininkais (Machovenko, 2004, p. 52). Tačiau priesaikos pagalbininkai turėjo išimtį – Pirmojo Lietuvos Statuto VIII skyrių, kuriame buvo numatoma, kad sprendžiant žemės ginčus bylininkui reikėdavo atsivesti 18 priesaikos pagalbininkų: šiuo atveju, viena šalis prisiekdavo kartu su šešiais priesaikos pagalbininkais, parinktais kitos šalies iš prisiekiančio bylininko atsivestų 18 asmenų, visgi teismas, įvertinęs pateiktus bylininko įrodymus nusprendėdavo ar prisiekti leisti ieškovui, ar tai atsakovui, o jei įrodymų nebūdavo, tuomet prisiekti buvo leidžiama tai šaliai, kuri būdavo pateikusi tinkamesnius priesaikos pagalbininkus, pavyzdžiui, buvo laikoma, kad bajorai yra tinkamesni nei kokie nors paprasti asmenys, o bylininko kaimynai buvo laikomi tinkamesniais nei kiti vietos gyventojai (Machovenko, 2004, p. 52). Tinkamų priesaikos pagalbininkų ratą sumažino ir Pirmojo Lietuvos Statuto VIII skyriaus 5 str., žemės bylose draudęs liudyti žydams ir totoriams (Machovenko, 2004, p. 52). Šiuo atveju, liudytojai turėdavo būti išties geri krikščionys, einantys išpažinties ir turintys garbingą vardą (Skirius *et al*, 2001, p. 97), nes priešingu atveju nebuvo galima savo parodymų teisingumo patvirtinti ir liudytojo priesaika (Jurka, 2009, p. 29). Nors kai kurių mokslininkų manymu Pirmojo Lietuvos Statuto 2 str., pagal kurį bylininko pateikti asmenys turėdavo liudyti iš esmės be jų asmeninių priesaikų, nes gi tik liudytojai liudydavo neprisiekdami, ir būtų galima įžvelgti liudytojo požymių, pasak J. Machovenko, ir už pastarojo straipsnio slypėjo priesaikos pagalbininkai (Machovenko, 2004, p. 53 – 54). Antrasis ir Trečiasis Lietuvos Statutai jau ganėtinai aiškiai išskyrė ir apibrėžė tinkamų liudytojų ratą, nes iš tiesų liudytojais galėjo būti geri, patikimi krikščionys ir karo tarnybą atliekantys totoriai, liudyti negalėdavo asmenys, bausti teismo už piktadarybes, tarnai ir feodalų valdiniai (už arba prieš savo poną), bepročiai, tremtiniai, bendrininkai (vienas prieš arba už kitą) (Machovenko, 2004, p. 54). Pažymėtina, kad liudytojo skaičiaus Pirmasis Lietuvos Statutas iš esmės nenumatė, to išimtis buvo tik VII skyriaus 6 ir 7 str. numatantys, jog turėdavo būti du trys išžaginimo ir trys grasinimo bajorui liudytojai, tuo tarpu priesaikos pagalbininkų paprastai pakakdavo dviejų, o žemės ginčiuose jų reikėdavo šešių, be to, pastaruju atveju Antrasis ir Trečiasis Lietuvos Statutai žemės ginčiuose sumažino priesaikos pagalbininkų skaičių iki trijų, o plėšimo bylose padidino jį iki šešių, tačiau pirkliais svetimšaliams prisiekiant užtekdavo trijų priesaikos pagalbininkų (Machovenko, 2004, p. 54). Be kita ko, liudytojai neprisiekdavo, tačiau teismas prieš leisdamas jiems liudyti, turėdavo pastariesiems priminti, kad šie remtųsi Dievo orumu ir teisingumu, tuo tarpu priesaikos pagalbininkai prisiekdavo pagal teismo nustatytą formulę, nuo kurios nukrypus priesaika neįgydavo teisinės galios (Machovenko, 2004, p. 56).

Trečiasis Lietuvos Statutas taipogi išskyrė ir tai, kad nesąžiningas liudytojas, pats turėtų būti nubaustas tuo, ką jis savo melagingu parodymu kitam, savo artimajam, galėtų padaryti blogo (Machovenko, 2004, p. 54). Žinoma buvo ir tai, jog tuometinėje teisinėje sistemoje liudytojo instituto formavimuisi būdingus požymius pabrėždavo tai, kad atitinkamus liudytojus buvo leidžiama nušalinti dėl pavaldumo, priešiško, giminystės santykių, o esant kokioms nors abejonėms dėl paties liudytojo objektyvumo, liudytojams šlėktoms reikėdavo įrodyti, kad liudijama yra teisingai, nors paprastiems žmonėms iš esmės nereikėdavo įrodyti savųjų parodymų teisingumo (Skirius *et al*, 2001, p. 97).

Tarpukariu (1918 – 1940) didesnėje Lietuvos valstybės teritorijos dalyje jau galiojo carinės Rusijos įstatymai, tarp jų 1864-11-20 Teismo statutas, į kurį įėjo ir baudžiamojo proceso įstatymas (Lietuvoje pastarasis buvo vadinamas baudžiamojo proceso įstatymu) (toliau – BPI)<sup>1</sup> (Merkevičius, 2018, p. 115). Dera paminėti, kad BPI numatė asmens pripažinimo liudytoju procedūras, išskyrė procesines liudytojo teises ir pareigas bei atitinkamas jų užtikrinimo procedūras (Jurka, 2009, p. 37). Paminėtina, kad dėl liudytojų tinkamumo buvo sprendžiama pagal asmens tam tikrų teisių atėmimo faktą, jo sąlygojamus fizinius trūkumus, nenorėjimą sakyti tiesos, taip pat negalėjimą duoti priesaikos bei iš esmės tuo atveju, kai nebuvo galima nustatyti ir apskritai įvertinti liudytojo asmenybės (Jurka, 2009, p. 37). BPI 93 str. ir BPI 704 str. buvo numatyta, kad liudytojais negalėjo būti bepročiai ir pamišėliai, dvasininkai, žinoma, kiek tai buvo susiję dėl to, kas jų buvo sužinota per išpažintį, kaltinamųjų įgaliotiniai arba gynėjai, kiek tai būdavo susiję su tuo, kas jiems prisipažinta jų įgaliotinių, prisiekusieji advokatai ir kiti asmens, einantieji kaltinamųjų gynėjų pareigas, aišku, kiek liečia tai, kas jiems prisipažinta jų įgaliotųjų, vedant tokias bylas (Kavolis, 1933, p. 98, 439). Visgi, pagal tuomet galiojusį BPI jau buvo numatoma ir išskiriama teisė atsisakyti duoti parodymus būtent kaltinamojo sutuoktiniui, jo giminaičiams, broliams ir seserims. Dar daugiau, pagal BPI 94 str. ir BPI 705 str. liudytojas iš esmės negalėjo būti verčiamas duoti parodymų prieš save, savo sutuoktinį bei artimą giminaitį (Kavolis, 1933, p. 94, 440). Derėtų pažymėti, kad pastaroji liudytojo garantija buvo pabrėžiama ir tuometinėje Vyriausiojo Tribunolo praktikoje (Vyriausiojo Tribunolo baudžiamųjų..., 1937, p. 711). Be kita ko, plėtojant šią liudytojo garantiją, pažymėtina, jog R. Linaitis anuomet teigė, kad jeigu liudytojas iš esmės atsisakytų pateikti atsakymą į vieną ar kitą klausimą, kuriuo šis būtų įtariamas, tai iš tikrųjų gali sąlygoti tai, kad toks asmuo jau yra kaltas, kadangi vengia atsakinėti į klausimus, o tokiu atveju, atsisakymas reikštų ir

---

<sup>1</sup> Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog laikotarpyje nuo 1915 iki 1918 metų, kuomet Lietuvą buvo okupavusi kaizerinė Vokietijos kariuomenė, būtent Klaipėdos krašte galiojo 1877 metų *RstPO*, kuris Lietuvoje buvo įprastai vadintas Baudžiamosios teisenos tvarka (Merkevičius, 2018, p. 115), kurio nuostatos taipogi galėjo daugiau ar mažiau, bet paveikti ir liudytojo instituto raidą Lietuvoje.

ištis būtent pačiam liudytojui nepageidaujama prezumpcija, dar daugiau, anot R. Linaičio, dažnai būtent kaltinamajam tekdavo aiškinti atitinkamas aplinkybes, kurios galėjo būti sietinos su kitais kaltinamaisiais, jeigu tų kaltinamųjų atžvilgiu jis jau pasidaro liudytoju (Linaitis, 1939, p. 9). Tuo tarpu, tuometinėje teismų praktikoje, šią problemą buvo siūloma išspręsti remiantis principu, kad procesiniuose įstatymuose nėra nuostatų, kurių pagrindu vadovaujantis, kaltinamieji negalėtų būti liudytojais kitų kaltinamųjų atžvilgiu (Jurka, 2009, p. 38). Vyriausiasis Tribunolas tuo metu akcentavo, kad būtent kaltinamojo ir liudytojo sąlygojamos funkcijos tarpusavyje nesiderina ir dėl to, šios negalėjo būti siejamos (Vyriausiojo Tribunolo baudžiamųjų..., 1940, p. 183), tačiau tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, bylose, kuriose vieniems kaltinamiesiems inkriminuojami nusikaltimai neturėdavo jokių sąsajų su kitiems asmenimis inkriminuojamais nusikaltimais bei bylose, kurios nagrinėjamas ne dėl visų kaltinamų vienu metu, tokios pastarųjų funkcijos galėdavo būti realizuotos atskirai, o taip yra todėl, kad būtent paminėtais atvejais vienos grupės kaltinamieji iš tiesų būdavo apklausiami kaip liudytojais kitos grupės kaltinamųjų atžvilgiu, kadangi tarp tokių grupių kaltinamųjų interesų iš esmės nebūdavo jokio bendrumo (Jurka, 2009, p. 38). Pagal BPI 96 str. BPI 707 str. ir BPI 708 str. buvo pažymima, kad tuo atveju, kai viena iš šalių atmesdavo kitos šalies parodymus, nors tokie asmenys ir buvo prisaikdinami, negalėjo liudyti būtent tie, kuriems iš esmės yra atimtos visos teisės, taip pat nukentėjęs nuo nusikalstamojo darbo asmuo, nukentėjusiojo vyras arba žmona, jo tiesioginiai giminaičiai, tikrieji broliai bei sesers, o taip pat jo ir kaltinamojo šalutiniai trečiojo ir ketvirtojo laipsnių giminaičiai ir abiejų šalių pirmųjų dviejų laipsnių svainiai, taipogi ir asmens, esantieji su bylos dalyviu ypatinguose santykiuose dėl išsūnijimo, arba globos, arba vedimo vienas kito reikalų, o taip pat turintieji bylą teisme su vienu kuriuo bylos dalyviu, be to, teisiamajam pareiškus atmetimą, negalėjo liudyti prisaikinti jo įpėdiniai bet kurio giminystės laipsnio, jei tik jis teisiamas už nusikaltimą, baudžiamą visų būvio teisių nustojimu (Kavolis, 1933, p. 95, 441 – 443). Reikėtų paminėti ir tai, kad liudytojo vaidmuo tarpukario laikotarpiu vienoje ar kitoje byloje iš tiesų turėjo gana svarbios reikšmės būtent faktinių aplinkybių nustatymui, o subjektyvus paties liudytojo vertinimas, samprotavimai ar išvados dėl atitinkamų aplinkybių neturėdavo didesnės reikšmės (Jurka, 2009, p. 39). Be kita ko, daugeliu atvejų liudytojo instituto raidą tarpukario laikotarpiu nagrinėję mokslininkai išvelgė liudytojo pilietinę pareigą ir norą padėti, siekiant įvykdyti teisingumą, kitaip tariant, buvo pabrėžiama, kad valstybė ne tik turi įpareigoti kokį nors nusikaltimą mačiusius, ar apskritai ką nors apie tai žinančius asmenis atvykti ir duoti parodymus, bet ir stengtis siekti, kad ir patys asmenys nebūtų abejingi baudžiamajam teisingumui, kas iš esmės reiškė, kad liudytojo pagalba vykdant teisingumą buvo

suprantama, ne tik kaip teisinė, bet ir moralinė pareiga valstybei ir, žinoma, visuomenei (Jurka, 2009, p. 40). Pažymėtina, jog tarpukario Lietuvoje galiojusiam BPI nebuvo numatyta specialių nuostatų, reglamentuojančių tam tikrų asmenų apklausos taisykles.

Tarpukariu sąlyginai susiformavusią Lietuvos baudžiamąją procesinę teisinę sistemą iš esmės pakeitė Tarybų Sąjungos okupacija. Suprantama, kad iki okupacijos galioję įstatymai iš esmės negalėjo būti toliau Lietuvoje taikomi, dėl to juos atitinkamai pakeitė Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos (toliau – TSRS) įstatymai, kurie vienaip ar kitaip, bet darė įtaką ir tolimesnei liudytojo institutų raidai. Vienas pirmųjų to veiksmy 1940-08-05 priimtas aktas, kuriuo buvo panaikinta nuostata, leidusi dvasininkui neliudyti apie aplinkybes, kurias jis išgirdo per išpažintį (Jurka, 2009, p. 41). Galime teigti, kad toks atliktas pakeitimas iš tiesų buvo grindžiamas siekiu panaikinti privilegijas dvasininkams, jog šie baudžiamajame procese dalyvautų be jokių išimčių, kaip ir visi kiti piliečiai, nes kaip žinia, norint įtvirtinti sovietinei valdžiai būdingą totalitarinį režimą Lietuvos TSRS teritorijoje, iš esmės reikėjo sugriauti vyravusias tradicines religines, kultūrinės vertybes (Jurka, 2009, p. 41). Nors sovietinį laikotarpį būtų galima išskirti sąlyginai į du laikotarpius: 1940 – 1961 ir 1961 – 1990 (Jurka, 2009, p. 42), tačiau nagrinėjamos temos kontekste, aktualesnis yra pastarasis, todėl šiame darbe jis ir bus paanalizuojamas detaliau, remiantis pagrindiniu tuomet galiojusių baudžiamąjo proceso teisės šaltiniu, priimtu 1961-06-26 ir tų pačių metų rugsėjo 1 d. įsigaliojusių, Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Sąjungos baudžiamąjo proceso kodeksu (Merkevičius, 2018, p. 121) (toliau – LTSRS BPK).

LTSRS BPK nors ir netiesiogiai, tačiau tam tikra prasme jau bandė atskleisti liudytojo, kaip baudžiamąjo proceso dalyvio, sampratą. Procesinį liudytojo statusą asmuo įgydavo, kai įstatymo nustatyta tvarka būdavo atitinkamų pareigūnų apklausiamas apie kokius nors jam žinomus bei nustatytinus baudžiamąjoje byloje faktus (Danisevičius *et al*, 1971, p. 94). Svarbu pažymėti, kad LTSRS BPK iš esmės nekėlė liudytojui kokių nors formalių reikalavimų, visgi tam tikrus liudytojui, kaip baudžiamąjo proceso dalyviui, būdingus požymius galima atskirai išskirti: pirma, liudytojui atitinkamoje byloje išties nebuvo būdingas suinteresuotumas, tačiau buvo numatoma to išimtis, atvejai, kuomet asmuo buvęs byloje kaltinamuoju ar teisiamuoju, vėliau būdavo išteisinamas, tokiu atveju, šis toje pačioje byloje, nors ir dėl kitų kaltinamųjų ar nuteistųjų, jau iš tikrųjų galėdavo būti apklausiamas kaip liudytojas apie byloje nustatytinas aplinkybes (Jurka, 2009, p. 43). Antra, pagal LTSRS BPK 79 str. liudytojui buvo būdingas jo nepakeičiamumas, kuris sąlygojo tai, kad asmuo apklausiamas kaip liudytojas iš esmės toje pačioje byloje negalėjo turėti ir jokio kito procesinio statuso (Jurka, 2009, p. 43). Trečia, paminėtina yra liudytojo

parodymų asmeniškumas, kuris reiškė, jog iš tiesų liudytojas parodymus duodavo apie jo paties asmeniškai suvokiamas aplinkybes (Jurka, 2009, p. 43). Kitaip tariant, liudytoją apklausti buvo galima tik apie nustatytinas byloje aplinkybes ar faktus, vienaip ar kitaip, bet apibūdinančius būtent kaltinamojo ir nukentėjusiojo asmenybę, apie jų tarpusavio santykius, taip pat apie liudytojo santykius su kaltinamuoju ir nukentėjusiuoju (LTSRS BPK 77 str.). Dera nurodyti, kad LTSRS BPK 77 str., taip pat numatė, jog įrodymu negalėjo būti liudytojo parodymai, pagrįsti žiniomis, kurių šaltinis nežinomas, tačiau, jeigu liudytojo parodymai būdavo pagrįsti kitų asmenų pranešimais, šie asmenys taipogi turėdavo būti apklausiami. Iš to matyti, jog atitinkamų pareigūnų išvados baudžiamosiose bylose, taip pat kaip ir tarpukario laikotarpiu, negalėdavo būti pagrindžiamos kokiais nors paties liudytojo samprotavimais, spėliojimais apie nusikalstamos veikos aplinkybes ar faktus (Jurka, 2009, p. 43 – 44), nes liudytojo parodymų dalyką sudarydavo tik pačiam liudytojui žinomi tam tikri faktiniai duomenys (Danisevičius *et al*, 1978, p. 120). Vėlesniu laiku ši nuostata baudžiamojo proceso teisės doktrinoje iš tiesų buvo atskleidžiama jau kiek išsamiau ir ne taip griežtai, pažymint, kad apklausiant liudytoją jau iš esmės galima išsiaiškinti ir jo požiūrį į bylą ir kitus reikalingus jo parodymų įvertinimui duomenis (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 1989, p. 78).

LTSRS BPK 78 str. buvo išskiriami ir asmenys, kurie apskritai negalėdavo būti šaukiami ir apklausiami kaip liudytojai: pirma, kaltinamojo gynėjas apie bylos aplinkybes, kurias jis sužinojo ryšium su gynėjo pareigų ėjimu; antra, asmuo, kuris dėl fizinių ar psichinių savo trūkumų nesugebėdavo teisingai suvokti turinčių bylai reikšmės reiškinį ir duoti apie juos teisingų parodymų. Iš šios nuostatos turinio išvelgtina, kad tuometinis baudžiamojo proceso įstatymas iš esmės neskyrė absoliutaus ir santykinio asmens negalimumo būti šaukiamam ir apklausiamam kaip liudytojas bei atitinkamą profesiją sąlygojančio asmens procesinio imuniteto, kuris iš esmės reiškė negalėjimą būti apklaustam apie aplinkybes, kurias toks asmuo sužinojo tiesiogiai atlikdamas savo profesines pareigas, tačiau tokia nuostata visgi leido asmenį apklausti kaip liudytoją apie kokias nors kitas aplinkybes (Jurka, 2009, p. 44). Vėlesniu laikotarpiu imta diskutuoti ir apie tinkamesnį liudytojo instituto reglamentavimą, pabrėžiant advokatų profesinės paslapties apsaugą, dėl to, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku LTSRS BPK 78 str. buvo papildytas nauju punktu, numatančiu, jog advokatas, profesinės sąjungos ir kitos visuomeninės organizacijos atstovas negali būti šaukiamas, o kartu ir apklausiamas apie tas aplinkybes, kurias jis sužinojo ryšium su atstovo pareigų ėjimu (Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1983-11-30 įsakas Nr. X-3588).

Paminėtina, kad LTSRS BPK išties neišskyrė ir socialiai svarbių aplinkybių, kurioms esant kaip liudytojus būtų draudžiama apklausti tam tikrus asmenis, be kita ko, nenumatyta buvo ir tam tikrų asmenų pasirinkimo teisė dėl parodymo davimo apskritai, teisingiau tariant, sovietiniame baudžiamojo proceso įstatyme iš tikrųjų nebuvo nustatyta galimybė atleisti nuo pareigos duoti parodymus šeimos narius bei artimuosius giminaičius, taip pat nebuvo numatyta galimybė atleisti nuo pareigos duoti parodymus tam tikrus asmenis, dėl jų dalykinės (profesinės) paslapties išsaugojimo (Jurka, 2009, p. 45). Įžvelgtina, jog nors šeimos nariai ir artimieji giminaičiai neturėjo pasirinkimo teisės duoti parodymus ar ne prieš savo artimąjį, tačiau jų parodymai buvo vertinami atidžiau, pabrėžiant, kad tokie apklausiami liudytojai gali turėti vienokį ar kitokį interesą byloje (Jurka, 2009, p. 45).

Verta pažymėti, kad LTSRS BPK XV skirsnis gana išsamiai reglamentavo bendrąją liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos tvarką, tačiau skirtingai nei tarpukario laikotarpiu, būtent sovietinis baudžiamojo proceso kodeksas įtvirtino ir gana pažangių nuostatų, reglamentuojančių ne tik įprastą liudytojo šaukimo ir apklausos tvarką, bet ir tam tikrų asmenų – nepilnamečių liudytojo specialias šaukimo ir apklausos taisykles. Iš LTSRS BPK nuostatų, o tiksliau tariant, pagal LTSRS BPK 175 str., pastebėta, kad jaunesnis kaip 16 metų amžiaus asmuo paprastai liudytoju buvo šaukiamas būtent per savo tėvus ar kitus įstatyminius atstovus, tačiau kitokia tvarka leidžiama buvo tik tais atvejais, kai to reikalaudavo bylos aplinkybės. Pradedant nepilnamečio apklausą tėvams, kitiems įstatyminiams atstovams turėjo būti išaiškinamos jų teisės ir apie tai pažymima protokole, kuri pabaigus apklausą tokie asmenys turėdavo pasirašyti (Danisevičius *et al*, 1978, p. 189). Jaunesnis kaip 16 metų liudytojas nebuvo įspėjamas dėl atsakomybės už atsisakymą ar vengimą duoti parodymus bei už žinomai melagingus parodymus (Danisevičius *et al*, 1978, p. 188). Vis dėlto, nepilnamečių liudytojų apklausos vienas iš pagrindinių tuometinio reglamentavimo savitumų buvo tai, kad vadovaujantis LTSRS BPK 179 str. nuostata buvo numatoma, jog apklausiant liudytoją, jaunesnį kaip 14 metų amžiaus asmenį (šiuo atveju pedagogas būtinai turėdavo dalyvauti apklausoje, kadangi jo nesant, nepilnamečio parodymai baudžiamojoje byloje negalėjo būti pripažįstami įrodymais), o tardytojo nuožiūra – apklausiant liudytoją, turintį nuo 14 iki 18 metų amžiaus (šiuo atveju pabrėžtina, kad pedagogas šaukiamas buvo tardytojo nuožiūra, atvejais kai buvo turima duomenų apie protinį nepilnamečio atsilikimą arba tam tikras jo charakterio savybes, pavyzdžiui, uždarumą, polinkį meluoti ar fantazuoti), šaukiamas pedagogas, kuris pagal LTSRS BPK nuostatas buvo prilyginamas specialistui ir privalėdavo turėti specialų išsilavinimą ir atitinkamą patirtį (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 2001, p. 225). Be to, prireikus tam tikrais atvejais galėjo būti šaukiami ir tokio asmens tėvai ar kiti įstatyminiai jo atstovai,



tačiau jei pastarieji vienaip ar kitaip, bet būdavo suinteresuoti bylos baigtimi ar galėjo kaip nors kitaip neigiamai paveikti apklausiamą nepilnametį asmenį, tuomet į apklausą tokie asmenys negalėjo būti šaukiami (Danisevičius *et al*, 1978, p. 188 – 189). LTSRS BPK 315 str. taipogi reglamentavo, jog apklausiant jaunesnį kaip 14 metų amžiaus, o teismo nuožiūra – ir apklausiant liudytoją, turintį nuo 14 iki 18 metų amžiaus, šaukiamas turėjo būti ir pedagogas, o prireikus, šaukiami galėjo būti taip pat nepilnamečio liudytojo tėvai ar kiti įstatyminiai jo atstovai, be to, nurodytieji asmenys, pirmininkaujančiojo leidimu, galėjo užduoti liudytojui klausimus. Esant pagrindui, kad teismo buvimas gali turėti įtakos nepilnamečio liudytojo parodymų teisingumui, liudytojas galėjo būti apklausiamas pašalinus teisiąją iš posėdžio salės, be to, apklaustas jaunesnis kaip 16 metų liudytojas galėjo būti paliekamas posėdžio salėje, kai, pavyzdžiui, jį būdavo numatoma apklausti pakartotinai, suvesti akistatą ar dėl kitų priežasčių pripažįstant esant reikalingu tolimesnį tokio nepilnamečio liudytojo buvimą posėdžių salėje (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 1989, p. 279).

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę remiantis 1990-03-11 priimtu įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ (toliau – Laikinasis Pagrindinis Įstatymas) 3 p. Lietuvoje iš tiesų ir toliau liko galioti atitinkami Lietuvos įstatymai bei teisės aktai, kurie neprieštaravo Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui. Tuo pagrindu, galima buvo pastebėti, kad ir liudytojo instituto reglamentavimas dar tam tikrą laikotarpį iš esmės išliko nepakitęs sovietinio laikotarpio reglamentavimui, tačiau laikui bėgant, tuometinio laikotarpio teisės mokslininkai vis dažniau kritikuodavo su liudytojo institutu sietinas LTSRS BPK nuostatas, pabrėžiant, kad dar nėra atsižvelgiama į žmogaus teises, pirmenybė teikiama valstybės, o ne žmogaus interesams (Jurka, 2009, p. 46 – 47). Vieni pirmųjų LTSRS BPK pakeitimų bei papildymų, susijusių būtent su liudytojo instituto reglamentavimu, buvo atlikti praėjus maždaug 3 metams po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, daugiau kaip 3 mėnesiams, kai buvo referendumu priimta Konstitucija ir, nors po to LTSRS BPK dar vis nebuvo įtvirtinamų nuostatų sąlygojusių papildomas liudytojams suteikiamas garantijas, kaip antai, teisė atsisakyti duoti parodymus, draudimas versti duoti parodymus prieš save, atitinkamų dalykinių (profesinių) imunitetų, tačiau atitinkami pareigūnai, nors ir netiesiogiai, bet turėdavo vadovautis Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme įtvirtinamomis, pavyzdžiui, 31 str. 2 d., 33 str., 36 str. ir 122 str., asmeniui suteikiamomis garantijomis (Jurka, 2009, p. 48). Priėmus Konstituciją minėtų valstybės institucijų pareigūnų ir teismo funkcijos buvo susaistytos su Konstitucijos 22 str. 4 d. bei 31 str. 3 d. (Jurka, 2009, p. 48). Šiuo aspektu, pažymėtina, kad kol nebuvo priimtas 1994-07-19 įstatymas (Dėl Baudžiamojo, Pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų...,

1994, Valstybės žinios, 60-1182), kuriuo buvo atlikti reikšmingi procesiniai būtent liudytojo interesų apsaugą užtikrinantys LTSRS BPK pakeitimai draudžiantys versti šeimos narius, artimus giminaičius duoti parodymus prieš savo artimąjį, taikant procesines liudytojo apklausos taisykles, pasitaikydavo tokių atvejų, jog teismo posėdžio metu kaip liudytojas apklausiamas asmuo atsisakydavo duoti parodymus prieš savo šeimos narį, toje pačioje byloje dalyvaujantį kaip teisiąsias, tuomet teismas žinodamas, kad toks liudytojas yra davęs parodymus parengtinio tyrimo metu, kur taipogi būdavo pažeista tokio liudytojo teisė neduoti parodymų prieš savo artimą, pasiteiraudavo ar asmuo patvirtina anksčiau (parengtinio tyrimo metu) duotus parodymus, liudytojui patvirtinus jau duotų savo parodymų teisingumą, teismas, remdamasis LTSRS BPK 76 str. ir 331 str. nuostatomis, galėdavo pagrįsti nuosprendį tokiais asmens parodymais, nes formaliai pastarieji buvo laikomi kaip ištirti teisiąmajame posėdyje (Jurka, 2009, p. 48). Taip pat, tam tikri LTSRS BPK pakeitimai, susiję su liudytojo procesinėmis garantijomis, jo apsauga nuo neteisėto poveikio, taip pat proceso subjektų, kurie galėjo būti apklausiami kaip liudytojai buvo atliekami 1993-01-28 įstatymu (Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso...1993, Valstybės žinios, 5-90), 1994-02-07 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (Dėl liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos..., 1994, Valstybės žinios, 12-189). Kaip minėta, 1994-07-19 įstatymu (Dėl Baudžiamojo, Pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų..., 1994, Valstybės žinios, 60-1182) LTSRS BPK buvo papildytas 118<sup>1</sup> str. ir 156<sup>1</sup> str.<sup>2</sup>. Visgi, vienas iš reikšmingiausių pakeitimų buvo atliktas papildžius minima kodeksą 78<sup>1</sup> str. įtvirtinusiū garantiją, kuria iš esmės buvo užtikrinama, kad įtariamojo, kaltinamojo ar teisiąmojo bei nukentėjusiojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai gali būti apklausiami kaip liudytojai tik tuo atveju, kai jie sutinka tai padaryti (tokiu būdu buvo apsaugota asmeninė, šeimos paslaptis), kita vertus, tokie asmenys galėjo atsisakyti duoti parodymus apskritai arba atsakyti tik į kai kuriuos pateikiamus jam klausimus, be kita ko, pastaruoju straipsniu buvo įtvirtinama garantija, draudžianti versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius, visgi, pastaroji nuostata po keleto metų įstatymu (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1996-05-28 10, 22<sup>2</sup>, 29, 64<sup>3</sup>..., 1996, Valstybės žinios, 53-1248), buvo pakeista nurodant, kad byloje gali būti apklausiami kaip liudytojai įtariamojo, kaltinamojo ar teisiąmojo šeimos nariai ar artimi giminaičiai tik jiems sutinkant (Jurka, 2009, p. 50). Vėlesni LTSRS BPK pakeitimai daugiau jau buvo sietini su liudytojo apsauga nuo nusikalstamo poveikio įgyvendinimu, be

---

<sup>2</sup> LTSRS BPK 118<sup>1</sup> str. įtvirtino tardymo veiksmų ir teismo posėdžių protokolų turinio ypatumus, kai liudytojo ar nukentėjusiojo asmens tapatybę nustatantys duomenys yra įslaptinti. O LTSRS BPK 156<sup>1</sup> str. numatė liudytojo ar nukentėjusiojo asmens tapatybę nustatančių duomenų įslaptinimą.

kita ko, buvo imamasi ir atitinkamų baudžiamųjų teisinių priemonių numatant baudžiamąją atsakomybę už poveikį liudytojui bei kitiems proceso dalyviams ir subjektams (Jurka, 2009, p. 50 – 51).

Taigi, akivaizdu, kad liudytojo institutas: liudytojo samprata, vaidmuo įrodinėjimo procese keitėsi, atsižvelgiant į šio asmens kintantį socialinį statutą, luominę padėtį, demografinę charakteristiką, religinius įsitikinimus, liudytojų kiekį, taip pat priklausomai nuo tokio asmens parodymų *quantus* ir *qualis* rodiklių (Jurka, 2009, p. 23). Visgi, nesuklysimė teigdami, kad skirtingi istoriniai laikotarpiai, atitinkamai vykstantys procesai vienaip ar kitaip, bet iš esmės nulėmė liudijimo ir liudytojo instituto turinį ir pobūdį, o iš to kas išdėstyta, suprantama, jog daugiausiai tam įtakos turėjo tam tikri veiksniai: politinis režimas, socialinės pažiūros, ekonominė santvarka, kultūra, valstybėje susiklostę tam tikri papročiai ir tradicijos, religija, tautos sąlygojamas mentalitetas.

### **1.2. Liudytojo sąvoka ir procesinis statusas**

Bentham yra rašęs, kad liudytojas – tai humaniškojo teisingumo akys ir ausys, tai nuolatiniai Temidės pagalbininkai; reta byla įmanoma be jų (Vazbys, 1931, p. 74).

Suprantama, jog vienas iš universaliausių, o kartu ir įvairiausių teisės institutų yra būtent liudijimas<sup>3</sup>, todėl akivaizdu, kad pastarojo samprata ir pats reglamentavimas, iš tiesų yra išimtinė bet kurios suverenios valstybės kompetencija. Žinoma, kad kiekviena valstybė turi tik jai būdingas, anksčiau ar vėliau, susiklosčiusias vertybes, teisės tradicijas, įstatymus, kartu ir teismų praktiką. Neretu atveju tokia įvairovė būna nulemta skirtingose valstybėse vyravusių istorinių, religinių, kultūrinių bei socialinių veiksnių. Atitinkamai dėl to, kiekvienos valstybės baudžiamąjo proceso teisė kaip nacionalinės teisės šaka savarankiškai formuluoja paties liudytojo sąvoką, vienaip ar kitaip, bet apibrėžia ir tokio dalyvio statusą, numato ganėtinai įvairias šio subjekto teises, pareigas, atsakomybę bei funkcijas baudžiamajame procese. Sunku būtų nesutikti, jog šiandieniniame sparčiai besivystančiame globaliame pasaulyje didelę įtaką valstybių narių teisei, o taip pat ir baudžiamąjo proceso teisei ir jos institutams, daro tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė. Vadinas, reikėtų pažymėti, kad tam tikra prasme liudytojo sąvoką formuluoja tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė. Pavyzdžiui, 1995-11-23 Europos Sąjungos Tarybos priimtoje rezoliucijoje dėl liudytojo apsaugos kovoje su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu apibrėžiama liudytojo sąvoka, nurodant, kad liudytojas – tai asmuo, kuris, nepaisant jo teisinės padėties, turi, kompetentingos institucijos nuomone, duomenų arba informacijos, svarbios baudžiamajam procesui, ir ją atskleidus tokiam asmeniui kiltų grėsmė (Jurka,

---

<sup>3</sup> Liudijimo institutas negali būti nagrinėjamas atskirai nuo liudytojo instituto, nes pastarasis yra pagrindinis liudijimo instituto turinio elementas.

2004, p. 101). Taip pat, pavyzdžiui, 1997-09-10 Europos Tarybos rekomendacijoje dėl grasinimo liudytojams ir gynybos teisių nurodoma, kad liudytojas – tai bet kuris asmuo, kuris, nepaisant jo teisinės padėties pagal nacionalinę baudžiamąjį proceso teisę, turi informacijos, svarbios baudžiamajam procesui (Jurka, 2004, p. 101). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pateiktų teisės aktų pavyzdžiai yra rekomendacinio, taigi ir neprivalomojo pobūdžio, o jų nuostatos iš esmės skirtos daugiau rekomenduoti arba suteikti susitariančiosioms valstybėms narėms aiškesnes, kokio nors teisės akto gaires, kad būtų jos teisingiau suprastų taikytino teisės akto sritį (Jurka, 2004, p. 100). Tuo tarpu, privalomojo pobūdžio tarptautiniai teisės aktai, kaip antai, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ir kt., iš tiesų daugiau nustato jau atitinkamas priemones, kurių privalomai turėtų imtis susitariančiosios valstybės narės, siekiant užtikrinti liudytojų apsaugą nuo nusikalstamo poveikio (Jurka, 2004, p. 100). Taigi, galime teigti, jog tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė vis tik tikslios, aiškiai suformuotos paties liudytojo sąvokos kaip tokios nenustato, o tai reiškia, kad šį klausimą palieka apsibrėžti valstybių narių nacionalinei teisei.

Pažymėtina, kad galiojantis BPK tiesiogiai, tiksliai ir aiškiai liudytojo sąvokos taipogi nepateikia. Tačiau pastebėtina, kad BPK, teisės doktrina ar teismų praktika daugiau formuoja, išskiria atskirus liudytojo sąvokos kriterijus, kaip antai, momentą nuo kurio tampama liudytoju, tokio subjekto teises ir pareigas, materialinės ar, atitinkamai, procesinės atsakomybės pagrindus baudžiamajame procese, vienaip ar kitaip, tačiau išvelgtina, jog tokie kriterijai visapusiškai liudytojo sąvokos turinio neatskleidžia, manytina, kad iš tiesų tai veikiau tėra paties BPK objektyviai suformuojamų ir pateikiamų liudytojo sąvokos kriterijų tam tikras visetas (Jurka, 2004, p. 102 – 103).

Visgi, atrodytų, kad skirtingų istorinių laikotarpių teisės šaltiniuose pateikiamos ganėtinai įvairios paties liudytojo sąvokos apibrėžtys. Tarpukario laikotarpiu buvo teigiama, kad liudytojas turi būti tinkama priemonė teisybei surasti (Kavolis, 1933, p. 78). Sovietinio laikotarpio autoriai pažymi, jog liudytoju baudžiamajame procese yra vadinamas asmuo, kuris įstatymo nustatyta tvarka kvotėjo, tardytojo ar teismo yra apklausiamas apie jam žinomus nustatytinus baudžiamajame byloje faktus (Danisevičius *et al*, 1978, p. 119-120). Taip pat buvo teigiama, kad liudytoju gali būti bet kuris asmuo, jeigu jam netaikomos LTSRS BPK 78 str. numatytos išimtys (Baudžiamąjį proceso kodekso komentaro, 1989, p. 77). Dar daugiau, buvo numatoma, kad liudytoju baudžiamajame procese yra apibūdinamas asmuo, kuris matė ar kitaip suvokė (girdėjo, lieto, užuodė, t. t.) su tiriamu įvykiu susijusius faktus, įvykius, reiškinius ir gali tai patvirtinti duodamas

parodymus ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorui arba teismui (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 2003, p. 205). Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje pažymima, kad liudytojas – tai dažnu atveju neutralus baudžiamojo proceso subjektas, kuriam gali būti žinomos su konkrečia nusikalstama veika ar, atitinkamai, ją padariusiu, ar nuo jos nukentėjusiu asmeniu susietinos faktinės aplinkybės ir kuris šaukiamas apklausti, o kartu ir yra apklausiamas apie tokias aplinkybes siekiant nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje (Ažubalytė *et al*, 2016, p. 217). Nors visgi skirtingų laikotarpių teisės šaltiniai gana įvairiai formuluoja, o kartu ir apibrėžia liudytojo sąvoką, tačiau iš tikrųjų tokios apibrėžtys sąlygoja ir esmingai atspindi daugiau ar mažiau, bet tokius pat liudytojo sąvokai būdingus požymius. Atsižvelgiant į pateiktų liudytojų sąvokų turinį, galime išskirti tai, kad iš esmės liudytojas žino atitinkamą informaciją, kuri tokiu atveju gali būti pakankamai reikšminga aiškinantis kokios nors susiklosčiusios nusikalstamos veikos aplinkybes ar su ja susijusius kitus faktus, antra, liudytojas gali duoti parodymus apie tam tikras, vienaip ar kitaip būtent jam žinomas aplinkybes ar faktus atitinkamiems įrodinėjimo subjektams baudžiamojo proceso metu.

Vertėtų nurodyti, kad 2008-08-11 Rekomendacijose yra išskiriamas naujas terminas „įvykio liudytojai“, kurio apibrėžtis iš esmės nėra pateikiama BPK. 2008-08-11 Rekomendacijų 3.4. p., įvykio liudytojas apibūdinamas kaip asmuo, turintis informacijos apie įvykio aplinkybes. Matyti, kad pastaroji sąvoka ne visai sutampa su BPK 78 str. netiesiogiai pateikiama liudytojo sąvokos apibrėžtimi. Todėl remiantis baudžiamojo proceso teisės doktrinos pateikiama liudytojo sąvokos apibrėžtimi pažyminčia, kad atitinkama situacija sukuria tik potencialią galimybę asmeniui tapti liudytoju, kadangi procesinį liudytojo statusą asmuo įgyja nuo to momento, kai yra šaukiamas į apklausą pagal BPK 182 str. ikiteisminio tyrimo metu, o pagal BPK 236 str. bylos nagrinėjimo teisme metu (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 2003, p. 205), manytina, kad pateikiamu „įvykio liudytoju“ terminu vis tik buvo siekiama pabrėžti, kad gali būti apklausiami tik tiesioginiai įvykio liudytojai – asmenys, kurie tiesiogiai matė, girdėjo ar kitaip kaip nors suvokė atitinkamą įvykį. Vis tik, minėtas BPK 182 str., reglamentuojantis šaukimą į apklausą ikiteisminio tyrimo metu, pažymi, kad asmuo (šiuo atveju liudytojas) iškviečiamas į apklausą šaukimu. Be to, vadovaujantis BPK 183 str. 1 d. nurodoma, kad prieš atliekant liudytojo apklausą, toks asmuo raštiškai yra įspėjamas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą pagal BK 235 str. Tokiu atveju pastebėtina, jog gali susiklostyti ir atitinkamų situacijų, keliančių tam tikrų neaiškumų šiuo klausimu, pavyzdžiui, apklausti tiesioginiai įvykio liudytojai, vėlesniu laiku, teisingiau sakant, būtent jau ikiteisminiame tyrime, gali iš esmės savo anksčiau jau duotus parodymus pakeisti, o tai

gali reikšti, jog šiems įvykio liudytojams negalėtų netgi atsakyti ir, pavyzdžiui, už melagingų parodymų davimą pagal BK 235 str., nes oficialaus būtent procesinio liudytojo statuto tokie asmenys dar iš tikrųjų nebūtų įgiję. Dėl to manytina, kad siekiant išvengti tokių situacijų, kartu norint užtikrinti teisinio reguliavimo nuoseklumą, vienodumą bei aiškumą BPK visgi turėtų būti nustatyta ir įvykio liudytojo apibrėžtis, pastarojo sąlygojama teisinį statusą baudžiamajame procese prilyginant liudytojo procesiniam statusui baudžiamajame procese.

Svarbu pažymėti, kad baudžiamojo proceso teisės doktrinoje yra akcentuojama, jog liudytojui yra būdinga teisnumas duoti parodymus, liudytojo veiksnumas ir liudytojo parodymų privalomumas (Šapalaitė, 2007, p. 84). Anuomet, vienas iš garsiausių Apšvietos amžiaus mąstytojų – italų kriminologas, teisininkas bei filosofas Č. Bekarija savo veikale „Apie nusikaltimus ir bausmes“ rašė, jog kiekvienas žmogus, turįs protą, t. y. nuosekliai mąstantis, ir kurio jausmai atitinka kitų žmonių jausmus, gali būti liudytojas (Bekarija, 1992, p. 47). Manytina, kad pastaroji mintis tam tikra prasme galėtų būti siejama su liudytojo teisnumu baudžiamajame procese, kadangi teisnumas yra aiškinamas kaip kiekvieno asmens protinis gebėjimas liudyti baudžiamajame procese, o iš to seka, kad kiekvienas mąstantis asmuo, išskyrus vaikus ir psichikos ligonius, gali duoti parodymus (Pradel, 2001, p. 418). Vadinasi, teisnumas kaip atitinkama teisinė būseną, kurios pagrindą sudaro asmens gebėjimas pateikti patikimus, be to, ir objektyvius parodymus, todėl iš esmės Č. Bekarija, teisingai pastebėjo protinio gebėjimo bei emocinio atitiktens reikšmingumą liudytojui, kuris yra būtinas siekiant aiškiai ir objektyviai perteikti atitinkamą informaciją. Reikėtų pažymėti, kad BPK iš esmės nenumato amžiaus ribos, nuo kurios asmuo galėtų būti šaukiamas liudytoju, o tai reiškia, kad esant atitinkamai situacijai kaip liudytojas gali būti šaukiamas ir mažametis, ir senyvo amžiaus sulaukęs asmuo, bet tik jeigu pastarieji geba suvokti vienas ar kitas, tačiau bylai svarbias aplinkybes ir duoti apie tai teisingus parodymus (Goda *et al*, 2011, p. 190). Vis dėlto, suprantama, kad tokiu atveju, pavyzdžiui, vaikai paprastai nėra pakankamai psichologiškai ir socialiai subrendę, o dažnu atveju ir ne visuomet geba tinkamai bei teisingai suvokti tam tikras aplinkybes, faktus ar detales ir, žinoma, jas atpasakoti kitiems, dėl to ir pastarųjų asmenų apklausai yra būdingos tam tikros taisyklės apie kurias išsamiau bus kalbama trečioje šio darbo dalyje. BPK 79 str. nurodo, kad liudytoju negali būti asmuo, kuris pagal sveikatos priežiūros įstaigos pažymą arba teismo psichiatro ar teismo mediko išvadą dėl fizinių ar psichinių trūkumų nesugeba teisingai suvokti reikšmingų bylai aplinkybių ir duoti dėl jų parodymus. Tokia BPK nuostata iš esmės reiškia, jog liudytoju negali būti asmuo, neturintis liudytojo veiksnumo. Šiuo atveju tikslinga būtų pažymėti, kad fiziniai trūkumai yra regėjimo, klausos ar kitų

jutimo organų laikina ar nuolatinė negalia, kuri sąlygoja tai, kad asmuo iš esmės negali nei matyti, nei girdėti, nei kaip nors kitaip suprasti bylai svarbių aplinkybių, tačiau reikia akcentuoti, kad trūkumų turėjimas nereiškia, jog asmuo negali būti liudytoju apskritai, kadangi tai priklausys nuo to, kokią informaciją norima gauti iš liudytojo, pavyzdžiui, kurčnebylys gali paliudyti apie tai ką jis matė, o atitinkamai neregys gali paliudyti apie tai, ką jis girdėjo, tuo tarpu psichinės sveikatos sutrikimu yra laikytina tokia liga, kuri nulemia tai, kad asmens sugebėjimas duoti iš esmės teisingus parodymus yra ribotas (Goda *et al*, 2011, p. 191). Pastebėtina, kad tikslių ir išsamesnių reikalavimų dėl asmens fizinių ar psichinių trūkumų, galinčių turėti įtakos liudijimui iš esmės BPK nėra apibrėžta, tačiau suprantama, kad įprastai tokie liudytojo trūkumai sąlygoja ganėtinai unikalius atvejus, todėl ir tokios situacijos atsižvelgiant į kiekvienos bylos aplinkybes aiškinamos būtent per teismų praktiką. Tai patvirtina ir BPK 20 str. 2 d., kuri numato, jog teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla, kiekvienu atveju sprendžia, ar gauti duomenys yra laikytini įrodymais. Vadinasi, tik teisėjas, ar, atitinkamai, teismas, sprendžia, kokią įtaką tokie asmens fiziniai ar psichiniai trūkumai gali turėti parodymų vertei ir patikimumui, o kartu, laikyti įrodymais ar ne tokio asmens duotus parodymus. Galiausiai, BPK 83 str. 1 d. iš esmės įtvirtinamas liudytojų parodymų privalomumas. Pastaroji nuostata išties reiškia, jog kiekvienas gebantis duoti parodymus asmuo gali juos duoti, bet ne visuomet galintis liudyti asmuo privalo duoti parodymus (Šapalaitė, 2007, p. 84), nes tam tikruose įstatymuose yra įtvirtinamos atitinkamos aplinkybės, kuomet asmuo apskritai neprivalo duoti parodymų. Kadangi teisnumą ir veiksnumą, taigi teisinį baudžiamojo proceso dalyvio statusą, asmuo įprastai įgyja esant faktiniam bei juridiniam asmens pripažinimo liudytoju pagrindams (Ažubalytė *et al*, 2016 p. 148), juos taip pat dera paanalizuoti išsamiau.

Doktrinoje dažniausiai vieningai pritariama, kad asmuo liudytoju tampa tuo momentu, kai jis yra šaukiamas į apklausą, be to, sutinkama, kad liudytoju iš esmės tampama nepriklausomai nuo jo valios, tokiam asmeniui atsidūrus atitinkamoje situacijoje, kurioje nutinka kokia nors nusikalstama veika ar kiti su ja sietini įvykiai, atkreiptinas dėmesį ir į tai, kad tokiu būdu, kaip jau buvo minėta, išties tėra sukuriama tik potenciali galimybė tam tikroje byloje asmeniui tapti liudytoju (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 2003, p. 205). Kitaip tariant, tokios situacijos iš tikrųjų tarsi suteikia galimybę tapti baudžiamojo proceso sąlygojamų teisinių santykių subjektu (liudytoju), bet suprantama, jog konkrečių santykių subjektu asmuo gali apskritai netgi ir netapti (Jurka, 2009, p. 61). Tampa aišku, jog vienaip ar kitaip, tačiau asmens tapimą liudytoju iš tiesų nulemia tiek ir faktiniai, tiek ir juridiniai pagrindai daugiau ar mažiau, siejami ir su liudytojams būdingais požymiais.

Pirmiausia, pažymėtina, kad asmens tapimas liudytoju sąlyginai prasideda nuo tam tikro įvykio, veiksmo ar kokio nors reiškinio susiformavimo, susidarymo ir viso to stebėjimo, matymo, girdėjimo, pajutimo ar kitokio jo pažinimo (Jurka, 2009, p. 61 – 62). Be to, faktiniai asmens tapimo liudytoju pagrindai, kuomet asmuo vienaip ar kitaip, bet susipažįsta su teisei reikšmingais praeities įvykiais gali būti siejami su dvejopomis situacijomis: pirma, tai tiesioginis asmens faktinių aplinkybių pažinimas būtent rega, klausa, uosle, skoniu ar kitais galimais pajutimais, antra, tai netiesioginis asmens faktinių aplinkybių pažinimas, kuomet galimas liudytojas atitinkamas aplinkybes sužino iš kito, nepriklausomai kokį statusą užimančio asmens ar šaltinio (Jurka, 2009, p. 62). Manytina, kad tokios situacijos ir tai ar asmuo taps liudytoju iš tiesų gali būti svarbios dėl liudytojui, anksčiau jau aptartų požymių, tokių kaip teisnumas, ir dėl šaltinio iš kurio gaunama atitinkamos informacijos. Svarbu būtų pažymėti, kad asmuo pažindamas kokias nors aplinkybes, neturi suprasti jų svarbos įgyvendinant baudžiamojo proceso tikslus, o tai iš esmės reiškia, kad asmens galimai svarbių aplinkybių pažinimas iš tikrųjų nulemia ne kiek neabejotiną konstatavimą, kad toks asmuo žino bylai svarbias aplinkybes, bet tik sukuria prielaidą, kad asmuo gali jas žinoti (Jurka, 2009, p. 240). Taigi, faktinis pagrindas liudytojo procesiniam statusui atsirasti daugiau vertintinas ir siejamas su liudytojui būdingo teisnumo prielaida, sąlygojančia, kad asmuo pažindamas vienas ar kitas aplinkybes, kurios baudžiamajame procese išties galėtų būti svarbios tarsi parodo tokio subjekto gebėjimą apskritai įgyti tam tikras teises ir pareigas, kadangi liudytojui būdingą teisnumą asmuo įgyja tik po to, kai suvokia, jog jis galėtų tapti kokio nors teisinio santykio subjektu arba nors ir to nesuvokdamas, bet šaukiamas į apklausą (Jurka, 2009, p. 240).

Aptariant juridinį asmens tapimo liudytoju pagrindą, reikėtų pažymėti, kad gali būti laikomasi pozicijos, jog tiek faktinis, tiek juridinis asmens tapimo liudytoju pagrindai yra tarpusavyje susiję, kadangi juridinis asmens tapimas liudytoju nesant faktinio pagrindo iš esmės nebūtų įmanomas (Jurka, 2009, p. 76). Sekant tokia pozicija, manytina, kad ją patvirtinti galėtų ir BPK 78 str. Formaliai pastarosios normos konstrukcija leidžia manyti, kad normos dalis, kuri nurodo, kad „kaip liudytojas gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo“ atspindi juridinį pagrindą, tuo tarpu faktinį pagrindą atspindi normos dalis, kuri nurodo, jog „yra duomenų, kad jis gali žinoti kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių“ (Jurka, 2009, p. 76). Vis dėlto, anot R. Jurkos ši straipsnio nuostata veikia apibūdina ne asmens tapimo liudytoju procesine prasme momentą, bet iš tiesų formuluoja tik asmens, kaip liudytojo, šaukimo pagrindą, pabrėžiant, kad pirma, ir paties asmens šaukimo į apklausą būdai ir pasekmes, reglamentuojamos BPK, gali būti gana įvairūs, alternatyvūs, be to, antra, nurodytina, kad tokiu atveju būtų iš tikrųjų eliminuota toji asmenų grupė, kuri



iš esmės dėl vienokių ar kitokių priežasčių pati kreiptusi į atitinkamus pareigūnus norėdama duoti parodymus (Jurka, 2009, p. 77). Be to, anot R. Jurkos, procesinę liudytojo padėtį iš esmės nulemia tokio asmens šaukimo dalyvauti byloje tikslas – siekis gauti iš jo išsamią įrodomąją informaciją apie reikšmingas bylai aplinkybes, kurias toks asmuo suvokė, o visa tai išties reiškia, jog liudytojo statuso atsiradimo momentas siejamas tik su išoriniu kriterijumi, kurį iš esmės įvertina bei pasirenka atitinkami įrodinėjimo subjektai, tačiau autorius pažymi, kad turėjimas tam tikrų duomenų apie tai, jog asmuo gali žinoti bylai teisingai išspręsti turinčių aplinkybių, gali nulemti abejotinas situacijas, kurios įvertinus atitinkamas aplinkybes išties būtų vertinamos ne vienodai, dėl to tokiose situacijose yra itin svarbu suvokti ir subjektyviųjų kriterijų įtaką (Jurka, 2004, p. 103). Atsižvelgiant į tai, manytina, jog juridinį pagrindą liudytojo statusui įgyti lemia momentas, kuomet asmuo kaip liudytojas jau sužino savo teises, pareigas ir atsakomybę, o tai iš esmės yra laikoma tarsi prielaida asmens gebėjimui įgyvendinti jo turimas atitinkamas teises ir pareigas, todėl pastarųjų paaiškinimas asmeniui ir jo supratimas apie jas sąlygoja būtent veiksnio atsiradimą (Jurka, 2009, p. 240). Tampa aišku, jog faktinis asmens tapimo liudytoju pagrindas iš tikrųjų gali turėti įtakos ir juridiniam asmens pripažinimo liudytoju pagrindui.

Taigi, liudytojas – tai bet kuris fizinis asmuo, ne tik tiesiogiai stebėjęs bylai svarbias aplinkybes (matęs, girdėjęs, užuodęs, palietęs ar kitaip jas suvokęs), bet ir atitinkamai jas sužinojęs iš kitų asmenų ar šaltinių apie kurį turima duomenų, jog jis gali žinoti kokių nors bylai teisingai išspręsti turinčių aplinkybių, be kita ko, turintis protinį gebėjimą liudyti baudžiamajame procese, taip pat neturintis fizinių ar psichinių trūkumų, kurie tokiam asmeniui galėtų turėti didesnės ar mažesnės įtakos teisingai suvokti svarbias aplinkybes ir duoti dėl jų teisingus parodymus bei turintis pareigą su tam tikra išimtimi duoti teisingus parodymus apie jam žinomą ir baudžiamajam procesui reikšmingą informaciją, kuris įstatymų nustatyta tvarka yra šaukiamas pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, teisėją, prokurorą ar į teismą duoti parodymų.

## 2. Santykis tarp liudijimo ypatumų ir liudijimo imunitetų baudžiamajame procese

Nors šio darbo tema yra liudijimo ypatumai baudžiamajame procese, tačiau pastebėtina, kad mokslinėje literatūroje dažniau aptariami atitinkami liudijimo imunitetai ir jų savotiškas įgyvendinimas atskirai nuo liudijimų ypatumų. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad terminų „liudijimo ypatumai“ ir „liudijimo imunitetai“ reikšmė pakankami panaši, tačiau iš tikrųjų pastarieji atspindi ganėtinai skirtingą prasmę, yra du atskiri baudžiamojo proceso institutai, todėl pagrįstai gali kilti klausimas, koks yra juos siejantis santykis? Tačiau pirmiausia derėtų šiuos terminus paanalizuoti atskirai, pradedant nuo ypatumų, imunitetų bei liudijimo sąvokų turinio analizės.

Šiuo atveju, atrodytų, jog terminas „ypatumai“ galėtų būti paaiškinamas kaip kokie nors specifiniai ar išskirtiniai bruožai, ypatybės (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas), kurie yra būdingi tam tikram asmeniui, objektui, situacijai ar procesui. Kitaip tariant, būtent žodis ypatumai tarsi sąlygoja tam tikrus specifinius bruožus, išskirtinumus nuo ko nors įprasto, bendro, kas tokiu atveju iš esmės tampa svarbu, kokioje nors srityje, o nagrinėjamu atveju būtent baudžiamajame procese.

Imunitetų reikšmė yra kiek kitokia. Vertėtų nurodyti, kad terminas „imunitetai“, iš tikrųjų kildinamas iš lotyniško žodžio *immunitas*, reiškiančio laisvas, atleistas nuo ko nors (Kuzavinis, 1996, p. 395). Taip pat galima surasti ir tokių apibrėžčių, kurie pažymi, jog imunitetas gali būti suprantamas ir kaip atleidimas nuo vienokių ar kitokių pareigų, kurias įprastai turi vykdyti atitinkami valstybės pareigūnai pagal tai numatančius bendruosius įstatymus (Garner, 1999, p. 752). Tarptautinis žodžių žodynas terminui „imunitetas“ apibūdinti suteikia keletą skirtingų apibrėžčių, tačiau būtent teisinė apibrėžtis imunitetą aiškina kaip kai kurių bendrųjų įstatymų netaikymą ypatingą, išimtinę padėtį valstybėje užimantiems asmenims (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 457). Šiuo aspektu, Konstitucinis Teismas yra paaiškinęs, kad imunitetas – tai asmens neliečiamybės papildomos garantijos, reikalingos ir būtinios to asmens pareigoms tinkamai atlikti (Konstitucinio Teismo 2000-05-08 nutarimas). Tad galima manyti, jog Konstitucijoje imunitetas apibrėžiamas kaip tam tikra papildoma, būtent procesinė garantija, kuri yra skirta kokio nors asmens teisių bei teisėtų interesų užtikrinimui. Taigi, Konstitucinio Teismo atskleista bei išaiškinta procesinė garantija Lietuvos baudžiamajame procese iš tiesų taikytina būtent liudijimo imunitetams bei imunitetams nuo baudžiamosios atsakomybės.

Be kita ko, kaip anksčiau darbe jau buvo minėta, terminą „liudijimą“ galima būtų apibrėžti kaip tam tikrą procesinį veiksma, kurio metu atitinkamas subjektas – liudytojas, įrodinėjimo subjektams duoda parodymus apie kokias nors jam žinomas ir jo suvokiamas reikšmingas tiriamam įvykiui aplinkybes.

R. Jurka, analizuodamas imunitetų institutą baudžiamajame procese, nurodo du liudytojo imunitetų *in abstracto* elementus *in concreto* – liudytojo ir liudijimo imunitetus. Tuo pagrindu, pasak autoriaus, liudytojo imunitetas *in abstracto*, plačiaja, bendrąja prasme, yra suvoktinas kaip draudimas atitinkamiems valstybės institucijų pareigūnams apklausti asmenį apie tam tikras aplinkybes dėl tokio asmens sąlygojamų pareigų bei paties asmens teisė nuspręsti dėl parodymų davimo, kitaip tariant, liudytojo imunitetas gali būti suprantamas kaip tam tikra visuma atitinkamų teisės normų, kuriose yra įtvirtinamas draudimas apklausti tam tikrus asmenis kaip liudytojus arba asmens teisė atsisakyti duoti liudytojo parodymus (Jurka, 2004, p. 57). Be kita ko, baudžiamajam procesui pastarasis reikšmingas tuo, jog saugoja asmenis nuo tiesos nustatymo bet kokiomis priemonėmis (Jurka, 2010, p. 272).

Kaip jau minėta, R. Jurka išskiria ir kelis siauresnio pobūdžio liudytojams suteiktinų atitinkamų imunitetų struktūrinius elementus – papildomas procesines garantijas: liudytojo ir liudijimo imunitetus. Šiuo aspektu verta paminėtus elementus paanalizuoti kiek išsamiau. Pabrėžiama, kad liudytojo imunitetas remiasi draudimo kalbėti principu, kuris iš esmės saugoja tam tikros profesijos asmenis nuo jų sąlygojamos pareigos atskleisti atitinkamą dalykinę (profesinę) paslaptį, o jo pagrindą sudaro pačios valstybės pareiga net ir baudžiamąjį proceso metu neleisti pakenkti kitoms, Konstitucijai svarbioms, lygiareikšmėms vertybėms (Jurka, 2010, p. 282). Kitaip sakant, asmuo, kuriam suteikiamas nagrinėjamas imunitetas išties jau neturi galimybės pasirinkti atskleisti ar ne tam tikrą informaciją, kadangi tokiu atveju pati valstybė iš esmės nustato būtinumą išsaugoti ir užtikrinti atitinkamai reikšmingos informacijos slaptumą, tokiu būdu sudarant tam tikras galimybes išties išlaikyti pačios Konstitucijos saugojamų bei ginamų teisinių gėrių pusiausvyrą. Liudijimo imunitetas, R. Jurkos nuomone, jau yra paremtas asmens valia ir, be kita ko, leidimo tylėti principu, kuris asmeniui, galinčiam būti apklausiamam kaip liudytojas suteikia galimybę pačiam nuspręsti dėl parodymo davimo apskritai, o sutikus duoti parodymus, pasirinkti į kuriuos klausimus jam atsakinėti, tokiu atveju šio imuniteto pagrindas ir yra paties liudytojo, kaip asmens, valia nuo kurios ir priklausys ar toks procesinis veiksmas kaip apklausa apskritai galės būti atliekamas su pačiu liudytoju (Jurka, 2010, p. 276, 282). Sekant tokia dėstoma pozicija, anot R. Jurkos, pagrindinis liudytojo imunitetą nuo liudijimo imuniteto atskiriantis veiksnys yra būtent asmens valios faktas ir, žinoma, pastarosios aiški išraiška, kuri iš esmės atitinkamai diferencijuoja pačios valstybės nustatomus draudimus apklausti asmenį kaip liudytoją apskritai ir sąlyginius leidimus liudytoju apklausti asmenį tikrai jei asmuo išreiškia aiškų sutikimą tai atlikti (Jurka, 2010, p. 282).

Analizuojant baudžiamojo proceso teisės doktriną, buvo pastebėta, kad šiuo aspektu, pavyzdžiui, G. Goda išskiria iš esmės tik liudijimo, o ne liudytojo imunitetus plačiuoju požiūriu ir pastaruosius apibūdina kaip įstatymuose numatomus atvejus, kai atitinkami asmenys iš tiesų atleidžiami nuo pareigos baudžiamojoje byloje duoti parodymus (Goda *et al*, 2011, p. 193). Kita vertus, remiantis sisteminė ir logine BPK nuostatų ir baudžiamojo proceso teisės doktrinos analize, liudijimo imunitetus iš esmės būtų galima apibūdinti ir siauruoju aspektu, žvelgiant į juos, pavyzdžiui, kaip į savotišką privilegiją, laisvę, atleidimą nuo liudijimo kaip tokio, kuomet asmuo turi teisę atsisakyti duoti parodymus kaip liudytojas ir tik pats nuspręsti ar tokia jam suteikta teise pasinaudoti (Goda *et al*, 2011, p. 194). Vadinasi, atsisakant duoti parodymus, išnaudojant šią, tam tikram liudytojui suteikiamą teisę, atitinkami valstybės institucijų pareigūnai tarsi atleidžia, išlaisvina asmenį apskritai nuo liudijimo kaip tokio. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog gali būti išskiriami ir profesiniai imunitetai nuo liudijimo, kurie netgi galėtų būti suprantami kaip atitinkama dalis draudimo apklausti tokius asmenis kaip liudytojus bei įstatymo sąlygojami apklausos draudimai, kaip antai BPK 79 str. reglamentuojami atvejai, kuomet tam tikri asmenys iš tiesų tarsi išskiriami iš savotiškos liudytojų visumos, o jų pačių valia, pasirinkimo laisvė dėl parodymų davimo nebetenka prasmės, galima teigti, jog tokie atvejai kaip ir nesuteikia pagrindo kalbėti apie kokią nors suteiktiną privilegiją apskritai. Taigi, liudijimo imunitetus apibūdinant siauruoju aspektu kaip atitinkamą privilegiją, laisvę nuo liudijimo iš tiesų nebūtų visapusiškai išaiškinama bei atskleidžiama ir šio instituto sąlygojama esmė.

Reikėtų pažymėti, kad G. Goda be liudijimo imunitetų taip pat išskiria ir liudijimo ypatumus, kurie reglamentuojami BPK 82 str., pabrėždamas, jog tai specialių taisyklių taikymas apklausiant tam tikrus asmenis (Goda *et al*, 2011, p. 196). Šiuo atveju galima pastebėti, kad liudijimo ypatumai iš tikrųjų yra sietini ne tik su atitinkamų asmenų specialia apklausos tvarka, bet ir su jų teisių, pareigų ir, žinoma, atsakomybės sąlygojamuoju turiniu. Taipogi, vertėtų nurodyti, jog subjektai, kuriems nustatomos specialios apklausų taisyklės nėra įprasti, bendra tvarka apklausiami asmenys – tai visgi yra specifiniai baudžiamajame procese atitinkamai dalyvaujantys subjektai, kuriems dėl vienokių ar kitokių priežasčių, pavyzdžiui, dėl baudžiamajame procese galimo nusikalstamo poveikio, dėl nepakankamo procese dalyvaujančio asmens amžiaus, socialinės brandos, dėl siekimo apsaugoti konstitucines žmogaus teises, be kita ko, užtikrinti žmogaus ir valstybės atitinkamų santykių suderinamumą sprendžiant kokius nors su teisingumo susijusius klausimus (Jurka, 2006, p. 31), taip pat dėl atitinkamo asmens užimamos ypatingos padėties, statuso valstybėje, per liudijimo ypatumus būtina nustatyti papildomą teisinę apsaugą, atsirandančią iš pačios Konstitucijos tam tikrų nuostatų. Tuo pačiu, liudijimo ypatumai

užtikrina, kad juos tinkamai ir pagrįstai taikant nebūtų pažeidžiamos ir kitos procesinės žmogaus teisės, be kita ko, būtų gaunami reikšmės bylai išspręsti turintys išsamūs, patikimi duomenys – asmenų parodymai, taigi įgyvendinama ir baudžiamojo proceso paskirtis, reglamentuojama BPK 1 str. Tokiu būdu įžvelgtina, kad būtent BPK 82 str. įtvirtinami pagrindiniai trys atvejai, kai taikant specialias taisykles galėtų būti gaunami tam tikrų asmenų kaip liudytojų parodymai. Tiesa, tam tikros specialios apklausos taisyklės numatomos ir apklausiant nepilnamečius liudytojus bei asmenims, kuriems taikomas anonimiškumas, nors jos ir nėra paminėtos, atskirai išskirtos BPK 82 str. (Goda *et al*, 2011, p. 196 – 197). Pirmasis liudijimo ypatumas pagal BPK 82 str. 1 d. yra sietinas su Lietuvos Respublikos Prezidento (toliau – Respublikos Prezidentas) atliekamos apklausos specialiomis taisyklėmis. BPK 82 str. 2 d. sąlygojamas liudijimo ypatumas pažymi, kad asmuo gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus prieš savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius ir BPK 82 str. 3 d. numatytas liudijimo ypatumas įtvirtina asmens teisę duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką – duoti parodymus galimai prieš save. Nurodytina, kad išanalizavus pastarojo straipsnio nuostatas galima įžvelgti ir tai, jog paminėti liudijimo ypatumai yra susieti tarpusavyje iš esmės vienu aspektu, o būtent asmens valia, teisingiau tariant, jos išraiška, sąlygojančia asmens sutikimą dėl parodymų davimo. Taip pat, teismų praktikoje buvo pastebėtina, kad liudijimo ypatumai gali būti svarbūs ir vertinant bei pripažįstant tokiu būdu (pažeidžiant BPK 82 str. arba kitiems atitinkamiems asmenims nustatytas specialias jų apklausos taisykles) gautus parodymus įrodymais. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų ikiteisminio tyrimo teisėja atliko nukentėjusiųjų R. B. ir A. Ž., kurios buvo mažametės ir D. M., K. M. ir V. M., kurie buvo nepilnamečiai, apklausą, kas sąlygojo, kad tokie asmenys dar negalėjo tinkamai suvokti BPK 82 str. 2 d. įtvirtintos teisės turinio ir savarankiškai spręsti kaip šią teisę realizuoti (dėl pastarosios teisės realizavimo turėjo spręsti jų atstovas). Teismas pažymėjo, kad ikiteisminio tyrimo teisėjai supažindinus asmenis su šia teise, psichologė dalyvavusi apklausoje įsitikindama dėl to ar nukentėjusieji ją suprato, nukentėjusiesiems D. M. ir V. M. paaiškino šios teisės turinį, kad jie turi teisę neduoti parodymų prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius (šiuo atveju prieš savo patėvį), tačiau taipogi ji pabrėžė, kad visi susirinko išgirsti tiesą, kas atsitiko byloje nagrinėjamo įvykio metu. Atsižvelgus į tai, teismas paaiškino, jog tokie psichologės veiksmai negali būti laikytini realiu teisės neduoti parodymų prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius išaiškinimu ir gali būti susiję su nukentėjusiųjų vertimu duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius, be to, pažymėjo, jog byloje nėra duomenų ir apie tai, jog atstovė pagal įstatymą būtų padėjusi nukentėjusiesiems pasinaudoti įstatymo suteikta

teise neduoti parodymų apie savo šeimos narį arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus. Tokiu būdu teismas konstatavo, kad nukentėjusiųjų apklausos metu iš esmės nebuvo įvykdyti BPK 54 str. 1 d. numatyti reikalavimai, pažeisti BPK 82 str. 2 d. nustatyti reikalavimai dėl to ir nukentėjusiųjų parodymai neatitinka BPK 20 str. 4 d. nustatytų reikalavimų ir negali būti pripažįstami įrodymais (Šiaulių apygardos teismo 2022-05-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-68-744/2022). Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje nuteistieji S. V. ir D. K. ginčijo ikiteisminio tyrimo teisėjai duotų nukentėjusiojo R. V. parodymų leistinumą, teigdami, kad apklausiant jį pas ikiteisminio tyrimo teisėją buvo pažeisti BPK 82 str. 2 d. (2007-06-28 įstatymo redakcija) reikalavimai. Šiuo atveju Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad nustatytos duomenų gavimo (rinkimo) tvarkos pažeidimai savaime dar nereiškia, kad tokie duomenys negali būti įrodymai, nes tuo atveju, kai nustatoma, jog duomenų rinkimo (gavimo) tvarkos pažeidimai neturėjo įtakos gautų duomenų patikimumui ir juos renkant nebuvo atimtos ar iš esmės suvaržytos įstatymų garantuotos įtariamojo (kaltinamojo) teisės, duomenys pripažįstami įrodymais. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse baudžiamosiose bylose Nr. 2K-265-976/2017, Nr. 2K-21-788/2018 išaiškinta, kad aplinkybė, jog vaikui nebuvo paaiškinta BPK 82 str. 2 d. nustatyta jo teisė, savaime nepanaikina vaiko parodymų įrodomosios reikšmės ir nereiškia, kad padarytas esminis BPK pažeidimas. Tokio pažeidimo teisinė reikšmė vertintina bendrame sąžiningo proceso, nusikalstamos veikos įrodinėjimo, nukentėjusiojo ir kaltinamojo teisių užtikrinimo kontekste <...>. Taigi teismas konstatavo, kad nors duomenų rinkimo metu nebuvo išvengta nepilnamečio R. V. apklausos apie šeimos nario galimai prieš jį padarytas nusikalstamas veikas tvarkos pažeidimo (BPK 82 str. 2 d.), tačiau šis pažeidimas nebuvo esminis dėl to, abiejų instancijų teismai pripažindami nukentėjusiojo parodymus patikimais ir leistiniais įrodymais BPK 20 str. 2 d. nuostatų nepažeidė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022). Dar vienoje byloje, Lietuvos apeliacinis teismas yra išaiškinęs, jog BPK 82 str. 3 d. numatytos liudytojo apklausos tvarkos nesilaikymas atsižvelgus į tai, kad BPK 80 str. 1 p., 82 str. 3 d. įtvirtintų procesinių nuostatų paskirtis yra apsaugoti pačių apklausiamųjų teisę į gynybą ir kitas procesines teises, tokiam liudytojui vėliau nebuvo reiškiami nei įtarimai, nei kaltinimai, patikrinus parodymų davimo aplinkybes gali būti nelaikoma parodymų leistinumą panaikinančia aplinkybe. Apie tai sprendžiama įvertinus konkrečios bylos aplinkybes (Lietuvos apeliacinio teismo 2019-01-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-28-495/2019). Taigi, tam tikriems asmenims numatytų specialių apklausos taisyklių pažeidimai gali turėti įtakos skirtingam ir įvairiam teismų aiškinimui dėl taip gautų parodymų pripažinimo įrodymais, nes, kaip matyti, kartais

toks liudijimo ypatumų pažeidimas neleidžia pripažinti liudytojo parodymų įrodymais, o kitais atvejais (įprastai) tokie pažeidimai nelemia negalėjimo pripažinti tokiu būdu gautų parodymų įrodymais, tačiau visuomet turi būti vertinamos kiekvienos baudžiamosios bylos individualios aplinkybės.

Nagrinėjame kontekste reikėtų išskirti ir gana svarbią bei aktualią Konstitucijos 31 str. 3 d. sąlygojamą nuostatą, draudžiančią versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius (*nemo tenetur se ipsum accusare*). Anot R. Merkevičiaus, minėtoji nuostata – absoliuti konstitucinė aksioma, kurios būtinas turinio elementas yra baudžiamąjį persekiojimą ir teisingumą vykdančių pareigūnų pareiga kiekvienoje (bet kurioje) proceso stadijoje, etape, išaiškinti baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui teisę tylėti (teisę atsisakyti duoti parodymus ir paaiškinimus), be to, tai padaryti taip, jog šiam aiškiai būtų suprantamos turimos procesinio elgesio alternatyvos, o tuo pagrindu baudžiamojo persekiojimo institucijų tam tikri pareigūnai prisiima pareigą visiškai akceptuoti bet kokią traukiamo atsakomybėn asmens pasirinkimą (Merkevičius, 2006, p. 62). Pasak R. Jurkos, tai konstitucinė garantija, kuri įtvirtinama valstybėse, kuriose vyrauja demokratija, akcentuojant, kad taikant pozityviąją teisę turi vyrauti tiek formalus visuomenės elgesio valdymo modelis, tiek ir morale bei teise pačios valstybės grindžiamas požiūris apskritai į žmogų ir jo artimą, be to, kurios aiškinimas nėra atsiejamas ir nuo kitų konstitucinių principų ir nuostatų (Jurka, 2006, p. 31). Vis tik, pagrindinis tokios nuostatos sąlygojamas tikslas – jokia įmanoma ar kitokia galima forma neleisti priversti asmens liudyti prieš save patį, savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius, o be to, Konstitucijos 21, 23, 26 str. nuostatos iš esmės tarsi papildo draudimo versti asmenį pateikti kokią nors informaciją prieš save ar kitaip dalyvauti savęs įkaltinimo procese (Merkevičius, 2005, p. 148). Tampa aišku, jog asmuo iš tikrųjų turi teisę ginti ne tik save, bet ir savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius nuo bet kokio sunkumo ir pobūdžio kaltinimų (Jurka, 2006, p. 36). Matyti, kad BPK 82 str. 2 d. ir 3 d. yra susiję su aptariamuoju konstituciniu principu, nes pastarosios yra taikytinos apklausiant liudytojo statusu atitinkamo asmens šeimos narius ar artimuosius giminaičius bei apklausiant asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Dėl to, manytina, kad BPK 82 str. 2 d. ir 3 d. įtvirtinami liudijimo ypatumai yra nustatomi, siekiant nepažeisti būtent šio konstitucinio principo, nes kaip minėta, priversti asmens duoti parodymus prieš save, šeimos narius ar artimuosius giminaičius negalima, išskyrus, kai jis pats visgi sutinka parodymus duoti. Taipogi, atkreiptinas dėmesys, kad BPK 80 str. 1 p. yra įtvirtinama aptiamo konstitucinio principo išimtis, numatanti, kad asmeniui sutinkant, jis gali duoti parodymus prieš save, tačiau tik taikant tam numatytus liudijimo ypatumus, priešingu atveju, tai yra, taikant BPK 80 str. 1

p. be BPK 82 str. 3 d. numatytų liudijimo ypatumų, manytina, kad būtų pažeidžiamas ir šis principas. Taigi, galima teigti, kad tinkamas ir pakankamas liudijimo ypatumų nustatymas ir taikymas šiais atvejais išties gali padėti užtikrinti, kad nebūtų pažeistas konstitucinis principas, sąlygojantis draudimą versti duoti parodymus prieš save, šeimos narius ar artimuosius giminaičius, taigi kartu būtų užtikrinama ir liudijimo imunitetų sąlygojama teisinė apsauga ir paskirtis baudžiamajame procese.

Remiantis tuo, kas buvo išdėstyta anksčiau, R. Jurkos nuomone, liudytojo imunitetas iš tiesų daugiau apsaugo asmenį dėl tam tikrų jam žinomų aplinkybių, susijusių su jo sąlygojamu atitinkamu statusu nuo tapimo liudytoju apskritai ir dėl to, šis imunitetas daugiau yra nukreipiamas į patį asmenį, o ne duomenų rinkimą – parodymų davimo procesą, tuo tarpu liudijimo imunitetas jau daugiau užtikrina asmeniui apsaugą būtent nuo priverstinio parodymo davimo, taigi liudijimo, kuris tokiam liudijančiam asmeniui gali atitinkamai pakenkti, dėl to šis imunitetas iš esmės jau yra nukreipiamas ne kiek į patį asmenį, kiek į duomenų rinkimą, teisingiau sakant, parodymų davimo procesą (Jurka, 2010, p. 274). Visgi, G. Godos nuomone, išskiriami tik liudijimo (plačiuoju požiūriu), o ne liudytojo imunitetai, apimantys visas galimas imunitetų rūšis, taikomas liudytojams ar asmenims, duodantiems parodymus atitinkamiems valstybės institucijų pareigūnams, pažymint, kad juos pagrindžia galimybė tapti įtariamuoju arba tam tikri asmens santykiai, arba profesija ar asmens procesinis statusas (Goda *et al*, 2011, p. 193 – 196), tokiu atveju galima manyti, kad šiuo imunitetu daugiau yra siekiama apsaugoti visuomenėje reikšmingais pripažįstamus atitinkamus santykius, vertybes, interesus, vadinasi, šiuo požiūriu liudijimo imunitetas daugiau nukreipiamas į patį asmenį, jo apsaugą, tuo tarpu liudijimo ypatumai, pasak G. Godos, suprantami kaip specialios tam tikrų asmenų apklausos taisyklės, kuriomis daugiau siekiama gauti išsamių, patikimų bei reikšmės bylai teisingai išspręsti turinčių duomenų (Goda *et al*, 2011, p. 196), dėl to liudijimo ypatumai daugiau nukreipiami būtent į duomenų rinkimą – parodymų gavimo procedūrą. Taigi, pirmiausia manytina, jog tikslingiau liudijimo imunitetus vis tik būtų traktuoti plačiąja prasme kaip atitinkamą atleidimą nuo pareigos duoti parodymus tam tikriems asmenims esant atitinkamoms sąlygoms, kai viena vertus, asmeniui suteikiama teisė atsisakyti duoti būtent liudytojo parodymus, o kita vertus, tam tikra prasme asmeniui formuluojama pareiga apskritai neliudyti, abu atvejus pagrindžiant tam tikrais asmens santykiais, galimybe tapti įtariamuoju, profesija, procesiniu statusu. Taip pat, įvertinus ir išanalizavus skirtingų autorių pozicijas, BPK nuostatas ir teismų praktiką, manytina ir pritartina, jog loginiu ir teleologiniu požiūriu tikslingiau baudžiamajame procese išskirti liudijimo imunitetų ir liudijimo ypatumų institutus, nes tai suteiks daugiau aiškumo, tikrumo, logiškumo



teisiniam reguliavimui apskritai, o kartu padės geriau suprasti ir šių institutų taikymo sritį ir ribas baudžiamajame procese.

Tuo pagrindu, atsižvelgiant į kitų šalių (Vokietijos Federacinės Respublikos, Italijos Respublikos, Suomijos Respublikos, Turkijos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Prancūzijos Respublikos) teisinį reguliavimą baudžiamojo proceso įstatymuose liudijimo ypatumų kontekste, pastebėtina, tiesiogiai atskiro straipsnio, skirsnio, įtvirtinančio, kad tam tikrų asmenų, apklausiamų kaip liudytojai, parodymai gali būti gaunami pagal liudijimo ypatumus – specialias apklausos taisykles, kaip Lietuvos BPK 82 str. nėra, tačiau pavienių nuostatų, susijusių su tam tikrų asmenų parodymų gavimu šiuos apklausiant pagal tam tikrus liudijimo ypatumus, galima įžvelgti.

BPK 83 str. 1 d. nustatoma bendroji taisyklė, kad kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo privalo atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ir į teismą bei duoti teisingus parodymus apie tai, kas jam žinoma apie reikšmės bylai išspręsti turinčias aplinkybes, o nevykdant tokios pareigos asmeniui gali būti taikytinos procesinės prievartos priemonės, įtvirtinamos BPK 163 str., arba gali atsirasti ir baudžiamoji atsakomybė už melagingų parodymų davimą pagal BK 235 str. Tačiau bendroji taisyklė turi ir gana svarbių išimčių: liudijimo imunitetus ir liudijimo ypatumus (Goda *et al*, 2011, p. 193), o atskleidžiant santykį tarp liudijimo imunitetų ir liudijimo ypatumų pirmiausia derėtų pradėti nuo liudijimo imunitetų išimties. Taigi, paminėta BPK nuostata iš esmės reiškia tai, kad nors liudijimo imunitetui, kaip baudžiamojo proceso institutui, ir yra būdingas sąlyginis dispozityvumas, suteikiantis asmeniui pasirinkimo teisę dėl paties liudijimo, tačiau tai neatleidžia nuo pareigos atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą bei į teismą. Pažymėtina, kad liudijimo imuniteto taikymas baudžiamajame procese vis tik yra sietinas tiek ir su liudytojo, tiek ir su kitų byloje dalyvaujančių asmenų faktiniais santykiais, paties liudytojo procesine padėtimi ir, žinoma, liudijimo dalyku (parodymų davimu) (Jurka, 2009, p. 187 –188), dėl to manytina, kad, visų pirma, svarbu apskritai patikrinti, o vėliau ir patvirtinti vienokius ar kitokius faktinius santykius tam tikrų asmenų atžvilgiu. Vadinasi, norint asmeniui taikyti liudijimo imunitetą prieš pradėdant kiekvieną apklausą, atitinkami, ją vykdantys valstybės institucijų pareigūnai, turi patikrinti tokio asmens (liudytojo) tapatybę ir išsiaiškinti, ar toks asmuo apskritai turi teisę į liudijimo imunitetą, pagrindžiamą faktiniu pagrindu, kaip antai, gali būti pateikiamas asmens tapatybę, tam tikrų asmenų oficialiai sudarytą santuoką, gimimą ar įvaikinimą, asmens pripažinimą teisėju, dvasininku, gynėju, atstovu, viešosios informacijos rengėju, skleidėju, ar jų dalyviu, žurnalistu, specifines pareigas, pavyzdžiui, Respublikos Prezidento, patvirtinantys dokumentai. Vis tik pripažinus vienokiu ar kitokiu būdu susiklosčiusius faktinius santykius, tai suteikia

pagrindą pritaikyti asmeniui ir apskritai teisę į liudijimo imunitetą. Vis dėlto, dera paminėti, kad BPK 80 str. 80<sup>1</sup>, 82 str. analizė leidžia manyti, jog liudijimo imunitetai gali būti skirstomi į asmeninius, kuriuos pagrindžia tam tikri vidiniai santykiai, susiklostantys tarp atitinkamų asmenų, bei į profesinius, kuriuos jau pagrindžia paties asmens sąlygojama profesija, procesinis statusas, specifinės pareigos, kadangi pastarasis sietinas labiau su kokia nors konfidencialia informacija, sužinota dėl einamų, užimamų asmens pareigų. Atsižvelgiant į šias liudijimo imunitetų rūšis, manytina, kad asmeniniai liudijimo imunitetai suteikia asmeniui pasirinkimo galimybę dėl parodymų davimo, tuo tarpu profesiniai liudijimo imunitetai, išskyrus BPK 80 str. 5 p., numato įpareigojimą parodymų neduoti apskritai. Bet kuriuo atveju, suprantama ir tai, kad liudijimo imunitetais, kaip papildoma procesine garantija, iš tikrųjų norima apsaugoti nuo bet kokio valstybės kišimosi atitinkamas vertybes, teisinius gėrius, asmeninius santykius, be to, sudaryti tinkamą pagrindą veiksmingam ir efektyviam, taipogi nešališkam ir nepriklausomam profesinių pareigų vykdymui. Kaip jau buvo minėta, liudijimo imunitetams būdingas ir atitinkamas dispozityvumas dėl parodymų davimo, kas iš esmės reiškia, kad asmuo parodymų gali visai neduoti ir už tai jam negali būti taikomas sankcijos arba duoti dalinius parodymus – atsakyti tik į kai kuriuos klausimus. Šiuo atveju, asmens, kuriam gali būti suteikiamas asmeninis, pavyzdžiui, savęs nekaltinimo, šeimos nario ar artimo giminaičio liudijimo imunitetas, sutikimas dėl parodymų davimo, taigi jo valia bei pastarosios išraiška, reiškia tai, kad toks asmuo atsisako savo imuniteto, tačiau atliekama tokio asmens apklausa vyksta su atitinkamais liudijimo ypatumais, kadangi apklausiamasis turi teisę atsisakyti atsakyti į atitinkamus klausimus (Goda *et al*, 2011, p. 194). Pavyzdžiui, kalbant apie šeimos nario ar artimo giminaičio liudijimo imunitetą, pažymėtina, kad prieš kiekvieną apklausą asmeniui turi būti išaiškinama pastaroji teisė, nes to nepadarius, vadovaujantis BK 235 str. 4 d. asmuo, pagal įstatymus turėjęs teisę atsisakyti duoti parodymus, tačiau nebuvęs su šia teise supažindintas iš esmės negalės būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn ir už melagingų parodymų davimą. Kitas to pavyzdys, atvejai, kuomet asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, taigi turintis savęs nekaltinimo imunitetą, taip pat gali atsisakyti savo imuniteto ir duoti parodymus, taigi išreiškia valią, sutinka būti apklaustas specialiojo liudytojo statutu, tačiau tokio asmens apklausa taip pat vykdoma su atitinkamais liudijimo ypatumais, numatytais BPK 82 str. 3 d. bei 2008-01-09 Rekomendacijose. Pateikti pavyzdžiai išsamiau bus atskleidžiami kitoje darbo dalyje, bet iš to kas išdėstyta, manytina, kad asmens valia ir jos išraiška dėl parodymų davimo yra gana reikšmingas veiksnys, turintis įtakos tam tikram ryšiui, siejančiam liudijimo imunitetus ir liudijimo ypatumus, kadangi asmuo, kuriam suteiktas atitinkamas liudijimo imunitetas turi

teisę atsisakyti duoti parodymus, tačiau šiam sutikus, išreiškus savo valią, duoti parodymus, jo apklausa vyksta su atitinkamais liudijimo ypatumais. Taigi, nesuklysimė manydami, kad taikant specialias taisykles apklausiant tam tikrus asmenis, galima užtikrinti, kad būtų įgyvendinami ir atitinkami liudijimo imunitetai ir išsaugojama šio instituto sąlygojama apsauga tam tikro liudytojo atžvilgiu, be kita ko, tinkamai įgyvendinus šias procesines garantijas: liudijimo imunitetus bei liudijimo ypatumus, kartu būtų užtikrinamas ir apskritai viso proceso teisingumas, sąžiningumas, efektyvumas, taigi įgyvendinami BPK 1 str. sąlygojami tikslai.

### 3. Atskiros liudijimo ypatumų rūšys

#### 3.1. Asmens, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, liudijimo ypatumai

BPK 80 str. 1 p. nurodo, kad kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai jis sutinka duoti tokius parodymus, taikant šio Kodekso 82 str. 3 d. numatytus liudijimo ypatumus. Iki 2007-09-01 BPK 80 str. 1 p. buvo įtvirtinamas draudimas liudytoju apklausti asmenį, kuris gali duoti parodymus apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką. Tokia galiojusi nuostata ikiteisminio tyrimo praktikoje vis sukeldavo ir tam tikrų neaiškumų, kadangi atsirasdavo atvejų, kuomet tyrimo metu, išnaudojus visas proceso galimybes, nebuvo surenkama pakankamai duomenų, kurių pagrindu būtų galima pranešti asmeniui apie įtarimą, tačiau jį būtina apklausti apie reikšmingas tyrimui aplinkybes (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso..., 2007). Tuo pagrindu, atitinkamas asmuo, dėl kurio ikiteisminio tyrimo pareigūnas turėdavo kokių nors duomenų, kad jis visgi žino tam tikrų, bet reikšmės išspręsti bylai galinčių turėti aplinkybių, kurios netgi vėliau galėdavo tapti ir savotišku pagrindu, dėl kurio tokiam asmeniui buvo įteikiamas pranešimas apie įtarimą, būdavo kviečiamas į apklausą būtent liudytojo procesiniu statusu, o tai buvo vertinama kaip Konstitucijos 31 str. 3 d. įtvirtinamos konstitucinės garantijos, draudžiančios versti duoti parodymus prieš save, pažeidimas, o be kita ko, toks baudžiamajame procese apklausiamas asmuo kaip liudytojas iš tikrųjų netgi negalėjo naudotis ir jo teises tam tikra prasme apsaugančiomis nuostatomis, suteikiamomis būtent įtariamajam, kaip antai, teise nuo pirmosios atliekamos apklausos turėti gynėją. Išanalizavęs Prancūzijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nustatytą reglamentavimą, susijusį su atstovaujamoju liudytoju, vienas pirmųjų, asmens duodančio parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, subjekto atsiradimo, o vėliau ir įtvirtinimo idėją pasiūlė V. Kilinskas, kuris taipogi ne visai palankiai vertino anuomet Lietuvoje vyravusią praktiką (Kilinskas, 2005, p. 55 – 56). Taigi, nuo 2007-09-01 BPK 80 str. 1 p. iš esmės atsirado naujas proceso dalyvis – asmuo, duodantis parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, o BPK 82 str. buvo papildytas 3 dalimi, įtvirtinusia tokio subjekto apklausos liudijimo ypatumus.

Šiuo atveju, reikėtų pažymėti, kad nors *nemo tenetur se ipsum accusare* (draudimo versti duoti parodymus prieš save) principą, kartu suteikiančią asmeniui ir teisę tylėti, nustato ir kitos užsienio valstybės, kaip antai, Lenkijos baudžiamojo proceso įstatymo 183 str. (Code of Criminal Procedure of Poland), Vokietijos Federacinės Respublikos 55 skirsnis (Code of Criminal Procedure of the Federal Republic of Germany) ir kt., visgi, skirtingai nei Lietuvos BPK, jose toks subjektas kaip asmuo, galintis duoti parodymus apie savo paties

galimai padarytą nusikalstamą veiką nėra numatytas, tačiau pastebėtina, kad Prancūzijos baudžiamojo proceso įstatyme, o tiksliau nuostatose nuo 113-1 iki 113-8 str. (Code of Criminal Procedure of the French Republic) įtvirtinami liudijimo ypatumai taikytini apklausiant atstovaujамąjį liudytoją, geriausiai ir panašiausiai atitinka Lietuvos baudžiamajame procese reglamentuojamo specialiojo liudytojo liudijimo ypatumus.

Pagal BPK 82 str. 3 d. pirmiausia išskirtinas specialiojo liudytojo liudijimo ypatumas – prokuroro nutarimas, kuriuo remiantis ir nusprendžiama atlikti tokią apklausą. Vis dėlto, 2008-01-09 Rekomendacijomis yra išskiriamos papildomos sąlygos, turinčios įtakos prokuroro nutarimo priėmimui, o kartu sudarančios prielaidą konkrečiu atveju taikyti asmeniui specialiojo liudytojo institutą. 2008-01-09 Rekomendacijų 6 p. nurodo, jog asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas, jeigu byloje yra duomenų, kad galimai buvo padaryta nusikalstama veika ir ją galimai padarė būtent šis asmuo, tačiau tokių duomenų nepakanka įtariamojo statusui suteikti. Vadinasi, prokuroro nutarimas priimamas, o, atitinkamai, asmuo apklausiamas, tik tuomet, jeigu turimų faktinių duomenų kiekio tikrumas nėra toks, kad asmeniui pagrįstai jau būtų galima formuluoti įtarimą bei įteikti pranešimą apie įtarimą (Juozapavičius, 2020, p. 32 – 33). 2008-01-09 Rekomendacijų 7 p. nustato, kad jeigu byloje pakanka faktinių duomenų, leidžiančių manyti, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė konkretus asmuo (įskaitant atvejus, kai toks asmuo nėra apklaustas), BPK 80 str. 1 p. ir 82 str. 3 d. nuostatos negali būti taikomos ir tokiu atveju asmeniui suteikiamas įtariamojo statusas. Šią sąlygą iš esmės jau pagrindžia Konstitucijos 31 str. 3 d. bei BPK 2 str., be to, matyti, jog įtariamojo statuto suteikimas ir specialiojo liudytojo statuso netaikymas asmeniui susietas su faktinių duomenų kiekio pakankamumu, visuomet priklausančio nuo atitinkamoje situacijoje esančių aplinkybių tam tikro viseto, kurios turi būti visapusiškai ir išsamiai išanalizuojamos ir, žinoma, įvertinamos (Merkevičius, 2008, p. 183). Taigi, prieš priimdamas nutarimą apklausti asmenį kaip specialųjį liudytoją, prokuroras privalo įsitikinti, kad nepakanka faktinių duomenų, kad tokiam asmeniui, galimai padariusiam nusikalstamą veiką, būtų suteiktas įtariamojo statusas, ir gali būti taikoma draudimo tokį asmenį bendra tvarka apklausti kaip liudytoją išimtis (2008-01-09 Rekomendacijų 8 p.). 2008-01-09 Rekomendacijų 9 p. taip pat įtvirtina, kad prokuroro nutarimas asmenį apklausti kaip specialųjį liudytoją priimamas gavus asmens prašymą būti apklaustam BPK 80 str. 1 p. numatyta tvarka arba prokurorui pačiam nustačius ar gavus ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno informaciją, kad yra BPK 80 str. 1 p. numatyti pagrindai apklausti asmenį kaip liudytoją apie jo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką. Manytina, kad tokiu būdu asmeniui tarsi teikiama galimybė, leidžianti ne tik jam pačiam nupasakoti apie savo dalyvavimą tam tikroje nusikalstamoje

veikoje, bet ir bendradarbiauti su atitinkamomis valstybės institucijomis ir jų pareigūnais (Gabija, 2023, p.11), taigi, prokuroras nutarimą asmenį apklausti kaip specialųjį liudytoją gali priimti vien esant paties asmens prašymui tokiai apklausai arba nutarimą priimti atsižvelgiant į jo paties nustatytą ar iš ikiteisminio tyrimo pareigūnų gautą informaciją. Pabrėžtina, kad rašytinis asmens prašymas iki nutarimo priėmimo prokurorui nėra privalomas, o tai reiškia, kad asmens prašymo pateikimas dar nesąlygoja, jog asmuo ir bus apklausiamas būtent kaip specialusis liudytojas, nes tai galima manyti, jog ne visai priklauso nuo paties asmens valios, o veikiau yra prokuroro diskrecija. Akcentuotina, jog asmuo su prokuroro priimtu nutarimu turi būti supažindinamas pasirašytinai, pačiame nutarime turi būti išaiškintos specialiojo liudytojo teisės, pareigos ir atsakomybė. Visgi, apklausiant asmenį kaip specialųjį liudytoją itin svarbus ir kitas liudijimo ypatumas – paties asmens sutikimas, jo išreiškia valia dėl parodymų davimo, nes kaip nustato ir 2008-01-09 Rekomendacijų 11 p., asmuo gali būti apklausiamas kaip specialusis liudytojas tik savo sutikimu. Asmens sutikimas taipogi turi būti tinkamai įforminamas, pažymint, jog asmens sutikimas ar nesutikimas būti apklaustam apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką raštu išreiškiamas prokuroro nutarime ir patvirtinamas parašu. Įvertinus visa tai, kas išdėstyta, įžvelgtina, kad nors paminėti liudijimo ypatumai yra susiję (nes jų nesant baudžiamajame procese negalėtų būti kalbama ir apie specialiojo liudytojo atsiradimą apskritai), manytina, jog šiek tiek didesnę reikšmę visgi sąlygoja asmens sutikimas būti apklausiamam specialiuoju liudytoju, o prokuroro nutarimas tėra tam tikras procesinis dokumentas, kuriuo numatomi BPK 80 str. 1 p. ir 82 str. 3 d. sąlygojami aspektai, įtvirtinamas asmens sutikimas, nesutikimas su jo atžvilgiu taikytinomis nuostatomis. Kitaip tariant, prokuroro nutarimas iš tiesų daugiau tesudaro atitinkamas galimybes specialaus liudytojo statuso suteikimui, o pagrindine specialiojo liudytojo sąlygojamo statuso pradžia visgi yra laikytinas paties asmens sutikimas.

Dar vienas šio asmens atžvilgiu išskirtinas liudijimo ypatumas susijęs su apklausos metu asmeniui suteikiamomis BPK 82 str. 3 d. įtvirtinamomis teisėmis: teise turėti įgaliotą atstovą bei teise reikalauti būti pripažintu įtariamuoju. Neabejojama, kad viena iš reikšmingiausių asmens, traukiamo baudžiamajon atsakomybėn teisių – teisė į gynybą, todėl, pagrįsta manyti, kad teisė turėti įgaliotą atstovą negalėtų būti vertinama kitaip, kaip tik teigiamai, ypač, jeigu tokia teise siekiama labiau sustiprinti ir Konstitucijos 31 str. 3 d. numatomos pamatinės teisės apsaugą (Juozapavičius, 2020, p. 34). Suprantama, jog turėdamas įgaliotą atstovą, specialusis liudytojas gali su juo konsultuotis, tinkamiau pasinaudoti jam suteikiamomis teisėmis ir taip išties sumažinti atitinkamą riziką būti priverstam elgtis save įkaltinančiu būdu (Juozapavičius, 2020, p. 34). Visgi įžvelgtinas ir

pastarosios prieštarumas, nes nuo 2010-10-01 ji suteikiama visiems liudytojams, todėl akivaizdu, kad ji nėra laikytina ir kokia nors specialia teise, išskiriančia specialųjį liudytoją nuo visų kitų liudytojų. Pagrįsta manyti, kad tokios teisės numatymas specialiajam liudytojui yra perteklinis, netgi gali būti įvardijamas kaip atitinkamas suvaržymas, o ne ypatumas, kadangi specialiojo liudytojo sąlygojamas teisės ir teisėtus interesus ginti iš esmės gali tik įgaliotas atstovas, kas rodo, jog liudytojo interesai, teisės visgi saugomos geriau, o visa tai išties prieštarauja specialiojo liudytojo nustatomiems tikslams (Juozapavičius, 2020, p. 34). Be to, 2008-01-09 Rekomendacijų 13 p. nuostatos leidžia manyti, kad iš tiesų įgalioto atstovo paskyrimo bei dalyvavimo procese tvarka yra vienoda BPK 55 str. reglamentuojamai tvarkai, o tai suteikia pagrindą manyti, kad 2008-01-09 Rekomendacijų nuostatos įtvirtina perteklinį teisinį reguliavimą (Juozapavičius, 2020, p. 34). Taip pat, pastebėtina, kad BPK 17 str. 1 d. nustatanti, kam gynėjas gali teikti teisinę pagalbą, neišskiria specialiojo liudytojo, o tai reiškia, kad gynėjas negali atstovauti specialiojo liudytojo apskritai, o norint tokią teisę numatyti ir specialiajam liudytojui, suprantama, kad reikėtų atitinkamai keisti ir patį BPK. Sutiktina su A. Juozapavičiaus nuomone, jog gynėjo statusas suteikia nepalyginti didesnių galimybių atstovauti savo ginamojo teisėms ir teisėtiems interesams. Be kita ko, įgaliotas atstovas iš esmės procese dalyvauja tik tuo atveju, kai yra atitinkamo pareigūno formalus sprendimas tai daryti, tačiau gynėjas šiuo atveju jau turi savarankišką procesinį subjektiškumą, kas reiškia, kad dėl pastarojo dalyvavimo procese nėra priimamas koks nors sprendimas, o kai kuriais atvejais jo dalyvavimas netgi yra privalomas (Juozapavičius, 2020, p. 34). Visgi, pritartina A. Juozapavičiaus siūlymui numatyti privalomą specialiojo liudytojo įgalioto atstovo dalyvavimą, o ne tik tuo atveju, kai specialusis liudytojas atliekamos apklausos metu tokia teise pasinaudoja, kadangi tai gali padėti išvengti situacijų, kai koks nors nesąžiningas pareigūnas galėtų įkalbėti specialųjį liudytoją nepasinaudoti tokia jam suteikiama teise (Juozapavičius, 2020, p. 34). Toks BPK nuostatų papildymas iš tikrųjų galėtų tinkamiau užtikrinti bei apsaugoti specialiojo liudytojo interesus, teises, sąlygotų efektyvesnes, galbūt netgi greitesnes apklausas, o kartu šiai teisei, liudijimo ypatumui, suteiktų ypatingumo (Juozapavičius, 2020, p. 40). Kitas liudijimo ypatumas – teisė reikalauti būti pripažintam įtariamuoju, kuri baudžiamajame procese išties, kaip teigia E. Šapalaitė, atsirado norint išvengti piktnaudžiavimo apklausiant asmenis kaip liudytojus, turinčius specialiųjų teisių, kitaip tariant, numatyti savotišką kontrolės mechanizmą, kuris galėtų suteikti ir liudytojui arba ir jo gynėjui atitinkamą teisę reikalauti jam pranešti, kuo šis yra įtarimas bei suteikti jam įtariamojo statusą (Šapalaitė, 2007, p. 85). Aišku, kad tokia teisė neturi būti suprantama, kaip galimybė reikalauti šiuo atveju iš prokuroro kokio nors elgesio, kai

pastarasis iš esmės neturi diskrecijos pats nuspręsti kitaip negu yra jo reikalaujama, tai tėra asmeniui suteikiama teisė tokį prašymą teikti apskritai, nepriklausanti nuo asmens valios ar noro, nes asmens tapimą įtariamuoju nulemia būtent faktiniai duomenys, sudarantys pagrindą manyti, kad asmuo padarė kokią nors nusikalstamą veiką (Juozapavičius, 2020, p. 33 – 34). Asmens pateiktas prašymas gali būti patenkintas, jei bylos faktiniai duomenys pagrindžia minimalią tikimybę, kad buvo padaryta nusikalstama veika ir ją padarė prašymą pateikęs asmuo (2008-01-09 Rekomendacijų 14 p.). Žinoma, kad ne visuomet prokuroras tokius pateikiamus prašymus patenkina ir tokiais atvejais jis priima nutarimą, kuris gali būti skundžiamas BPK 63 str. ir 64 str. nustatyta tvarka. Įžvelgtina, jog BPK yra vartojamas terminas „reikalauti“, o 2008-01-09 Rekomendacijų 14 p. terminas „prašyti“, vadinasi, pagrįstai galima manyti, kad 2008-01-09 Rekomendacijose terminas „reikalauti“ pakeistas terminu „prašyti“ (Kuconis, 2023, p. 121). Anot R. Merkevičiaus, iš BPK 82 str. 3 d. gana kategoriškai suformuluotos teisės reikalauti 2008-01-09 Rekomendacijose „specialiajam liudytojui“ paliekama tik teisė prašyti prokuroro ir teisė skusti prokuroro nutarimą, kas yra iliustratyvu Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui suteiktos konstitucinės (teisėkūros) kompetencijos ribų viršijimo (neleistino konkuravimo su BPK apibrėžtu teisiniu reglamentavimu) pavyzdžiu (Merkevičius, 2018, p. 492 – 493), taigi, anot jo, toks specialiojo liudytojo sąlygojamas liudijimo ypatumas yra privalomas prokurorui, o gavęs šį asmens reikalavimą jis turi surašyti pranešimą apie įtarimą (Kuconis, 2023, p. 121). Galima manyti, kad prokurorui atsisakant tenkinti tokį asmens pateiktą prašymą, ne visiškai yra įgyvendinama asmeniui suteikiama teisė reikalauti įgauti būtent įtariamojo statusą, o kartu ir 2008-01-09 Rekomendacijų 14 p., tam tikra prasme paneigiama BPK 82 str. 3 d. nuostata (Merkevičius, 2013, p. 82). Visgi, atsižvelgiant į tai, iš vienos pusės, galima pastarajai pozicijai pritarti akcentuojant, generalinio prokuroro negalimumą 2008-01-09 Rekomendacijomis, kurios yra poįstatyminis teisės aktas, pakeisti įstatymo – BPK nustatyto termino, o iš kitos pusės, nebūtų galima sutikti, kad asmens pateikiamas reikalavimas prokurorui yra jam privalomas bei vykdytinas, nes įprastai terminas „reikalavimas“ vartojamas kalbant apie kokius nors valdingus įgaliojimus turinčius asmenų veiksmus, pavyzdžiui, BPK 97 str., o reglamentuojant dalyvaujančių procese fizinių asmenų teises, tai pasitaiko gana retai, pavyzdžiui, BPK 281 str. 1 d., nes daugiau tokiuose santykiuose vartojamas terminas „prašyti“. Taigi, manytina, kad arba pasirinktas ne visai tinkamas terminas BPK išreiškiantis specialiojo liudytojo sąlygojamą liudijimo ypatumą – teisę reikalauti būti pripažintam įtariamuoju, arba tokiu būdu yra palikta įstatymo spraga, nes nėra nustatomi prokuroro veiksmai gavus tokį asmens reikalavimą, o kol taip yra, kitaip tokia specialiojo liudytojo teisė nei 2008-01-09 Rekomendacijų 14 p. numatoma, negali



būti aiškinama, be to, nors 2008-01-09 Rekomendacijų 14 p. vartojamas kitoks terminas nei BPK 82 str. 3 d. manytina, kad paminėtu punktu nustatytas teisinio reguliavimo turinys atitinka BPK numatomo teisinio reguliavimo prasmę (Kuconis, 2023, p. 122).

Paskutinis, liudijimo ypatumas, taikytinas specialiajam liudytojui – netaikymas atsakomybės pagal BPK 83 str. 2 d. ir 4 d. BPK 83 str. 2 d. įtvirtina, liudytojo atsakomybę, kuris be svarbios priežasties neatvyksta pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą arba be teisėto pagrindo atsisako ar vengia duoti parodymus. O BPK 83 str. 4 d. nurodo, kad už melagingų parodymų davimą liudytojas atsako pagal BK 235 str.

Taigi, BPK ir 2008-01-09 Rekomendacijų nuostatų analizė leidžia teigti, jog liudijimo ypatumai apklausiant asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką nustatyti siekiant iš esmės nepažeisti konstitucinio principo sąlygojančio draudimą versti duoti parodymus prieš save. Kitaip tariant jais siekiama užtikrinti papildomą procesinę apsaugą specifiniam baudžiamojo proceso subjektui – asmeniui, duodančiam parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, kad apklausos metu nepažeidžiant tokio asmens teisių būtų kartu gaunami ir reikšmingi bylai duomenys, užtikrinama ir įrodomoji jų vertė – įgyvendinama baudžiamojo proceso paskirtis, o tai nulemia, kad asmens, apklausiamo apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, negalima apklausti pagal įprastas liudytojams taikytinas apklausos taisykles.

### **3.2. Šeimos narių ar artimųjų giminaičių liudijimo ypatumai**

Minėta, kad Konstitucijos 31 str. 3 d. įtvirtina draudimą versti duoti parodymus prieš <...> savo šeimos narius ar artimus giminaičius. BPK 82 str. 2 d. nurodo, kad asmuo gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus prieš savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius. Vertėtų nurodyti, kad pastaroji BPK nuostata yra pakitusi, nes pagal ankstesnę 2002-03-14 BPK 82 str. 2 d. redakciją buvo numatoma, kad neduoti parodymų ar neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus galėjo tik įtariamojo ir kaltinamojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai. Tokia buvusi BPK nuostata iš esmės siaurino aptariamą konstitucinę garantiją, pažymint, jog teisė neduoti parodymų prieš savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius iš tikrųjų yra susiejama daugiau su formaliu statusu baudžiamajame procese, taigi, buvo galima pagrįstai manyti, jog tokia BPK nuostata yra prieštaraujanti ir Konstitucijos 31 str. 3 d., kadangi joje buvo legislatyvinė omisija – teisės spraga, kurią draudžia pati Konstitucija (Kuconis, 2023, p. 126). Šią teisinę problemą 2020-05-21 įstatymo leidėjas išsprendė, pakeitęs BPK 82 str. 2 d. formuluotę, jog ši atitiktų Konstitucijos 31 str. 3 d. sąlygojamą esmę, pabrėžiant, kad esminė galimybė pasinaudoti tokia teise apklausos metu yra pateikiamos informacijos pobūdis, teisingiau tariant, šia BPK nuostatos reglamentuojama teise leistina pasinaudoti tada, kuomet

apklausa yra sietina su atitinkama informacija, kurios turinys nukreiptas prieš šeimos narius ar artimus giminaičius, tuo tarpu pagal ankstesniąją BPK 82 str. 2 d. redakciją pasinaudojimą tokia teise, leidžiančią asmeniui atsisakyti duoti parodymus, lemdavo vien faktas, kad asmuo yra įtariamojo, kaltinamojo šeimos narys ar artimas giminaitis (Gušauskienė *et al*, 2020, p. 104). Tokiu būdu buvo išplėsta BPK 82 str. 2 d., aiškiau ir teisingiau įgyvendinant Konstitucijos 31 str. 3 d. sąlygojamą draudimą (Kuconis, 2023, p. 127).

Pakitusi yra ir BPK 38 str. nuostata, įtvirtinanti šeimos nario apibrėžtį. 2002 metų BPK 38 str. redakcija šeimos nariais laikė <...> su tuo asmeniu gyvenančius tėvus (įtėvius), vaikus (įvaikius), brolius, seseris ir jų sutuoktinius, taip pat asmens sutuoktinį arba asmenį, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvus <...>. Laikui bėgant procesinė šeimos nario sąvoka dar pakito, atitinkamai plečiant pastarosios turinį, 2010-09-21 įstatymų leidėjas į jos turinio apibrėžtį įtraukė ir asmenį su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką ir buvusius sutuoktinius, o 2020-05-21 šeimos nariams buvo prilyginami ir asmens išlaikomi asmenys (išlaikytiniai). Taigi, pagal šiuo metu galiojančią BPK 38 str. asmens šeimos nariais laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo CK nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, išlaikytiniai ar buvę sutuoktiniai. Galima paminėti ir tai, kad BK 141 str. 2 d. numato gana panašų sąrašą, tik šiuo atveju, įžvelgtina neatitikimas dėl sužadėtinių, išlaikytinių ir buvusių sutuoktinių, be kita ko, pastaruoju taipogi išskiriami partneriai, partnerystė ir partnerio tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų <...> partneriai. Tuo tarpu, artimųjų giminaičių sąvokos BPK tiesiogiai ir aiškiai nepateikia, tačiau BPK 15 str. norma yra blanketinė, nukreipianti jau į BK 248 str. 1 d. nuostatą, pabrėžiančią, jog artimieji giminaičiai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai. Dera nurodyti, kad nors Lietuvoje ir egzistuoja tarp atitinkamų asmenų susiklostantys faktiniai santykiai, tačiau nėra įtvirtinto bei galiojančio, partnerystės teisinius santykius reglamentuojančio teisinio reguliavimo<sup>4</sup>. Tokiu atveju, pagrįsta manyti, kad nors valstybė ir nėra įstatyminiu lygmeniu sukūrusi ir įtvirtinusi tokio teisinio reguliavimo, tačiau tai neturi būti kliūtimi atitinkamiems asmenims pasinaudoti ir jiems suteikiamomis teisėmis, be kita ko, ir BPK

---

<sup>4</sup> Atkreiptinas dėmesys, jog CK 3 knygos XV skyriuje yra numatomos teisės normos, kurios reguliuoja būtent bendrai gyvenančių asmenų, nesudariusių santuokos (partnerių), teisinius santykius. Vis dėlto, nuo 2001-07-01, įsigaliojus CK, pastarosios normos dar nėra įsigaliojusios, kadangi dar nebuvo priimtas partnerystės registravimo tvarkai ir teisiniams santykiams būtinas ir svarbus, tai reglamentuojantis įstatymas.

82 str. 2 d. numatomais liudijimo ypatumais, vadinasi, nors partnerystė ir nėra įregistruota, tačiau, suprantama, jog tai nėra veiksnys, trukdantis pripažinti asmenis šeimos nariais, juolab, kad tokie santykiai kiekvienu atveju identifikuojami *ad hoc*, atsižvelgiant į vis besikeičiančias socialines, kultūrinės, ekonomines tradicijas ir sąlygas (Jurka, 2009, p. 203). Be kita ko, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog konstitucinė šeimos samprata grindžiama <...> santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi (Konstitucinio Teismo 2011-09-28 nutarimas). Visgi, nors ir nėra Lietuvoje numatyta tos pačios lyties asmenims galimybės sudaryti santuoką ar įregistruoti partnerystę sąlygojančią sutartį, tačiau įvertinus tai kas išdėstyta, manytina, jog BPK 82 str. 2 d. nustatomi liudijimo ypatumai turėtų būti jiems suteikiami ir taikomi. Taigi, BPK pateikiama šeimos narių apibrėžtis yra pakankamai plati, be kita ko, sąlygojama ne vien formalių, teisinių, bet ir faktinių asmenų santykių, ryšių, kuriuos pagrindžia kraujo ryšys, netgi moraliniu įsipareigojimu, taip pat atitinkamų ryšių stabilumu ir pastovumu (Jurka, 2009, p. 201). Tačiau, atsižvelgiant į tai kad šeimos nario apibrėžtis BK ir BPK skiriasi, siekiant užtikrinti normų sistemiškumą ir nuoseklumą, siūlytina BPK ir BK normose pateikiamas šeimos nario apibrėžimus suderinti.

Aptarus šeimos narių ir artimųjų giminaičių turinio apibrėžtis bei išsiaiškinus kokie asmenys procesiniu bei materialiuoju požiūriu priskiriami prie šeimos narių ir artimųjų giminaičių, tikslinga būtų išskirti asmens šeimos narių ar artimųjų giminaičių liudijimo ypatumus: pirma, asmens sutikimas duoti parodymus prieš savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius. Antra, teisė neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus. Pirmiausia, šiuo atveju, taipogi, pabrėžtinai, asmens sutikimo duoti parodymus prieš šeimos narį ar artimąjį giminaitį liudijimo ypatumo reikšmingumas, kuris yra sietinas su konstituciniu principu, sąlygojančiu draudimą versti duoti parodymus prieš savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius, nes suprantama, kad tokiais atvejais asmenys iš tiesų saugoja vienokią ar kitokią šeimos paslaptį, ir todėl valstybė negali kaip nors priversti asmens ar vienašališkai už jį nuspręsti bei tokiu būdu atskleisti asmens saugojamą paslaptį, nes tai yra privatus ir asmeninis kiekvieno individo reikalas (Jurka, 2006, p. 37). Atsižvelgiant į tai, matyti, kad asmenys patys turi diskrecija nuspręsti dėl parodymų davimo, o sutikus duoti parodymus nuspręsti į kuriuos pateikiamus klausimus atsakyti ar neatsakyti. Galima pažymėti, kad pavyzdžiui, Turkijos baudžiamojo proceso įstatymo 45 str. suteikia teisę atsisakyti liudyti įtariamąjo, kaltinamojo sužadėtiniui, vyrui bei žmonai net jei tuo metu santuokos ryšys nebeegzistuoja, asmenims susijusiems su įtariamuoju, kaltinamuoju tiesioginiais giminystės arba svainystės ryšiais, asmenims, susijusiems su įtariamuoju, kaltinamuoju giminystės ryšiais per tris giminystės laipsnius,

arba asmenims, susijusiems su įtariamuoju, kaltinamuoju giminystės ryšiais per du giminystės laipsnius bei asmenims, kurie su įtariamuoju, kaltinamuoju yra susiję įvaikinimo ryšiais. Tačiau šie asmenys gali ir sutikti liudyti ir duoti parodymus, bet tai padarius pagal Turkijos baudžiamojo proceso įstatymo 51 str. jie turi teisę atsisakyti prisiekti, taipogi tokia teisė asmeniui, žinoma, turi būti išaiškinta (Code of Criminal Procedure of the Turkey Republic), tuo tarpu Lietuvoje vadovaujantis BPK 278 str. kaltinamojo artimieji giminaičiai ir šeimos nariai teisme neprisaikdinami, tačiau jiems sutikus duoti parodymus jie įspėjami dėl atsakomybės pagal BK 235 str. ir kartu yra prisaikdinami.

Visgi, tokiam asmeniui suteikiamos teisės turi būti tinkamai išaiškintos, nes priešingu atveju, neišaiškinus teisės neduoti parodymų, arba duoti tik dalinius parodymus, nebūtų galima tokio asmens traukti ir baudžiamojon atsakomybėn už melagingų parodymų davimą pagal BK 235 str. 4 d., kuris iš esmės įtvirtina baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje I. D. buvo kaltinama tuo, jog atliekant ikiteisminį tyrimą baudžiamojoje byloje, būdama šioje byloje liudytoja ir buvusi pasirašytinai įspėta dėl baudžiamosios atsakomybės už melagingų parodymų davimą, davė melagingus parodymus. I. D. šioje byloje nurodė, kad atitinkamu laikotarpiu dėl kurio ir buvo duodami parodymai, su bylos įtariamuoju E. D. bendravo tik laiškais, vis dėlto, byloje buvo nustatyta, kad I. D. su įtariamuoju E. D. buvo bendravusi ir telefonu. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas I. D. išteisino remdamasis BPK 3 str. 1 d. 1 p. pagrindu, pažyminčiu, kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Pirmosios instancijos teismas išteisinamąjį nuosprendį argumentavo tuo, kad I. D. su E. D. gyveno bendrai, bet neįregistravę santuokos, dėl to, pagal BK 248 str. 2 d. I. D. yra priskirtina prie šeimos narių, kurie turi teisę atsisakyti duoti parodymus. Visgi, kadangi I. D. prieš atliekamą jos apklausą nebuvo supažindinta su tokia teise, jai baudžiamasis įstatymas už melagingų parodymų davimą taipogi negali būti taikytinas. Apeliacinės instancijos teismas nagrinėjamoje byloje priimtą išteisinamąjį nuosprendį pripažino teisėtu bei pagrįstu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateiktą kasacinį skundą atmetė, nustatęs kad savo santuoką I. D. su E. D. įregistravo tik po to, kai I. D. davė parodymus, o iki santuokos gyveno bendrai, nors ir neįregistravę santuokos. Atsižvelgiant į šias aplinkybes teismas pažymėjo, kad I. D. buvo įtariamojo E. D. šeimos narė, dėl to ji turėjo teisę neduoti parodymų arba atsisakyti atsakyti į kai kuriuos klausimus, tačiau visgi prieš apklausą su tokia teise ji iš esmės nebuvo supažindinta, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad šioje byloje teismas tinkamai taikė BK 235 str. 3 d. ir remdamasis BPK 3 str. 1 d. 1 p. priėmė išteisinamąjį nuosprendį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-11-16 nutartis

baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615/2004). Dar vienoje byloje Vilniaus miesto apylinkės teismas pripažino M. R. kalta pagal BK 235 str. 1 d. M. R. šioje byloje kalta neprisipažino, davė tikrovės neatitinkančius parodymus, tačiau pažymėta, kad buvo pažeista jos konstitucinė teisė neduoti parodymų prieš artimą asmenį, kuri M. R. nebuvo išaiškinta. Vis dėlto, teismas šiuos jos parodymus vertino kaip siekį išvengti baudžiamosios atsakomybės. Be to, iš liudytojo apklausos protokolo buvo matyti, kad M. R. pasirašė, jog jai išaiškinta, kad įtariamojo ir kaltinamojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus, taip pat iš teisiamojo posėdžio <...> protokolo buvo matyti, kad M. R. nurodė, jog E. V. nėra jos giminaitis, tik nurodė, kad jį pažįsta, jis yra jos vaikinai, nenurodė, kad jie kartu gyvena, veda bendra ūkį ir pan., todėl vien tai, kad ji nurodė, jog kaltinamasis yra jos vaikinai teismui nesukėlė pareigos informuoti M. R. apie teisę atsisakyti duoti parodymus ir neatleido jos nuo pareigos duoti teisingus parodymus (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013-07-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1601-88/2013).

Tiesa, reikėtų paminėti ir tai, jog atsisakyti duoti parodymus, kaip jau minėta, yra paties asmens, kuris patenka į įstatymo nustatomą sąrašą atitinkama teisė. Vis tik, tokia asmeniui suteikiama teisė nereiškia ir teisės atsisakyti anksčiau jau duotų parodymų, jeigu asmuo atsisako jam suteikiamos įstatymo teisės neliudyti (Šapalaitė, 2007, p. 86). Kitaip tariant, jei asmuo, atsisako jam suteikiamos teisės dėl parodymų davimo ir duoda parodymus, tai nesuteikia jam teisės atsisakyti anksčiau jo paties jau duotų parodymų.

Taigi, atsižvelgiant į tai, akivaizdu, kad šeimos narių ar artimų giminaičių liudijimo ypatumai taip pat yra nustatyti siekiant nepažeisti konstitucinio principo draudžiančio versti duoti parodymus prieš save ar artimus giminaičius, vadinas, nenumačius baudžiamajame procese šių asmenų specialių apklausos taisyklių, nebūtų užtikrinamas ir tinkamas konstitucinio principo įgyvendinamas, nebūtų apsaugotos asmenų teisės, atitinkami santykiai, o kartu nebūtų galima gauti ir patikimų, objektyvių bei reikšmės bylai išspręsti turinčių duomenų.

### **3.3. Lietuvos Respublikos Prezidento liudijimo ypatumai**

Konstitucijos 77 str. numato, kad Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas, atstovaujantis Lietuvos valstybei ir darantis visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Doktrinoje valstybės vadovas apibūdinamas kaip asmuo, kuris formaliai yra valstybės priešakyje ir kaip visos valstybinės bendruomenės atstovas vykdo integruojančią veiklą pagal savo įgaliojimus, nepaneigdamas Seimo, Vyriausybės ir teismų galių dalyvauti vadovaujant valstybei (Šileikis, 2001, p. 93). Konstitucinis Teismas vertindamas valstybės vadovo konstitucinį teisinį statusą yra pabrėžęs, kad

šis statusas – tai ne vien Respublikos Prezidentui Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytų įgaliojimų suma. Respublikos Prezidentas, kaip Tautos tiesiogiai renkamas valstybės vadovas, simbolizuoja Lietuvos valstybę, jos visuomenės vertybes ir personifikuoja Lietuvos Respubliką tarptautiniuose santykiuose (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas). Be kita ko, kitame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuojama, jog Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas yra individualus, besiskiriantis nuo visų kitų piliečių teisinio statuso, dar daugiau, yra išskirtinis, nes skiriasi ir nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso (Konstitucinio Teismo 2000-05-08 nutarimas). Dėl tokio specifinio Respublikos Prezidento sąlygojamo teisinio statuso, reikšmingos ir išskirtinės jo padėties yra numatomos ir specialios šio asmens apklausos taisyklės. Visgi, įprastą liudytojo apklausą nustatančios nuostatos Respublikos Prezidento apklausos atžvilgiu taikytinos tiek, kiek BPK 82 str. 1 d. nenustato kitaip, nes šiuo atveju, bendrųjų procedūrų taikymas sudarytų atitinkamas prielaidas trukdyti ar kitaip apriboti tinkamai realizuoti jo, kaip valstybės vadovo įgaliojimus valdant valstybę (Jurka, 2009, p. 226).

Kaip specialios Respublikos Prezidento apklausos taisyklės yra išskiriamos šios: *pirma*, Respublikos Prezidentą apklausti galima tik jo paties sutikimu. Šiuo atveju, pabrėžiama, kad sutikimas būti apklaustam, ar, atitinkamai, nesutikimas atlikti apklausos, taigi duoti parodymų, turi būti rašytinės formos, kad šis, dokumentiškai patvirtintų tokio sutikimo buvimą apskritai bei užtikrintų ir pačios apklausos teisėtumą (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2003). *Antra*, Respublikos Prezidentą apklausti gali tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. *Trečia*, Respublikos Prezidento apklausa turi vykti jo rezidencijoje, kuri pagal Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 2 str. 2 d. apibrėžiama kaip pareigas einančio Respublikos Prezidento darbo ir (ar) gyvenamoji vieta. *Ketvirta*, Respublikos Prezidentas į teismo posėdį negali būti šaukiamas. Panašios specialiosios prezidento kaip liudytojo apklausos taisyklės numatomos ir užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose. Pavyzdžiui, Vokietijos Federacinės Respublikos BPK 49 skirsnis įtvirtina Federalinio prezidento apklausą, nurodant, jog Federalinis prezidentas turi būti apklausiamas jo rezidencijoje. Jis taip pat nėra šaukiamas į teismo posėdį. Teismo posėdyje perskaitomas jo apklausos protokolas (Code of Criminal Procedure of the Federal Republic of Germany), Italijos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo 205 straipsnis nustato Respublikos Prezidento ir didžiųjų valstybės pareigūnų parodymų priėmimą, o 1 paminėto straipsnio dalis pažymi, kad parodymai iš Respublikos Prezidento gaunami vietoje,

kurioje jis vykdo bei įgyvendina valstybės vadovo funkciją (Code of Criminal Procedure of the Italian Republic). Tuo tarpu Suomijos Respublikos teismo proceso kodekso 32 straipsnis numato, jog Respublikos Prezidentas nešaukiamas apklausti kaip liudytojas (Code of Judicial Procedure of the Republic of Finland).

Pirmą kartą, BPK 82 str. 1 d. norma, nustatanti Respublikos Prezidento specialias apklausos taisykles praktikoje buvo taikytina, kai po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 2003-11-17 kaip liudytojas buvo apklaustas, o vėliau 2004-04-06 apkaltos proceso tvarka ir pašalintas iš pareigų prezidentas Rolandas Paksas, sutikęs duoti parodymus ikiteisminiame tyrime, kuris buvo pradėtas dėl Jurijaus Borisovo veiksmų, o būtent dėl grasinimų psichologine prievarta, valstybės vadovui – Rolandui Paksui, reikalaujant atsilyginti dėl per Respublikos Prezidento rinkimus suteiktą finansinę, organizacinę, intelektinę paramą (Goda *et al*, 2005, p. 198). Valstybės vadovo apklausa buvo atlikta Prezidentūroje. Ją apklausė 2-ojo Vilniaus apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas ir Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokuroras. Vis dėlto, prieš Respublikos Prezidento apklausos atlikimą prokuratūrai ir teismui iškilo teisinių neaiškumų, ar per valstybės vadovo apklausą reikėtų vadovautis vien tik BPK 82 str. nuostatomis, kurios nustato liudijimo ypatumus, ar reikėtų remtis ir BPK 184 str. nuostatomis, reglamentuojančiomis ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamą liudytojo apklausą. Dėl iškilusių neaiškumų tuo metu Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas kreipėsi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą teisinės konsultacijos dėl prezidento Rolando Pakso apklausos, grasinimų valstybės vadovui byloje. Visgi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Vilniaus miesto 2-ajam apylinkės teismui pažymėjo, kad nors pagal Lietuvos Respublikos Teismų įstatymą Lietuvos Aukščiausiajam Teismui ir suteikiama teisė konsultuoti teisėjus įstatymo ar kitų teisės aktų aiškinimo bei taikymo klausimais, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atsisakė suteikti teisinę konsultaciją, argumentuojant, kad toks pateiktas prašymas iš tikrųjų sietinas su ikiteisminiame tyrime dar esančia konkrečia byla, kas reiškia, jog pateikus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui konsultaciją konkrečioje byloje, kuri galbūt ateityje dar būtų sprendžiama ir Lietuvos Aukščiausiame Teisme, tai iš tiesų galėtų būti įvertinama kaip išankstinė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonė, todėl Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo kreipimasis pateiktu klausimu buvo pripažintas kaip nesusijęs su bendro pobūdžio atitinkamos teisės taikymo problema (Delfi. Aukščiausiasis Teismas atsisakė konsultuoti dėl prezidento apklausos, 2003).

Tiesa, Algirdas Brazauskas, ėjęs Respublikos Prezidento pareigas 1993-1998 metais taipogi buvo kviestas duoti parodymus tiriant sausio 13-osios antivalstybinio sąmokslą bylą, tačiau jis atsisakė duoti parodymus (Delfi. R.Paksas pirmadienį turėtų duoti parodymus teisėsaugai, 2003).

Vertėtų nurodyti, kad didelio dėmesio visuomenėje buvo sulaukusi ir tuometinės valstybės tarnautojos dirbusios Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės vyriausiąja patarėja, Daivos Ulbinaitės byla, kurioje ji buvo išteisinta pagal BK 125 str. 1 d., BK 228 str. 1 d. dėl kaltinimų tuo, kad ji, būdama politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautoja ir turėdama leidimą dirbti su įslaptinta informacija, atskleidė valstybės paslaptį, kurią sužinojo dėl savo darbo, ir piktnaudžiavo tarnybine padėtimi, dėl ko didelės žalos patyrė Respublikos Prezidento institucija ir valstybė. Atliekant ikiteisminį tyrimą byloje taip pat buvo siekiama apklausti tuometinę valstybės vadovę Dalią Grybauskaitę, kuri ir pati atsisakė duoti parodymus, bet kurios apklausą atsisakė atilikti ir teismas (Vilniaus apygardos teismo 2015-05-14 nutartis baudžiamojoje byloje, argumentuojant, jog <...> esant galimybei faktus nustatyti kitais ikiteisminio tyrimo duomenimis, Respublikos Prezidento apklausa yra perteklinis veiksmas, kurio tikslai šiuo konkrečiu atveju, akivaizdu, nėra niekaip susiję su ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso paskirtimi <...> (15 min. Prezidentė neketina liudyti dėl slaptos informacijos nutekėjimo, 2014). Toks tuometinės valstybės vadovės atsisakymas liudyti sulaukė ir atitinkamos reakcijos – netrukus imta svarstyti ir siūlyta atsisakyti nuostatos, leidžiančios Respublikos Prezidentą apklausti tik esant jo sutikimui. Lietuvos Respublikos Seime (toliau – Seimas) šis siūlymas buvo motyvuojamas tuo, jog tokia suteikiama teise Respublikos Prezidentui – nesutikti duoti parodymų, iš esmės yra trukdoma ginti pačios valstybės viešuosius interesus, pažymint, kad toks teisinis reguliavimas neatitinka Konstitucijos sąlygojamų teisinės valstybės teisingumo, lygiateisiškumo principų, tuo atveju, atsižvelgiant į proceso išsamumo, be kita ko, greitumo principus negali būti pateisinamas teisinis reguliavimas, kuriuo suteikiama asmeniui teisė ikiteisminio tyrimo metu pačiam apsispręsti dėl savo dalyvavimo procese, kartu buvo teigiama, kad ir šia, BPK suteikiama teise Respublikos Prezidentui nesutikti duoti parodymų, sudaroma galimybė nutylėti ir jam žinomas, reikšmingas bylai aplinkybes, ir kartu trukdoma teisingai išspręsti bylą (Lietuvos Respublikos Seimo IV (pavasario) sesijos...2014). Vis dėlto, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija šiam siūlymui nepritarė, akcentuojant, pareigos duoti parodymus jam įtvirtinimas iš esmės neturėtų jokios prasmės, nes tokios pareigos įvykdymo užtikrinimo mechanizmas, kuris yra sietinas



būtent su atitinkamų procesinių prievartos priemonių ar baudžiamosios atsakomybės taikymu, iš tikrųjų negalėtų būti jam taikomas, nes šiuo atveju pačioje Konstitucijoje yra numatytas Respublikos Prezidento imunitetas ( Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas..., 2014). Atsižvelgiant į tai, pateiktas siūlymas numatyti Respublikos Prezidento pareigą liudyti nebuvo toliau perduotas svarstyti.

Iš esmės, galima surasti ir tokių pastebėjimų, kurie Respublikos Prezidento kaip liudytojo dalyvavimą procese sieja su garbės reikalo principu, reiškiančiu, jog Respublikos Prezidentas kaip tautos lyderis, išreikšdamas bendrą visuomenės valią demokratinėje valstybėje bei vykdydamas savo sąlygojamas konstitucines pareigas, išvedamas iš jo priesaikos, kartu suponodamas piliečių pasitikėjimą pačia valstybe, turi jausti moralinę pareigą padėti nustatyti tiesą byloje, kadangi būdamas „pirmuoju piliečiu“, be kita ko, turintis aukštą moralinį autoritetą, kuris iš esmės ir turi būti pavyzdys kiekvienam piliečiui, vadinasi, tokia suteikiama teisė būti apklaustam tik esant Respublikos Prezidento sutikimui turi tarnauti tik tuomet, jeigu valstybės vadovo dalyvavimas byloje galėtų sudaryti kokias nors kliūtis jam tinkamai atlikti valstybės vadovo sąlygojamas funkcijas (Jurka, 2009, p. 228).

Apibendrinant, visa tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog, specialios Respublikos Prezidento apklausos taisyklės yra numatomas dėl valstybės vadovo sąlygojamo išskirtinio, teisinio statuso ir ypatingos padėties valstybėje, siekiant užtikrinti netrukdomą valstybės vadovo pareigų vykdymą. Vis tik, ar valstybės vadovas sutiks duoti parodymus kaip liudytojas tai visiškai priklauso tik nuo jo paties laisvos valios, dėl to, nors Respublikos Prezidento apsisprendimo teisė dėl parodymų davimo kaip liudytojui ir sukelia įvairių diskusijų visuomenėje bei valstybėje, tačiau, manytina, jog valstybės vadovas turėtų atsisakyti duoti parodymus tik tuomet, kai tai yra būtina atsižvelgiant į galinčius kilti neigiamus padarinius dėl paties liudijimo kaip tokio bei atskleidžiamos, atitinkamos informacijos pobūdžio.

#### **3.4. Nepilnamečių ir mažamečių liudijimo ypatumai**

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau – Vaiko teisių konvencija) 1 str. nurodoma, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (toliau – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas), 2 str. 11 d. vaikas apibrėžiamas kaip žmogus iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatyta kitaip. Jeigu asmens amžius yra nežinomas ir yra priešasčių manyti, kad jis yra nepilnametis, toks asmuo laikomas vaiku, iki bus nustatyta priešingai. Tuo tarpu, 2009-09-16 Rekomendacijų 7.4. p. pažymima, kad

vaikas – žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip, 7.1. punktu nurodoma, kad mažametis – žmogus, kuriam veikos darymo metu nebuvo suėję 14 metų, o 7.2. punktu pažymima, kad nepilnametis – fizinis asmuo, kuriam proceso veiksmo atlikimo metu nėra suėję aštuoniolika metų. Jeigu dėl fizinio asmens amžiaus kyla abejonių, asmuo laikomas nepilnamečiu iki jo amžiaus nustatymo. Atsižvelgiant į tai, kad tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose skirtuose būtent vaiko teisių ir interesų apsaugai užtikrinti vartojamas terminas vaikas, o BPK bei BK vartojamas terminas nepilnametis, šiame darbe abu jie bus vartojami kaip sinonimai.

Suprantama, vaikai yra pažeidžiamiausių ir jautriausių visuomenės dalį sudarantys asmenys nuo kitų žmonių išskiriantys savo amžiumi, fizinės, protinės, moralinės, socialinės brandos stoka, trūkumu gyvenimiškos patirties. Aišku ir tai, jog dar besivystanti asmenybė ne visada geba ir tinkamai suvokti ją supančią aplinką, žmones, o prireikus atkurti bei atpasakoti vienokio ar kitokio įvykio detalių. Visgi, neretu atveju vaikai tampa pačių įvairiausių nusikaltimų liudytojais, o kartu, atitinkamai, yra įtraukiami ir į ikiteisminius nusikalstamų veikų tyrimus arba teisminius bylų nagrinėjimus. Žinoma, kad apklausa yra vienas iš reikšmingiausių ikiteisminio tyrimo ir teismo baudžiamosios bylos nagrinėjimu metu atliekamų procesinių veiksmų, kurio metu įstatymų nustatoma tvarka gaunami bei užfiksuojami asmenų parodymai (Goda *et al*, 2011, p. 311). Visgi, suprantama, kad parodymų davimas dažniausiai yra susijęs su skaudžiais, neigiamais, o gal net ir stresiniais ar trauminiais potyriais, nuolatinio bandymu prisiminti nemalonaus įvykio aplinkybes, tačiau reikia suvokti, kad padarytos nusikalstamos veikos aplinkybių išaiškinimas, tiesos byloje nustatymas ir, atitinkamai, nusikalstamą veiką padariusio asmens nubaudimas išties yra gana svarbūs veiksniai užtikrinantys teisingumo atkūrimą bei dėl nusikalstamos veikos nukentėjusiojo asmens teisių atitinkamą saugojimą, gynimą ir atkūrimą (Ancelis, 2003, p. 99 – 100). Vis dėlto, imantis bei atliekant kokius nors veiksmus, susijusius ar darančius įtaką būtent vaikui, visuomet yra pabrėžiami vaiko geriausi interesai. Tą patvirtina tiek Vaiko teisių konvencijos 3 str. 1 d., tiek ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 1 d. Šiuo atveju manytina, jog, atliekant vaikų apklausas visuomet turi būti vienodai siekiama greitai ir išsamiai atskleisti kokią nors padarytą nusikalstamą veiką, o kartu užtikrinti vaiko teisių ir interesų visapusišką apsaugą. Dėl to, BPK, taip pat ir 2009-09-16 Rekomendacijose, numatomi vaikų apklausos liudijimo ypatumai, kurie, iš esmės padeda gauti patikimą, tikslią, reikšmingą ir išsamią informaciją dėl atitinkamos nusikalstamos veikos, kartu patikrinti vienokias ar

kitokias įvykio versijas iš esmės nežalojant apklausiamo vaiko psichinės sveikatos, be kita ko, nekenkiant moraliam ir socialiniam jo vystymuisi.

BPK nustatomų apklausų taisyklių analizė, leidžia manyti, kad iš tikrųjų apklausos gali būti klasifikuojamos į atitinkamas rūšis pagal keletą kriterijų. Šiai, liudijimo ypatumų rūšiai būdingos tokios apklausų rūšys: pagal apklausiamo asmens amžių skiriamos pilnamečių, nepilnamečių bei mažamečių apklausos, pagal tai, koks nepilnametis kaip proceso dalyvis yra apklausiamas, apklausos gali būti liudytojo ir nukentėjusiojo bei įtariamojo apklausa, pagal tai koks pareigūnas atlieka apklausas išskirtinos ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro bei ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo atliekamos apklausos (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) (Ažubalytė *et al.*, 2004, p. 35). Gali atrodyti, kad toks skirstymas tėra įprastas formalumas, aktualesnis teisės mokslininkams, visgi, taip manyti nėra tikslu, kadangi priklausomai nuo to, kurios rūšies apklausa yra atliekama, atitinkamas ją atliekantis pareigūnas be bendrųjų, apklausą reglamentuojančių taisyklių, atitinkamai turi taikyti ir specialiąsias nuostatas, kurios sietinos jau su konkretesne apklausos rūšimi. Pastebėtina, kad BPK atskiro skyriaus, reglamentuojančio būtent tik vaikų procesinės padėties ypatumus nėra, tačiau atskirų nuostatų, sąlygojančių tam tikrus proceso ypatumus pastarųjų atžvilgiu galima surasti.

Remiantis BPK nuostatų analize galima išskirti šiuos nepilnamečių ir mažamečių liudytojo apklausos ypatumus: pirma, ikiteisminio tyrimo metu nepilnamečio liudytojo apklausą gali atlikti ne tik ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras įprasta BPK 183 str. nustatoma procedūra, bet ir ikiteisminio tyrimo teisėjas specialia BPK 184 str. 3, 4, 5 d. įvirtinama tvarka. Antra, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo, psichologo bei vaiko liudytojo atstovo atitinkamas dalyvavimas nepilnamečio liudytojo atliekamos apklausos ikiteisminio tyrimo bei teismo bylos nagrinėjimu metu. Trečia, įtariamajam (kaltinamajam) ir kitiems proceso dalyviams, išskyrus psichologą ir nepilnamečio liudytojo atstovą, neleidžiama būti patalpoje, kurioje atliekama apklausa.

Kaip minėta, BPK nenumato amžiaus ribos nuo kurios asmuo būtų šaukiamas kaip liudytojas, dėl to prireikus iš tiesų gali būti šaukiami ir mažamečiai, įvertinus, jog jie geba suvokti tam tikrus su nusikalstama veika susijusius įvykius, detales, aplinkybes ir duoti apie juos teisingus parodymus. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtoje byloje pažymėta, kad, A. L. buvo nusikaltimo dalyvis, tačiau dėl savo amžiaus negalėjo atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus. Teismas nustatė, kad nusikaltimo padarymo metu jam buvo 12 metų 1 mėnuo 17 dienų, todėl vadovaujantis

BK 13 str. jis negalėjo atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus. Vis tik, teismas atsižvelgdamas į tai, kad BPK 78 str. nurodoma, kad kaip liudytojas gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis žino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių bei į tai, jog BPK nenumato amžiaus ribos, nuo kurios asmuo gali būti šaukiamas kaip liudytojas, padarė išvadą, jog A. L. visgi galėjo būti apklausiamas kaip liudytojas taikant BPK 186 str. nustatomas taisykles, o toks asmens sąlygojamas amžius nereiškia, kad jis negalėjo būti apklausiamas kaip liudytojas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-02-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-121/2008).

Iš tikrųjų, pažymėtina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas apklausti nepilnametį liudytoją gali ne tik esant bendriems BPK 184 str. 1 d. nustatytiems pagrindams dėl kurių pas ikiteisminio tyrimo teisėją yra atliekama suaugusių asmenų, taigi pilnamečių liudytojų apklausa. Tokiu atveju pastebėtina, jog nesant atitinkamų BPK 184 str. 1 d. nustatytų sąlygų, nepilnametį liudytoją apklausti iš tiesų galėtų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ir prokuroras. Visgi, galima paminėti, kad ankstesniu BPK 186 str. 1 d. reglamentavimu, buvo nustatyta, kad jaunesnius kaip 18 metų liudytoją <...> apklausia ikiteisminio tyrimo teisėjas šio Kodekso 184 straipsnio 3, 4, 5 dalyse nustatyta tvarka, kas iš esmės reiškė, kad nepilnametį liudytoją apklausti visais atvejais galėjo tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Pažymėtina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama asmens apklausa yra reikšminga tuo aspektu, jog remiantis BPK 276 str. nustatomais pagrindais, būtent ikiteisminio tyrimo teisėjui duoti liudytojo, šiuo atveju vaiko parodymai gali būti teisiamaajame posėdyje balsu perskaitomi, taip pat perklausomi ir peržiūrimi tokių apklausų garso ir vaizdo įrašai, kas iš esmės reiškia, jog nėra tuomet būtina kviesti vaiko liudytojo ir į bylos nagrinėjimą teisme bei vėl jam teikti parodymus, nes kaip nurodo ir BPK 186 str. 2 d. nepilnamečio liudytojo apklausa turėtų vykti ne daugiau kaip vieną kartą, nors to išimčių visgi gali pasitaikyti (BPK 186 str. 2 d.). Iš vienos pusės, galima būtų manyti, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama nepilnamečio liudytojo apklausa gali suteikti daugiau galimybių tokio asmens vėliau nebekviesti dar ir į teisiamaajį posėdį, ir priešingai būtų tais atvejais, kai nepilnametį liudytoją apklaustų ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras – tokiais atvejais galima daryti prielaidą, kad visgi dažnesniu atveju reikėtų naudotis išimtimi ir kviesti nepilnametį liudytoją į teisiamaajį posėdį. Žvelgiant iš kitos pusės, manytina, kad būtent ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras gali turėti išsamesnį supratimą apie vienokias ar kitokias nusikalstamos veikos aplinkybes, detales, „įrodymus“ ar apskritai ir patį nusikalstamos veikos tyrimą, jo versijas, strategiją, atliktus veiksmus

dėl to, pagrįsta būtų teigti, jog pastarieji galbūt geriau už ikiteisminio tyrimo teisėją galėtų žinoti ir kokius duomenis būtų tikslinga gauti vykdant tolimesnį atitinkamos nusikalstamos veikos tyrimą, siekiant ją atskleisti ir išaiškinti. Dera paminėti, kad neretu atveju atliekant vaikų apklausas pasitaikanti problema ne ta, jog vaikai negali pateikti liudijimo, duoti parodymų, bet ta, jog su jais dirbantys pareigūnai nežino kaip iš vaikų gauti reikalingą tyrimui informaciją (Jatkevičius *et al*, 2007, p. 9). Suprantama, kad pareigūnų darbas su vaikais baudžiamojo proceso metu reikalauja iš jų ir specialių žinių bei atitinkamos kompetencijos, kuri pareigūnui reikalinga ne tik, kad gauti iš nepilnamečio liudytojo išsamią, tikslią, patikimą informaciją apie kokį nors įvykį, bet kartu, ir tam, kad apklausą atliekantis pareigūnas mokėtų bendrauti su vaikais, sugebėtų užtikrinti vaikų saugumą atliekamų veiksmų, šiuo atveju apklausos, metu, gebėtų kiek įmanoma labiau sumažinti neigiamą apklausos poveikį vaikui, be to, žinotų vaikų apklausos pagrindinius principus, kaip išvengti galinčių kilti klaidų, atsižvelgiant individualiai į kiekvieno vaiko raidos ypatumus (Jatkevičius *et al*, 2007, p. 9). Panaši praktika yra ir tam tikrose Europos Sąjungos valstybėse, kuriose vaikų apklausas atlieka tam specialiai apmokyti pareigūnai, pavyzdžiui, apklausiant vaiką skandinaviškojo modelio vadinamajame „vaiko name“, apklausą atlieka tam gerai apmokytas, taigi paruoštas, teisėjui atskaitingas pareigūnas, o kartais – privalomai ar atsižvelgiant į apklausos aplinkybes apklausos atliekamos dalyvaujant, psichologui ar kitam specialių žinių turinčiam asmeniui (Čekijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Lenkijoje bei Portugalijoje) (Ragauskienė, 2016, p. 47). Tuo pagrindu, BPK 186 str. 3 d. nurodo, kad į mažamečio liudytojo <...> apklausą visuomet, taip pat į nepilnamečio liudytojo <...> apklausą dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei, sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai, dėl pelnytos iš nepilnamečio prostitucijos ar nepilnamečio įtraukimo į prostituciją arba kitais atvejais, kai to prašo proceso dalyviai arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva, privalo būti kviečiamas psichologas, kuris padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdamas į jo socialinę ir psichologinę brandą, taip pat valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, kuris iš kitos patalpos stebi, ar apklausos metu nepažeidžiamos nepilnamečio liudytojo <...> teisės <...>. Tačiau iki 2009-01-01 psichologo dalyvavimas vaikų apklausose tebuvo tik galimybė, o nuo 2009-01-01, tai tapo ne galimybe, o pareiga, kadangi tokia tebuvo galimybė iš esmės neužtikrinti, jog atliekamos vaikų liudytojo apklausos būtų išties efektingos, operatyvios ir profesionalios (Aiškinamasis raštas dėl baudžiamojo proceso kodekso..., 2017). Šiuo atveju, sutiktina su tokiais atliktais pasikeitimais, nes

pagrįstai manytina, kad specialiai apmokyti atitinkami specialistai kaip psichologas, vaiko teisių apsaugos atstovas, apklausiant nepilnametį, mažametį liudytoją gali iš tiesų padėti jam nusiraminti, sumažinti stresą, patiriamą įtampą, o kartu ir atsižvelgdami į kiekvieną vaiką individualiai, įvertinę jo amžių, brandą, sveikatą, išsivystymą gali suformuluoti ir pateikti šiam tinkamus, pakankamus klausimus, padėsiančius atskleisti tam tikro įvykio aplinkybes, be kita ko, tokių kompetentingų specialistų dalyvavimas apklausose, ir jų pateikiami paaiškinimai, išvados gali būti svarbūs vėliau vertinant ir vaiko parodymų patikimumą, dar daugiau, privalomas atitinkamų specialistų dalyvavimas gali padėti išvengti pakartotinių vaiko apklausų, taigi išvengti neigiamų padarinių vaikui, kartu užtikrinti greitesnę nusikalstamos veikos tyrimą ir kad nebūtų pažeidžiamos vaiko teisės, neužduodami traumuojantys klausimai (Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso..., 2017). Tačiau aptariant šį liudijimo ypatumą įžvelgtinas ir tam tikras teisinio reguliavimo trūkumas – ne visiškai pakankamas vaiko teisių, interesų apsaugos užtikrinimas, nes manytina ir siūlytina, jog tokių specialistų dalyvavimas apklausiant nepilnametį liudytoją (taip pat ir nukentėjusįjį) turėtų būti privalomas visais atvejais ir neturėtų priklausyti nuo proceso dalyvių prašymų arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyvos<sup>5</sup>. Be to, šiuo aspektu įžvelgtina, kad kitaip nei nepilnamečio liudytojo, nukentėjusiojo apklausų atvejais, nepilnamečio įtariamojo apklausos atveju, BPK nėra numatytų ir išskirtų atvejų, kai privalomai turėtų dalyvauti psichologas<sup>6</sup>, kas iš esmės reiškia nepakankamą teisinio reguliavimo užtikrinimą, ne visišką nepilnamečio įtariamojo, jo teisių, interesų apsaugą, netgi tam tikrą jų diskriminaciją nepilnamečių liudytojų, nukentėjusiųjų atžvilgiu, todėl ir šiuo aspektu, taip pat siūlytina suvienodinti teisinį reguliavimą. Taip pat reikėtų paminėti, kad BPK 186 str. 2 d. įtvirtina dar vieno proceso dalyvio teisę dalyvauti nepilnamečio liudytojo apklausoje – jo atstovui, bet tik įvertinus, ar jis nedarys poveikio nepilnamečiui. 2009-09-16 Rekomendacijų 8 p. pažymi, kad nepilnamečio liudytojo, <...> apklausoje dalyvaujantys asmenys yra atstovas pagal įstatymą (BPK 53, 54 str.), įgaliotasis atstovas (BPK 55, 56 str.) <...>. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 str. 12 p. paaiškinama, kad vaiko atstovai pagal įstatymą – vaiko tėvai, vaiką įvaikinus, – tėviai, nustačius globą ar rūpybą, – globėjai ar rūpintojai, įstatymų nustatytais atvejais – valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija.

---

<sup>5</sup> Panaši nuostata dėl šių specialių subjektų dalyvavimo vaiko apklausoje yra reglamentuojama ir BPK 280 str. 1 d. tai yra teismo bylos nagrinėjimo metu.

<sup>6</sup> BPK 188 str. 5 d. tėra numatyta, kad į nepilnamečio įtariamojo apklausą psichologas kviečiamas tik proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva.

Vėlgi, atitinkamo atstovo dalyvavimas nepilnamečio apklausoje turėtų taip pat prisidėti prie vaiko teisių ir interesų apsaugos užtikrinimo, gynimo, padėti apsaugant jo psichologinę būklę. Tačiau suprantama, kad labai svarbu kiekvienu atveju įvertinti ir apskritai nepilnametį liudytoją ir atitinkamą atstovą, ar atstovą ir įtariamąjį, nukentėjusįjį siejančius santykius, kadangi gali būti ir tokių situacijų, kai nepilnametį liudytoją ir jo atstovą, ar atstovą ir įtariamąjį, nukentėjusįjį, siejantys santykiai ne itin geri, o galbūt nepilnametis liudytojas baimindamasis tėvų reakcijos, gėdindamasis ko nors, bijodamas pasmerkimo, pasekmių, nenorėdamas įskaudinti pastarųjų gali sutrikti, ir neatskleisti tam tikros informacijos dėl kokios nors nusikalstamo veikos. Be to, kaip buvo minėta, atstovas gali dalyvauti nepilnamečio liudytojo apklausoje, bet tik įvertinus, kad jis nedarys poveikio nepilnamečiui liudytojui, kuris gali būti daromas pavyzdžiui, dėl juos siejančių tarpusavio santykių, patirto emocinio šoko, ypatingo jautrumo ar kitų savybių arba aplinkybių, kurios gali daugiau ar mažiau, bet daryti poveikį apklausiamam nepilnamečiui liudytojui bei trukdyti pasiekti apklausos sąlygojamus tikslus (2009-09-16 Rekomendacijų 24 p.). Tais atvejais, kai atstovui pagal įstatymą yra nusprendžiama neleisti dalyvauti vaiko apklausoje, nes tai pažeistų vaiko interesus, tokiais atvejais turi būti užtikrinama kad dalyvautų kitas atstovas, o tokio nesant, turėtų būti nusprendžiama bent jau laikinai paskirti kitą asmenį, turintį pakankamai kompetencijos tinkamai atstovauti vaiko interesams (2009-09-16 Rekomendacijų 9 p.). Pavyzdžiui, Klaipėdos apylinkės teismo nagrinėtoje byloje V. T. G. buvo pareikšti įtarimai ir ji buvo kaltinama pagal BK 140 str. 3 d. tuo, kad artimoje aplinkoje panaudojo fizinį smurtą prieš savo mažametį sūnų T. U. Nors byloje V. T. G. laikytina įstatymine ieškovo T. U. atstove tiek dabar, tiek ir ikiteisminio tyrimo metu (BPK 53 str. 2 d.), tačiau įvertinus tai, jog įstatyminė atstovė buvo įtariama naudojusi smurtą prieš savo mažametį vaiką T. U. bei atsižvelgus į tai, kad pranešimuose iš mokyklos ir jų prieduose buvo išreiškiamos abejonės dėl mažamečio vaiko apklausos dalyvaujant motinai, buvo daroma išvada, kad atstovės (motinos, įtariamos naudojusios smurtą prieš nepilnametį vaiką) nedalyvavimas apklausoje laikytinas teisėtu, kadangi taip galimai buvo išvengta neleistino poveikio darymo mažamečiui vaikui apklausos metu (BPK 186 str. 3 d.). Taip pat teismas akcentavo, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai bei vaiko teisių apsaugos specialistai turėjo užtikrinti nepilnamečiui vaikui atstovą pagal įgaliojimą (BPK 55 str. 4 d.), tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnė, atlikusi apklausą, prokuroras to neatliko (Klaipėdos apylinkės teismas 2021-09-22 sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-507-1025/2021). Kitoje byloje, Vilniaus apygardos teismas pažymėjo, kad tarp mažametės

nukentėjusios motinos ir globėjos susiformavę nedraugiški, priešiški santykiai, o teismo posėdžiai skiriami ne tarpusavio santykių aiškinimuisi. Nagrinėjant šią baudžiamąją bylą suaugusių ambicijos negali užgožti teisėtų mažametės nukentėjusios interesų. <...>. Atsižvelgdamas į šalių tarpusavio santykius, bylos sudėtingumą, laikydamasis principo kad už vis svarbiausi yra vaiko interesai, teismas atmetė ir motinos, ir globėjos prašymus baudžiamajame procese dalyvauti kaip atstovėms pagal įstatymus ir nutarė, kad geriausiai ir tinkamiausia nepilnametės interesus atstovaus vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovas (Vilniaus apygardos teismo 2012-05-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-357-209/2012).

Gana reikšmingas nepilnamečių apklausos liudijimo ypatumas įtvirtinamas BPK 186 str. 4 d., kuris įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams, išskyrus psichologą ir nepilnamečio liudytoją <...> atstovą, neleidžia būti patalpoje, kurioje atliekama apklausa. Manytina, kad tokios normos reguliavimas taip pat yra susijęs su vaiko interesų apsaugos užtikrinimu, gynimu bei siekiant, jog apklausiant vaiką nebūtų daromas neigiamas poveikis. Visgi, tokiais atvejais ištis gali būti apribojama, pavyzdžiui, įtariamąjį, kaltinamą teisė į gynybą, teisingiau tariant, įtariamąjį, kaltinamąjį teisė užduoti klausimus apklausų metu. Tačiau tokiais atvejais, pastariesiems nedalyvaujant apklausose yra daromas garso ir vaizdo įrašas, o pačiam įtariamajam bei kitiems proceso dalyviams sudaromos tam tikros sąlygos atliekamą apklausą stebėti bei girdėti iš kitos patalpos ir, per ikiteisminio tyrimo teisėją užduoti klausimus apklausiamam asmeniui. Tuo atveju, nesant sąlygų sudaryti galimybes stebėti bei girdėti atliekamą apklausą iš kitos patalpos, tuomet apklausa atliekama šiems asmenims nedalyvaujant, vėliau, tokios apklausos metu padarytas vaizdo ir garso įrašas tuojau po atliktos apklausos yra parodomas būtent įtariamajam ir kitiems proceso dalyviams, kurie, atitinkamai, per ikiteisminio tyrimo teisėją, gali užduoti klausimus apklausiamam asmeniui. Taigi, tokiu būdu iš tikrųjų yra užtikrinamos ir įtariamąjį bei kitų proceso dalyvių teisės į gynybą, o be kita ko, apsaugomi ir apklausiamo vaiko interesai bei teisės.

Vertėtų pažymėti, kad yra ir kitų specialių taisyklių taikytinų apklausiant nepilnamečius liudytojus baudžiamajame procese. Pavyzdžiui, BPK 186 str. 2 d. pažymi, kad nepilnamečiai liudytojai apklausiami vaikų apklausoms pritaikytose patalpose. Manytina, kad tokioje vietoje apklausiant vaiką vėlgi, sukuriama neutrali, saugi aplinka, nežalojama ir jo psichika, nekeliamas stresas, įtampa, baimė, o tai vienaip ar kitaip, bet gali padėti gauti reikšmingos tyrimui informacijos ir, žinoma, nepažeidžiami vaiko interesai, jo teisės. Taip pat, siekiant išvengti baudžiamojo



proceso traumuojančio poveikio, atsižvelgiant į nepilnamečio, ypač mažamečio raidos ypatumus BPK 186 str. 2 d., yra įtvirtinama, kad paprastai, nepilnamečius liudytojus apklausti reikėtų ne daugiau kaip vieną kartą, o prireikus atlikti pakartotinę nepilnamečio liudytojo apklausą, tokius asmenis paprastai turėtų apklausti tas pats asmuo. Išsamesni nepilnamečių liudytojų apklausos reguliavimo ypatumai yra išskirti 2009-09-16 Rekomendacijomis, bet šiame darbe detaliau nebebus aptariami.

Apibendrinant, galima teigti, jog specialios nepilnamečių, mažamečių liudytojų apklausos taisyklės nustatytos atsižvelgiant į tai, kad tokie asmenys dar nėra pakankamai fiziškai, psichologiškai, emociškai bei socialiai subrendę, kad galėtų būti apklausiami pagal bendrąsias, įprastai taikytinas visiems liudytojams apklausų taisykles, o tokie jiems taikytini liudijimo ypatumai iš esmės padeda realizuoti baudžiamojo proceso sąlygojamus tikslus, o kartu ir užtikrina vaiko teisių ir interesų visapusišką apsaugą bei gynimą nuo neigiamo ir traumuojančio baudžiamojo proceso poveikio.

### **3.5. Asmenų, kuriems taikomas anonimiškumas, liudijimo ypatumai**

Nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti yra svarbūs duomenys gaunami iš liudytojų. Žinoma, reikšmės bylai gali turėti tik neutralūs, objektyvūs asmenų parodymai apie vienokias ar kitokias aplinkybes, detales, reiškinius, kurie susiformuoja neveikiant kokiems nors neigiamiems išoriniams veiksniams, tai yra laisvai, ir vėliau pateikiami tam tikriems pareigūnams taipogi laisva valia, niekam neverčiant. Suprantama, kad gali pasitaikyti ir vienokių ar kitokių įtakingų, pavojingų asmenų, jų grupių, kurie gali daryti įtaką, gąsdinti, grasinti asmenims ar jų artimiesiems, turintiems pastariesiems ne itin naudingos informacijos, žinių padėsiančių išaiškinti kokią nors nusikalstamą veiką, siekiant juos paveikti taip, kad šie tam tikras aplinkybes nuslėptų, apie jas meluotų ar parodymų apie jas apskritai neduotų. Kitaip sakant, pagrindinis tokių asmenų tikslas iš esmės paveikti liudytojo parodymus, be kita ko, jų turinį, ir tokiu būdu pakreipti situaciją sau palankia, naudinga kryptimi. Vadinasi, tokiu atveju baudžiamasis procesas iš tikrųjų turi suteikti atitinkamą apsaugą patiems parodymams, jų turiniui, o tai padaryti iš esmės galima tik per liudytoją kaip baudžiamojo proceso dalyvį, todėl ir apsauga šiuo atveju teikiama būtent liudytojui. Tam gali būti pasitelkiamas liudytojų apsaugos mechanizmo sistema, o tiksliau, viena iš svarbių to priemonių būtent anonimiškumo suteikimas ir taikymas liudytojui (Jurka, 2009, p. 144).

Baudžiamojo proceso doktrina nurodo, kad sprendimas procesiniuose dokumentuose neminėti liudytojo duomenų ir įvardinti jį numeriu vadinamas

anonimiškumo taikymu, kuris suteikiamas itin retais, išskirtiniais atvejais nesant jokių kitų galimybių apsaugoti liudytoją nuo jam kylančių grėsmių (Goda *et al*, 2011, p. 331). Pasak R. Jurkos, teisė į anonimiškumą turi būti suprantama kaip tam tikra teisė prašyti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro, kad šie procesinę liudytojo padėtį tarsi paverstų nežinoma, neidentifikuojama ar dar kitaip – kad liudytojas iš esmės taptų bevardžiu subjektu procese, dar daugiau, liudytojo anonimiškumą galima būtų pavadinti ir kaip liudytojo asmens pavertimą paslaptimi baudžiamajoje byloje (Jurka, 2009, p. 173). Be to, anonimiškumas gali būti dviejų rūšių: visiškas (absolutus) ir dalinis. Taigi, anonimiškumas gali būti paaiškinamas kaip atitinkama liudytojus nuo kokio nors neigiamo nusikalstamo poveikio apsauganti procesinė priemonė, užtikrinanti saugią liudytojo sąlygojamą padėtį procese, tokiu būdu sudaranti ir tam tikras galimybes garantuoti ir liudytojų parodymų patikimumą, kartu įvertinti jo parodymų turinio svarbumą, esmingumą, nepakeičiamumą baudžiamajame procese, kas yra būtina sąlyga siekiant išvengti neteisingo, nepagrįsto kokio nors asmens nuteisimo (Jurka, 2010, p. 173).

BPK 198 str. 1 d. nustato, kad <...> liudytojas šio Kodekso nustatyta tvarka gali prašyti prokurorą ar ikiteisminio tyrimo pareigūną taikyti jam anonimiškumą. Visgi, tam, kad liudytojui būtų taikomas anonimiškumas turi būti nustatyti BPK 199 str. pagrindai: gresia realus pavojus <...> liudytojo ar jų šeimos narių arba artimųjų giminaičių gyvybei, sveikatai, laisvei ar turtui, taip pat tarnybos, verslo ar kitiems teisėtiems interesams, <...> liudytojo parodymai yra svarbūs baudžiamajame procese, <...> liudytojas dalyvauja procese dėl labai sunkaus, sunkaus ar apysunkio nusikaltimo. Akivaizdu, jog BPK riboja naudojamosi tokia liudytoją apsaugančia priemone. Svarbu pažymėti, kad teisė asmeniui į anonimiškumą suteikiama tik tuomet, jeigu nustatoma visuma paminėtų pagrindų. Šiuo aspektu, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pažymima, kad anonimiškumo taikymo pagrindumas turi būti tikrinamas kiekvienoje baudžiamajoje byloje, nes nepatikrinus, ar egzistuoja būtini anonimiškumo taikymo pagrindai ir sąlygos, teismas negali liudytojo ar nukentėjusiojo, kuriam taikomas anonimiškumas, parodymų laikyti pakankamai patikimais ir jais remtis priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-03-28 nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K–332/2006). Be to, visi paminėti pagrindai neturi būti aiškinami plačiai bei darant kokias nors to išimtis, nes kaip pažymi Konstitucinis Teismas, įslaptinto liudytojo ar nukentėjusiojo institutas baudžiamajame procese yra galimas tik kaip išimtinė priemonė kai būtina užtikrinti jų saugumą ir kai įslaptintų liudytojų ar nukentėjusiųjų apklausos

teisminiame posėdyje tvarka bei jų parodymų tyrimas ir naudojimas neapriboja ir nepaneigia teisiamojo teisės į gynybą (Konstitucinio Teismo 2000-09-19 nutarimas). Taip pat pastebėtina, kad BPK 199 str. 1 d. nustatytiems pagrindams būdingas vertinamasis požymis galintis turėti įtakos ir vertinant liudytojo parodymų patikimumą, nes pavyzdžiui, vienoje byloje Lietuvos Aukščiausiajam Teismui kilo abejonių vertinant apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio motyvus, dėl visų tuomet galiojusio anonimiškumo taikymo pagrindų nurodant, jog pirma, vertinant bylos aplinkybes tik neįtikinamai atrodo argumentai apie realių pavojų grėsmę liudytojui; antra, neaišku, kodėl yra pagrindas tiesiogiai su nagrinėjamu įvykiu niekaip nesusijusio, o vadinamojo liudytojo „girdėjau – sakė“ parodymus laikyti svarbiais; trečia, parodymais remtasis nustatinėjant ne sunkaus ar labai sunkaus, o nesunkaus (BK 300 straipsnio 1 dalis) nusikaltimo aplinkybes. Dėl to, teismas darė išvadą, jog apeliacinės instancijos teismas, pripažindamas liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas parodymus patikimais, ir jais remdamasis padarė esminius BPK 20, 44, 199, 276, 282, 331, 332 straipsnių pažeidimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-05-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214/2013). Be pagrindų, taikant anonimiškumą neturi būti ir BPK 200 str. numatytų aplinkybių: asmuo neturi turėti fizinių ar psichinių trūkumų, dėl kurių negalėtų teisingai suvokti turinčių bylai reikšmės dalykų ir duoti apie juos teisingų parodymų, nebūti anksčiau teisti už melagingų parodymų davimą bei dėl asmeninių arba savanaudiškų motyvų galintys duoti melagingus parodymus prieš įtariamąjį. Vis tik, kiekvienu konkrečiu atveju anonimiškumo taikymas priklauso nuo prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno iniciatyvos.

Liudytojas, kuriam suteikiamas ir taikomas anonimiškumas tyrimo veiksmų ir kituose bylos dokumentuose įvardijamas numeriu – nenurodomi tie asmens duomenys, kurie iš esmės galėtų asmenį identifikuoti, nes sausas skaičius jokios papildomos informacijos neturi (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 2003, p. 545). Tiesa, anksčiau, liudytojas buvo įvardijamas slapyvardžiu, tačiau doktrinoje pažymima, kad asmens įvardijimas slapyvardžiu tarsi asmeniui suteikdavo tam tikrą žaismingo detektyviškumo formą, kas baudžiamojoje byloje ne itin tiko, be to, neatsargiai parinktas asmeniui slapyvardis, pagal kurį atitinkami asmenys galėjo suvokti kokius nors tokio liudytojo duomenis, ne visai užtikrino ir tokio liudytojo apsaugą (Baudžiamojo proceso kodekso komentaro, 2003, p. 545). BPK 201 str. 2 d. nustato, jog tikrieji asmens tapatybės duomenys surašomi specialiaame tyrimo veiksmo protokolo priede, kuris laikomas voke. Prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas

voką užantspauduoja, pasirašo ir saugo atskirai nuo baudžiamosios bylos. Su voke esančiu specialiu tyrimo veiksmo protokolo priedu gali susipažinti prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ar ikiteisminio tyrimo teisėjas. Susipažinę su dokumentu, šie asmenys voką vėl užantspauduoja ir pasirašo. To paties straipsnio 3 d. nustato, kad vokas saugomas pas prokurorą ar bylą tiriančioje ikiteisminio tyrimo įstaigoje. Teismui pareikalavus, vokas perduodamas tiesiogiai teisėjui. Be to, BPK 202 str. pažymi, jog tokie atitinkamo liudytojo duomenys apie tapatybę tinkamai įforminami ir įslaptinti sudaro valstybės paslaptį, taigi, už ją sudarančių duomenų atskleidimą numatoma baudžiamoji atsakomybė pagal BK 125 str.

Remiantis BPK nuostatų analize galima išskirti tokius liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas ikiteisminio tyrimo metu sąlygojamus apklausos ypatumus: pirma, liudytojas, kuriems taikomas anonimiškumas, apklausiamas sudarius akustines ir vizualines kliūtis, trukdančias nustatyti apklausiamo asmens tapatybę (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Antra, įvertinus konkrečios bylos individualias aplinkybes ikiteisminio tyrimo teisėjas gali pripažinti, kad apklausa turi būti atliekama gynėjui ir įtariamajam nedalyvaujant apklausos vietoje. Šiuo atveju ikiteisminio tyrimo teisėjas, apklausęs asmenį, su gautais parodymais supažindina gynėją ir įtariamąjį. Po to gynėjas bei įtariamasis turi teisę per ikiteisminio tyrimo teisėją užduoti klausimus nukentėjusiajam ar liudytojui. Jeigu iš užduotų klausimų būtų galima atskleisti apklausiamo asmens anonimiškumą, ikiteisminio tyrimo teisėjas turi teisę klausimų nepateikti arba juos reformuluoti. Atsakymai į gynėjo ir įtariamojo klausimus įrašomi į apklausos protokolą, su kuriuo po apklausos gynėjas turi teisę susipažinti (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Be kita ko, įžvelgtina, kad liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas turi tam tikrų ypatumų ir teismo bylos nagrinėjimo metu: pirma, liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausiamas neviešame teismo posėdyje sudarius akustines ir vizualines kliūtis, trukdančias kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams nustatyti apklausiamo asmens tapatybę. Trečia, prokuroras, taip pat gali dalyvauti, liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausoje (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Teismo bylos nagrinėjimo metu, tokio asmens apklausa taip pat sąlygoja tam tikrus ypatumus. Pirma, liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausiamas sudarius akustines ir vizualines kliūtis, kurios trukdytų kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams nustatyti apklausiamo asmens tapatybę, neviešame teismo posėdyje (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Antra, tuo atveju, jei teismo posėdžių salėje visgi nėra galimybių sudaryti akustines ir vizualines kliūtis, liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausiamas kitoje vietoje (ne teismo

posėdžių salėje), kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams nedalyvaujant. Šiuo atveju, siekiant nepažeisti ir kitų procese atitinkamai dalyvaujančių asmenų teisių, interesų, prieš tokio asmens apklausą kiti nagrinėjimo teisme dalyviai teisiamojo posėdžio pirmininkui raštu pateikia klausimus, kuriuos jie nori užduoti tokiam liudytojui. Šitaip apklausto liudytojo parodymai užrašomi teisiamojo posėdžio protokole teisiamojo posėdžio pirmininko ar vieno iš teisėjų. Pastarieji šiuos liudytojo parodymus balsu perskaito teisiamajame posėdyje. Vis tik, kai kiti nagrinėjimo teisme dalyviai dar turi pakartotinių, papildomų klausimų, kuriuose jie norėtų užduoti liudytojui, jie tokia pat tvarka tai gali padaryti (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Trečia, atitinkamais atvejais, kuomet liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, atvykimas į teismą galėtų sukelti didelį pavojų jo paties, šeimos narių, artimųjų giminaičių gyvybei, sveikatai ar laisvei, liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas į teisiamąjį posėdį gali būti nekviečiamas, o jo parodymai teisme perskaitomi balsu, tačiau šiuo atveju, toks liudytojas, sudarius akustines ir vizualines kliūtis, gali būti apklausiamas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002).

Vis tik, pažymėtina, kad nors anonimiškumo suteikimu, taikymu asmeniui ir siekiama užtikrinti parodymų bei paties liudytojo apsaugą, tačiau jis kelia ir tam tikrų sunkumų. Šiuo atveju, reikia turėti omenyje, kad anonimiškumo suteikimas tam tikram asmeniui iš tiesų gali sumažinti galimybes nustatyti asmens parodymų patikimumą, aišku, riboti teises į gynybą, rungimosi principų veikimo sferas (Goda *et al*, 2011, p. 331). Pavyzdžiui, vienoje nagrinėtų bylų Kauno apygardos teismas darė išvadą, kad apklausiant liudytoją, kuriam taikomas anonimiškumas, buvo pažeisti BPK 282 str. reikalavimai ir rungimosi principas. Teismas pažymėjo, kadangi teismo posėdžių salėje nėra galimybių sudaryti akustines ir vizualines kliūtis, trukdančias kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams nustatyti apklausiamo asmens tapatybę, tai teismas liudytoją apklausė ne teismo posėdžių salėje. Teisiamojo posėdžio protokole pažymėta, kad liudytoją, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausė teisėjas, dalyvaujant prokurorui. Tai esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, nes BPK 282 str. 3 d. nurodyta, kad liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausiamas ne teismo posėdžių salėje, o kitoje vietoje kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams nedalyvaujant. Taigi, teismas konstatavo, kad BPK neleidžia liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausoje (jei nėra galimybių sudaryti akustines ir vizualines kliūtis), dalyvauti kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams <...>. Iš to seka, kad apylinkės teismas apklausdamas liudytoją, kuriam taikomas anonimiškumas, ir neteisingai nustatydamas įrodyta pripažintos nusikalstamos veikos dėl 2008-07-14

aplinkybes, pažeidė baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus (Kauno apygardos teismo 2009-12-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-485-348-2009). Tuo tarpu, kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikė negrįstu kasatorių tvirtinimą, kad nebuvo laikomasi liudytojo, kuriam taikomas anonimiškumas, apklausos tvarkos. Šiuo atveju, teismas nustatė, jog pirmosios instancijos teismas pagrįstai pasinaudojo BPK 282 str. 3 d. suteikiama teise<sup>7</sup> ir pažymėjo, kad tokiose situacijose yra svarbu objektyviai spręsti, ar toks apklausos būdas realiai suvaržė gynybos teises, o kadangi šioje byloje gynėjai ir kaltinamasis turėjo galimybę užduoti anonimiam liudytojui klausimus, išplėstinė septynių teisėjų kolegija darė išvadą, kad teisė į gynybą nebuvo suvaržyta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017-02-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-693/2017). Be kita ko, teismų praktikoje įprastai akcentuojama, kad pagal BPK 301 str. 2 d. apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas vien tik liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais, nes tokiais parodymais nuosprendį galima pagrįsti tik tuomet, jei juos patvirtina kiti įrodymai, be to, kasacinio teismo praktikoje yra pripažįstama, kad teismas privalo patikrinti ir tokių asmenų parodymų leistinumą bei patikimumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-495/2019, Lietuvos apeliacinio teismo 2013-02-15 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14/2013). Taipogi, dar vienoje byloje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įvertinęs tai, kad byloje dėl neteisėto disponavimo narkotine medžiaga – heroinu, be liudytojų Nr. 1 ir 2, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymų, susijusių su šiais liudytojais, kitų įrodymų nebuvo, šių liudytojų parodymus vertino kaip netinkamą įrodymų šaltinį (BPK 20 str., 301 str. 2 d.). Dėl to, teismas išteisino nuteistąjį A. I. dėl neteisėto disponavimo narkotine medžiaga – heroinu, susijusių su liudytojais Nr. 1 ir 2, kuriems taikomas anonimiškumas, BPK 3 str. 1 d. 1 p., 303 str. 5 d. 1 p. pagrindais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-10-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-373/2014).

Taigi, galime teigti, kad anonimiškumo suteikimas ir taikymas liudytojui yra išimtinė, speciali apsaugos priemonė, kurios pagrindą sudaro tam tikrų asmens duomenų įslaptinimas, ir, kuria siekiama užtikrinti atitinkamiems asmenims apsaugą baudžiamajame procese nuo kokio nors galimo neigiamo, nusikalstamo poveikio, kartu gauti patikimą bei reikšmės bylai teisingai išspręsti turinčią informaciją, kuo

---

<sup>7</sup> Teisė apklausti liudytoją, kuriam taikomas anonimiškumas ne teismo posėdžių salėje, o kitoje vietoje kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams nedalyvaujant, jei teismo posėdžių salėje nėra galimybių sudaryti akustines ir vizualines kliūtis.

įmanoma mažiau apribojant, suvaržant kaltinamojo sąlygojamas teises į gynybą ar į teisingą bylos nagrinėjimą.

## IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Siaurąją, įstatymine prasme liudijimą galima apibrėžti kaip atitinkamą procesinį veiksmą, kurio metu tam tikras proceso dalyvis – liudytojas, įrodinėjimo subjektams duoda parodymus apie jam žinomas ir jo suvokiamas, svarbias tiriamam įvykiui aplinkybes.
  - 1.1. Skirtingi istoriniai laikotarpiai (ikistatutinis, statutinis, tarpukario, sovietinis) bei juose atitinkamai vykstantys procesai nulėmė ir suformavo liudijimo ir liudytojo instituto sąlygojamą turinį ir pobūdį, pabrėžiant, kad labiausiai tam įtaką darė vyravęs politinis režimas, socialinės pažiūros, ekonominė santvarka, kultūra, valstybėje susiklostę tam tikri papročiai ir tradicijos, religija, tautos sąlygojamas mentalitetas.
  - 1.2. Atlikta teisės šaltinių analizė, leidžia teigti, jog liudytojas – tai bet kuris fizinis asmuo stebėjęs ar kitaip suvokęs bylai svarbias aplinkybes, apie kurį turima tam tikrų duomenų, jog jis gali žinoti vienokių ar kitokių, tačiau bylai teisingai išspręsti reikšmės turinčių aplinkybių, be to, turintis liudytojui būdingą teisingumą, veiksnumą bei turintis pareigą su tam tikra išimtimi duoti teisingus parodymus apie jam žinomą ir baudžiamajame procese reikšmingą informaciją, kuris pas atitinkamus pareigūnus yra šaukiamas įstatymo nustatyta tvarka duoti parodymus.
2. Išanalizavus baudžiamojo proceso teisės doktriną, skirtingas teisės mokslininkų pozicijas, galima teigti, kad asmens valia bei jos išraiška dėl parodymų davimo yra pagrindinis veiksnys, turintis įtakos tam tikram liudijimo ypatumams ir liudijimo imunitetams siejančiam ryšiui, nes asmuo, kuriam suteikiamas tam tikras imunitetas turi teisę atsisakyti duoti parodymus, tačiau jam sutikus (išreiškus savo valią), duoti parodymus, jo apklausa vyksta su atitinkamais liudijimo ypatumais. Dėl to, galima manyti, kad taikant liudijimo ypatumus apklausiant tam tikrus asmenis, iš esmės galima užtikrinti, kad būtų įgyvendinami ir atitinkami liudijimo imunitetai bei išsaugojama šio instituto sąlygojama apsauga tam tikro liudytojo atžvilgiu, o tinkamai įgyvendinus šias procesines garantijas: liudijimo imunitetams bei liudijimo ypatumams, kartu yra užtikrinama ir apskritai viso proceso teisingumas, sąžiningumas, efektyvumas – įgyvendinami BPK 1 str. sąlygojami tikslai.
3. Procesiniai liudijimo ypatumai, taikytini apklausiant asmenį apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, nustatyti siekiant iš esmės nepažeisti konstitucinio principo sąlygojančio draudimą versti duoti parodymus prieš



save, be kita ko, siekiant tokiam specialiam baudžiamojo proceso subjektui užtikrinti papildomą procesinę apsaugą, jog apklausos metu nepažeidžiant jo teisių būtų kartu gaunami ir reikšmingi bylai duomenys, užtikrinama ir įrodomoji jų vertė – įgyvendinama baudžiamojo proceso paskirtis.

4. Galima teigti, jog šeimos narių ar artimų giminaičių sąlygojami liudijimo ypatumai saugo šeimos santykius, asmens gyvenimo privatumą, be kurių baudžiamajame procese nebūtų užtikrinamas konstitucinio principo, draudžiančio versti duoti parodymus prieš savo šeimos narius ar artimus giminaičius įgyvendinimas, nebūtų apsaugotos asmens teisės, santykiai, nebūtų gaunami ir reikšmės bylai išspręsti turintys patikimi, objektyvūs duomenys.

4.1. Nors BPK pateikiama šeimos narių samprata aiškinama pakankamai plačiai – grindžiama ne vien formaliais, teisiniais asmenų santykiais, tačiau įvertinus tai, kad BK ir BPK pateikiamos šeimos nario apibrėžtys skiriasi, norint užtikrinti normų sistemiškumą ir nuoseklumą, siūlytina BPK ir BK normose pateikiamas šeimos nario apibrėžimus suderinti.

5. Specialios Respublikos Prezidento apklausos taisyklės yra numatomos dėl valstybės vadovo sąlygojamo išskirtinio teisinio statuso, ypatingos padėties valstybėje, norint užtikrinti netrukdomą jo pareigų vykdymą. Valstybės vadovo sutikimas duoti parodymus kaip liudytojui visiškai priklauso nuo jo paties valios, todėl, nors tokia jo sąlygojama teisė vis sukelia įvairių diskusijų, manytina, kad atsisakyti duoti parodymus valstybės vadovas turėtų tikrai tuomet, jei dėl jo liudijimo kaip tokio ar atsižvelgiant į atskleidžiamos, atitinkamos, informacijos pobūdį, galėtų atsirasti kokios nors neigiamos pasekmės.
6. Specialios nepilnamečių, mažamečių liudytojų apklausos taisyklės baudžiamajame procese nustatytos atsižvelgiant į tai, kad tokie asmenys dar nėra visiškai fiziškai, psichologiškai, emociškai bei socialiai subrendę, kad galėtų būti apklausiami pagal bendrąsias įprastai taikytinas visiems pilnamečiams liudytojams apklausų taisykles, o tokie jiems taikytini liudijimo ypatumai iš esmės padeda realizuoti baudžiamojo proceso sąlygojamus tikslus, o kartu ir užtikrina vaiko teisių ir interesų visapusišką apsaugą bei gynimą nuo neigiamo ir traumuojančio baudžiamojo proceso poveikio.
- 6.1. Nepaisant to, jog BPK yra išskiriami atvejai kai vaiko apklausose privalomai dalyvauja psichologas, tačiau manytina ir siūlytina, jog tokių

specialistų dalyvavimas apklausiant nepilnametį liudytoją (taip pat ir nukentėjusįjį) turėtų būti privalomas visais atvejais ir neturėtų priklausyti nuo proceso dalyvių prašymų arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyvos. Atsižvelgiant į tai, jog skirtingai nei nepilnamečių liudytojų, nukentėjusiųjų apklausų atvejais, nepilnamečių įtariamųjų atžvilgiu BPK nėra numatoma privalomo psichologo dalyvavimo, šiuo aspektu taip pat siūlytina suvienodinti teisinį reguliavimą.

7. Anonimiškumo suteikimas ir taikymas liudytojui tai išties išimtinė, speciali apsaugos priemonė, kurios pagrindą sudaro tam tikrų asmens duomenų įslaptinimas, siekiant užtikrinti atitinkamiems asmenims apsaugą baudžiamajame procese nuo kokio nors galimo neigiamo, nusikalstamo poveikio, kartu gauti patikimą bei reikšmės bylai teisingai išspręsti turinčią informaciją, kuo įmanoma mažiau apribojant, suvaržant kaltinamojo sąlygojamas teises į gynybą ar į teisingą bylos nagrinėjimą. Dėl to akivaizdu, jog tokių asmenų apklausa turi būti vykdoma taikant ir atitinkamus liudijimo ypatumus.

## Šaltinių sąrašas

### Nacionaliniai norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Valstybės žinios*, 18-147.
3. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas Nr. X-3588 „Padaryti pakeitimus ir papildymus Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekse“ (1983). *Vyriausybės žinios*, 34-364.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-14 „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“ (1990). *Vyriausybės žinios*, 9-224.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ (1993). *Valstybės žinios*, 5-90.
6. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas (1993). *Valstybės žinios*, 5-89
7. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Baudžiamojo, Pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ (1994). *Valstybės žinios*, 60-1182.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 10, 22<sup>2</sup>, 29, 64<sup>3</sup>, 78<sup>1</sup>, 95, 96, 97, 99, 101<sup>1</sup>, 104, 105, 106, 107, 112, 137, 160, 212, 239 ir 455 straipsnių pakeitimo ir papildymo 22<sup>3</sup>–22<sup>5</sup>, 104<sup>1</sup>–104<sup>4</sup>, 109<sup>1</sup>–109<sup>3</sup> straipsniais įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 53-1248.
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, VIII-1968.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 1994-02-07 Nr. 86 „Dėl liudytojų ir nukentėjusiųjų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio programos“. *Valstybės žinios*, 12-189.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2014-07-16 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 82 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1436“. TAR, 10367.
14. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1

punkte, 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ (2008). *Valstybės žinios*, 6-234.

15. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos patvirtinimo“ (2009). *Valstybės žinios*, 112-4806.
16. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo“ (2008). *Valstybės žinios*, 94-3713.

#### **Tarptautinės teisės aktai:**

1. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1989). *Valstybės žinios*, 60-1501.

#### **Užsienio šalių teisės norminiai aktai:**

1. Code of Criminal Procedure of Poland. [interaktyvus]. Prieiga internete: [https://legislationline.org/sites/default/files/documents/f6/Polish%20CPC%201997\\_a\\_m%202003\\_en.pdf](https://legislationline.org/sites/default/files/documents/f6/Polish%20CPC%201997_a_m%202003_en.pdf) [žiūrėta 2024-04-15].
2. Code of Criminal Procedure of the Federal Republic of Germany. [interaktyvus]. Prieiga internete: [German Code of Criminal Procedure \(Strafprozeßordnung – StPO\) \(gesetz-im-internet.de\)](http://www.gesetze-im-internet.de) [žiūrėta 2024-04-15].
3. Code of Criminal Procedure of the French Republic. [interaktyvus]. Prieiga internete: [France Code of criminal procedure EN.pdf \(unodc.org\)](http://www.unodc.org/pdf/cr/2004/fr/cr2004fr.pdf) [žiūrėta 2024-04-15].
4. Code of Criminal Procedure of the Turkey Republic. [interaktyvus]. Prieiga internete: [00-feridun yenisey \(unodc.org\)](http://www.unodc.org/pdf/cr/2004/tr/cr2004tr.pdf) [žiūrėta 2024-04-15].
5. Code of Criminal Procedure of the Italian Republic. [interaktyvus]. Prieiga internete: [canestrinilex.com/assets/Uploads/pdf/cf70b10e21/Italian-Code-of-Criminal-Procedure-canestriniLex.pdf](http://www.canestrinilex.com/assets/Uploads/pdf/cf70b10e21/Italian-Code-of-Criminal-Procedure-canestriniLex.pdf) [žiūrėta 2024-04-15].
6. Code of Judicial Procedure of the Republic of Finland. [interaktyvus]. Prieiga internete: [finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004.pdf](http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1734/en17340004.pdf) [žiūrėta 2024-04-15].

#### **Specialioji literatūra:**

1. Andriulis, V. ir kt. (2002). *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
2. Ancelis, P. (2003). *Nukentėjusiojo teisinė padėtis pasikeitus baudžiamiesiems įstatymams*. Jurisprudencija, t. 49 (41).
3. Ažubalytė R. ir kt. (2016). *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras.
4. Bekarija, Č. (1992). *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius : Mintis.
5. Bataitis, A. ir kt. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis.

6. Danisevičius, P. ir kt. (1978). *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas (vadovėlis)*. Vilnius: Mintis.
7. Danisevičius, P. ir kt. (1971). *Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese*. Vilnius: Vaizdas.
8. Goda, G. ir kt. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras.
9. Goda G. ir kt. (2005). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Teisinės informacijos Centras.
10. Goda ir kt. (2001). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
11. Goda, G. ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV dalys (1–220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
12. Gušauskienė, M. ir kt. (2020). *Šeimos nario sampratos ir baudžiamojo proceso kodekso 82 straipsnio pakeitimai*. Lietuvos teisė: esminiai pokyčiai. Vilnius.
13. Jatkevičius, A. ir kt. (2007). *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika: metodinis leidinys*. Vilnius.
14. Jurka, R. (2004). *Liudytojo sąvoka Lietuvos ir kitų užsienio valstybių baudžiamajame procese*. Jurisprudencija, Nr. 51 (43).
15. Jurka, R. (2006). *Draudimas versti duoti parodymus prieš save kaip asmens konstitucinių teisių baudžiamajame procese garantas*. Jurisprudencija, Nr. 1 (79).
16. Jurka, R. (2009). *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese: monografija*. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras.
17. Jurka R. (2010). *Liudytojo ir liudijimo imunitetai baudžiamajame procese: tapatumo ir santykio problema*. Jurisprudencija, Nr. 3 (121).
18. Juozapavičius, A. (2020). *Specialusis liudytojas – tarp liudytojo ir įtariamojo?*. Teisė. t. 114.
19. Kavolis, M. (1933). *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais sudarytais iš Rusijos Senato bei Lietuvos Vyriausiojo tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių Didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę*. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas.
20. Kilinskas, V. (2005). *Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa*. Teisė, t. 57.

21. Kuconis, P. (2023). „Specialusis liudytojas“ baudžiamajame procese. Teisė, t. 126.
22. Skirius, J. ir kt. (2001). *Lietuvos teisės ir valstybės istorijos. Straipsnių ir mokslininkų darbų ištraukos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
23. Linaitis, R. *Įtariamąjį teisė neliudyti*. (1939). Teisininkas, Nr. 1 (13).
24. Machovenko, J. (2003). *Dieėkaus ir vižo institutų užuomazga ir raida Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Teisė, t. 46.
25. Mahovenko, J. (2004). *Liudytojai ir priesaikos pagalbininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Teisė. 2004, t. 51.
26. Maksimaitis, M. (1998). *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
27. Merkevičius, R. (2005). *Baudžiamajame atsakomybės traukiamo asmens samprata teisinės valstybės baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Daktaro disertacija. Vilnius.
28. Merkevičius, R. (2006). *Nemo tenetur se ipsum accusare principo turinys reformuotame baudžiamajame procese*. Teisė, t. 60.
29. Merkevičius, R. (2008). *Baudžiamasis procesas: įtariamąjį samprata*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas.
30. Merkevičius, R. (2013). *Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamąjį proceso teisės šaltinių problematika*. Teisė, Nr. 88.
31. Merkevičius, R. (2018). *Baudžiamąjį proceso enciklopedija*. Valstybės įmonė Registrų centras.
32. Misiūnas, M. ir kt. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamąjį proceso komentaras*. Vilnius: Mintis.
33. Pradel, J. (2001). *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas.
34. Ragauskienė, E. (2016). *Vaiko teisių apsauga baudžiamajame procese: atstovavimas, gynyba ir apklausų atlikimas*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos Teisės institutas.
35. Šapalaitė, E. (2007). *Liudytojo apklausos reglamentavimo baudžiamąjį proceso kodekse ir taikymo praktikoje santykio problemos*. Jurisprudencija, Nr. 3 (93).
36. Šileikis, E. (2001). *Valstybes vadovo statusas : teoriniai ir praktiniai klausimai*. Teisė, t. 38.
37. Vazbys, S. (1931). *Liudytojai*. Teisė t. 19.
38. *Vyriausiojo Tribunolo baudžiamųjų ir civilinių kasacinių bylų sprendimais XVII*. (1937). Kaunas.

39. Vyriausiojo Tribunolo baudžiamųjų kasacinių bylų sprendimai. VI. (1940). Kaunas.

**Kiti šaltiniai:**

1. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 11, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 316, 317, 318, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios bei kodekso papildymo naujais 80<sup>1</sup>, 374<sup>1</sup>, 374<sup>2</sup>, 412<sup>1</sup> straipsniais įstatymo projekto ir jo įsigaliojimo bei įgyvendinimo projekto“ (2007). Nr. XP-2219, XP-2220 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [XP-2219 Įstatymų projektų Reg. Nr. XP-2219, XP-2220 AIŠKINAMASIS RAŠTAS \(lrs.lt\)](#) [žiūrėta 2024-04-17].
2. Aiškinamasis raštas „Dėl Baudžiamojo proceso kodekso 186, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“ (2017). Nr. XIIP-330 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [XIIP-330 AIŠKINAMASIS RAŠTAS dėl Baudžiamojo proceso kodekso 186, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymo... \(lrs.lt\)](#) [žiūrėta 2024-04-17].
3. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus]. Prieiga internete: [liudyti.~ijimas | Dabartinės lietuvių kalbos žodynas \(ekalba.lt\)](#) [žiūrėta 2024-04-13].
4. Delfi. *Aukščiausiasis Teismas atsisakė konsultuoti dėl prezidento apklausos* [interaktyvus]. Prieiga internete: [Aukščiausiasis Teismas atsisakė konsultuoti dėl prezidento apklausos - Delfi](#) [žiūrėta 2024-04-15].
5. Delfi. *R.Paksas pirmadienį turėtų duoti parodymus teisėsaugai* [interaktyvus]. Prieiga internete: [R.Paksas pirmadienį turėtų duoti parodymus teisėsaugai - Delfi](#) [žiūrėta 2024-04-15].
6. Garner, B. A. (1999). *Black's Law Dictionary. (7th ed.)*. Saint Paul: West Group
7. Kuzavinis, K. (1996). *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas. A–Z*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
8. Lietuvos Respublikos Seimo 2014-05-14 IV (pavasario) sesijos vakarinio posėdžio Nr. 149 stenograma [interaktyvus]. Prieiga internete: [e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/b14bf710dcd411e3b272e0e81c552d38/](#) [žiūrėta 2024-04-15].

9. Lengvinaitė, G. (2023). *Specialusis liudytojas: samprata ir teisių užtikrinimo probleminiai aspektai*. Kursinis darbas. Vilnius.
10. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Apr 1,1-20 [interaktyvus] Prieiga internete: [Biblija.lt - biblija.lt](http://Biblija.lt - biblija.lt) [žiūrėta 2024-04-17].
11. Vaitkevičiūtė, V. (2007). *Tarptautinis žodžių žodynas*. Vilnius: žodynas.
12. 15 min. *Prezidentė neketina liudyti dėl slaptos informacijos nutekimo* [interaktyvus]. Prieiga internete: [Prezidentė neketina liudyti dėl slaptos informacijos nutekimo | 15min.lt](http://Prezidentė neketina liudyti dėl slaptos informacijos nutekimo | 15min.lt) [žiūrėta 2024-04-15].

#### **Nacionalinių teismų praktika:**

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-05-08 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 39-1105.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000-09-19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118-1, 156-1 straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317-1 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 80-2423.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1-1 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 85-3094.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011-09-28 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 118-5564.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022-11-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019-11-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-495/2019.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017-02-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-693/2017.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014-10-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-373/2014.



9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013-05-07 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214/2013.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008-02-12 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-121/2008.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-03-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-11-16 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615/2004.
13. Lietuvos apeliacinio teismo 2019-01-25 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-28-495/2019.
14. Lietuvos apeliacinio teismo 2013-02-15 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14/2013.
15. Kauno apygardos teismo 2009-12-04 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-485-348-2009.
16. Vilniaus apygardos teismo 2012-05-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-357-209/2012.
17. Šiaulių apygardos teismo 2022-05-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-68-744/2022.
18. Klaipėdos apylinkės teismas 2021-09-22 sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-507-1025/2021.
19. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013-07-29 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1601-88/2013.

## SANTRAUKA

### Liudijimo ypatumai baudžiamajame procese

#### Gabija Lengvinaitė

Magistro darbe analizuojamas liudijimo ypatumų institutas ir su tuo susijusi problematika baudžiamajame procese. Norint įgyvendinti baudžiamojo proceso sąlygojamus tikslus vienas iš svarbiausių proceso metu atliekamų ikiteisminio tyrimo ir įrodymų rinkimo veiksmas yra apklausa, kurios metu gaunami liudytojo parodymai apie kokias nors aplinkybes, turinčias reikšmės teisingai išspręsti bylą, galinčias nulemti tolimesnį nusikalstamos veikos tyrimą, eigą ir galutinį sprendimą byloje. Visgi, siekiant užtikrinti žmogaus ir piliečio teisių, laisvių, visuomenės, valstybės interesų gynimą atsiranda būtinumas nustatyti ir kitokį atitinkamų asmenų apklausos reglamentavimą – numatyti liudijimo ypatumus. Liudijimo ir liudytojo instituto sąlygojamą turinį nulėmė skirtingi istoriniai laikotarpiai ir juose vykstantys procesai, pažymint, jog labiausiai tam įtaką darė politinis režimas, socialinės pažiūros, ekonominė santvarka, kultūra, valstybėje susiklostę tam tikri papročiai ir tradicijos, religija, tautos sąlygojamas mentalitetas. Kompleksiškai išanalizavus teisės šaltinius atskleidžiamas liudytojo sąvokos bei procesinio statuso turinys. Atskleidus liudijimo sampratą, toliau darbe lyginamos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje išvelgtos skirtingų mokslininkų: R. Jurkos ir G. Godos pozicijos dėl liudytojo imuniteto ir liudijimo imuniteto bei liudijimo imuniteto ir liudijimo ypatumų. Kartu paanalizuojamas draudimo versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius principo sąlygojamas turinys ir galiausiai atskleidžiamas santykis tarp liudijimo ypatumų ir liudijimo imunitetų, pabrėžiant, kad pastaruosius siejantį santykį reikšmingiausiai atskleidžia asmens valia ir jos išraiška dėl parodymų davimo, be to, akcentuojama, kad taikant liudijimo ypatumus apklausiant tam tikrus asmenis galima užtikrinti ir liudijimo imunitetų įgyvendinimą ir jų sąlygojamą apsaugą tam tikro liudytojo atžvilgiu. Galiausiai darbe atskirai išanalizuojamos liudijimo ypatumų: asmens, kuris gali duoti parodymus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką, šeimos narių ar artimųjų giminaičių, Lietuvos Respublikos Prezidento, nepilnamečių ir mažamečių bei asmenų, kuriems taikomas anonimiškumas, rūšys ir su tuo susijusi teorinė bei praktinė problematika. Tampa aišku, kad dėl tam tikrų asmenų sąlygojamo statuto, ypatingos padėties valstybėje, galimo kokio nors nusikalstamo poveikio, nepakankamos brandos, siekiant apsaugoti žmogaus teises, konstitucinį principą, draudžiantį versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius bei užtikrinti žmogaus ir valstybės atitinkamą santykių suderinamumą, kuomet yra sprendžiami su teisingumu susiję klausimai, baudžiamajame procese turi būti nustatomos ir įtvirtinamos specialios tam tikrų asmenų papildomą apsaugą užtikrinančios apklausos taisyklės.

## SUMMARY

### **Testimony Peculiarities in Criminal Procedure**

#### **Gabija Lengvinaitė**

The Master's thesis analyses the institute of the peculiarities of testimony and related issues in criminal proceedings. In order to achieve the objectives of the criminal procedure, one of the most important acts of pre-trial investigation and evidence gathering is the interview, during which a witness's testimony is obtained about some circumstances that are relevant for the fair resolution of the case, which may determine the further investigation of the criminal offence, the course of the case, and the final decision in the case. However, in order to ensure the protection of human and civil rights, freedoms, public and state interests, it is necessary to establish a different regulation of the questioning of the persons concerned, i.e. to provide for the peculiarities of testimony. The content of the institution of testimony and witnesses has been determined by different historical periods and the processes taking place in them, noting that it has been influenced mainly by the political regime, social attitudes, the economic system, culture, certain customs and traditions established in the State, religion, and the mentality of the nation. A comprehensive analysis of legal sources reveals the content of the concept of a witness and the procedural status of a witness. After the concept of a witness has been revealed, the work then compares the doctrine of criminal procedural law as perceived by different scholars: R. Jurka and G. Goda on the immunity of a witness and the immunity of testimony and the immunity of testimony and the peculiarities of testimony. At the same time, the content of the principle of the prohibition of compelling testimony against oneself, one's family members or close relatives is analysed and, finally, the relationship between testimonial features and testimonial immunities is revealed, emphasising that it is the individual's will and the expression of that will in relation to testifying that most significantly determines the relationship between the two, and that it is also stressed that, in the context of the examination of certain persons, the application of testimonial features can also guarantee the implementation of testimonial immunities and the protection that they provide for a particular witness. Finally, the work analyses separately the types of testimonial peculiarities of a person who may testify about his/her own possible criminal offence, family members or close relatives, the President of the Republic of Lithuania, minors and juveniles, and anonymous persons, as well as the related theoretical and practical issues. It is clear that due to the status of certain persons, the special situation of the State, the possibility of some criminal influence, the lack of maturity, in order to protect human rights, the constitutional principle prohibiting the compulsion to testify against oneself, one's own family members or one's own relatives, and in order to ensure the compatibility of the relationship between the human being and the State in the context of the justice system, it is essential to lay down special rules of examination in the criminal procedure in order to provide for additional protection of certain persons.